

ABBAS – GÜLGƏZ

Sizə kimnən, Tufarqanlı Abbasın dastanının ərz eliyəjəm. Tufarqan özü bir vilayətdi. Tufarqanlı Abbasın babası Əhməd vaxtsız dünyasını tərk edif, bir cüt oğul, qohum-qardaşınan barabar, öz ailəvi külfətini dünyada qoyuf, ömrünü sizə tafsırif getdi. O günnən başdadı anaları uşaxları tərbiyə eləməyə. Uşaxların biri böyüdü, öz işinin dalınca getdi. Ancax Abbas çox cansız, çox cılız, başı da keçəl, bir belə uşaxların içində seçilən bir uşax oldu. Ana qəlbi çox çətindi. Ana qəlbi övladı üçün həməşə yanandı. Ana nə eləsin ki, oğlu Abbası bir məkana çatdırsın? Ancax atalarının çoxlu var-dövlət qaldığına baxmıyaraq yol göstərən olmuyanda qadın acizlik çəkir, uşağını ürəyi istədiyi kimi böyüdə bilməyəndə çox sıxılırdı, xəjələt çəkərdi.

– İlahi, mən neyliyim Abbası bir işə çatdırem? Abbas 7 yaşında mollaxanaya getdi. Bir il, iki il gedənnən sonra mollaxanadan qaşdı. Molla dedi ki, ay anam-bajım, bu sənin oğlun, mən “əlif” deyəndə bu “ayın” – deyir, mən “ayın” deyəndə bu “əlif” – deyir. Mən Quranın harasından deyirəm, bu mənə qavax ordan cavaf verər. Bilmerəm, bu dəlidi, ya ağıllıdı? Bu uşağına bir çara qıl.

Abbasın gözdəri qayır-qayır qaynıyır, içərdən nəfəsi elə bilyinə elmi-dəryadı. Ancax istədiyini çatdırı bilmer, deyə bilmer. Qohum-əqrəva dedi ki, Abbasa sənət öyrətmək lazımdı. Abbasdan gözəl sənətkar olar. Abbası dülgər yanına qoydular. İki aydan sonra dülgər onu yanından qoyladı. Dedi: ay xanım, mən qapı qayırıram, mənə yaxşısını qayırır. Mən pəncərə düzəldərim, mənə yaxşısını qayırır. Heç ola bilməz ki, bu mənim yanımda yol getsin. Xülasə, Abbası anası gətirif bir bənnanın yanına. Üz örpəyini açıf, bənnanın qavağında, qardaş, sana qurvan olum, mənim bu oğluma bənnalıx öyrət. Dedi, mənim başım üstə. Ancax ayda sənədən filan qədər pul alajam. Ana dedi, baş üstə. Abbas da eşider. Mehriban ana, axı mən burda zulum çəkəjəm, niyə sən pul verəsi olasan. Dedi, oğul, yox, gərək usta haqqını ödüyək. Dedi, yaxşı ana, sən diyəndi. O günnən bənnanın yanında Abbas başdadı işləməyə. Bəyim xatun / anasının adıydı / hər

axşam Abbasın yolunu gözdüyör, Abbasın qarşısına çıxar, Abbasın əlini, ayağını yüyör, Abbası irahət eliyir.

Aradan bir-iki ay keçmişdi, bir də bənnə xanıma şikayətə gəl-di. Bəyim xanım, sənin oğlun özünü mü göstərer, yoxsa nədi, hansı tərəfi o hörür ona yaxşı fikir verellər, şeyirdərimin hamısı ondan şikatçıdı.

– Ay bənnə, sana qurvan olum, daha yaxşı döyülmü? Uşax fəhimlidi, fərasatdıdı.

– Dedi: – Yox axı, o gələcəkdə mənə tanıyıyax.

Günnərin bir günü buranın xanı bənnanın yanına gəlif dedi:

– Rzaqulu / bənnanın adı Rzaquluydu /, dedi, “bəli”. Mana bu gün bir imarat tikmək üçün him⁴ tökmək lazımdı. Xaiş eliyirəm, onu başdıyasın.

Danışıl-barışandan sonra, usta Abbası yanına çağırıl dedi:

– Abbas, oğul, bu tərəfi sən düzəlt, o tərəfi mən düzəldəyəm.

– Baş üstə, usta.

Başdadılar işləməyə. Aradan bir beş gün keçmişdi. Xan gəlif baxdı. Ustanın örgüsünə baxdı, şəgirdin də örgüsünə baxan vaxtı dedi, bıy, usta, bunun hasını sən özün hörüfsən? Hasını şeyirdin hörüf? Dedi, bax, buroyu şeyirdim hörüf, buroyu mən.

– Usta, bütün hördüyün hörüyü sökərsən, təzədən şeyirdin hörər.

– Niyə?

– Bunun əlinnən bax, qızılgül çıxır, sənə əlinnən nə çıxır?

Həmmən söz bənnanın xatırına dəyif, bənnə daldeyə salıl Abbasın qabırqasına o qədər döydü ki, laf qan sağalanatana.

Abbas ağlıya-ağlıya qaçıl öz imarətlərinə yaxınlaşan vaxtı, atasının bağında əyləşil atasının bunu nəvaziş elədiyi vaxtdar yadı-na düşüf o qədər ağladı ki, ağlıya-ağlıya gözünə yuxu getdi.

Gözünə təzə yuxu getmişdi ki, ağalar ağası Şahimərdan, Cə-nabi Həzrət Əli dərviş donunda Abbası yuxudan oyatdı.

– Oğlum, Abbas, oyan, dilinə kəlməyi-şəhadət gəti. Onnan sonra bir mənim üzümə bax.

⁴ Him – bünövrə.

Abbas “Allahü-məsəllü əla Mühəmməd” – deyif – “Lailahə-illəlah” – deyif – üzünü belə tutdu: – Oğul, görürəm ağlıyırsan, sənin fikrin nədi?

– Əziz baba, dərdimə sən hali olansanmı?

Dedi: oğul, inşaallah olaram.

– Əziz baba, bənnə məni bu hala salıf.

Dedi, oğul, o sənin bənnadan bəjarıxlı olduğuna görə başına gəlir. Al bu bədəni nuş elə, rəngin özünə gəlsin.

– Əziz baba, o bədə bizə haram buyuruluf, bunu içmək olmaz.

Dedi, oğul, yox, yox, nuş eylə, götür iç bu o bədələrdən döylü.

Abbas bədəni başına çəkdi. Dedi, ay baba, bu nə şirin, gözəl, tamli bədədi.

Dedi, oğul, o həsrətdəri, aşıqləri bir-birinə qovuşdurandı. Ağlın başına tarazdandı mı?

Dedi, bəli, tarazdandı.

– Oğul, onda bu şəhadət barmağımın iki arasınan bax, gör nə görörsən?

– Baba, uzax yollar görürəm.

Dedi, bala, özgə nə görörsən?

– Bir şəhər görürəm.

– Özgə nə görörsən?

– Bir imarət görürəm.

– Özgə nə görörsən?

– İmarətin qarşısında bir gözəl pəri görürəm.

– Oğul, o gördüyün uzax yollar Tufarqannan Təbrizə qədərdir. Gördüyün şəhər Təvriş şəhəridir. O gördüyün imarət Batmanqılinc Məhəmmədin imarətidir, Xan Urustamın oğlu. Qız da Pəri xanımdır – Batmanqılinc bacısı Pəri. Bu gün ilahi tərəfinnən sizin yazınız yazılır, sizin alnınıza sevgili nişanəsi qoyulur. O qız gör sənün ürəyinə yatır mı? Onun əlini sənə, sənün əlini ona verirəm. Siz çox zillətdər, çox müsibətdər, çox çətinliklər çəkəcəksiniz. İnşaallah, Allahtalanın köməyinnən arzuınıza yetişərsiniz.

Abbas bu sözü eşidən kimi əlindəki şərbətin, yanı içdiyi şərbətin təsiri onu huşa verdi.

Abbas yatmaxda olsun, sizə deyim Bəyim xatun. Arvad orya, burya yüyüdü kü, oğlu gəlmir, harya getdi tapa bilmədi. Kəndə, camaata hay-haray saldı. O qədər xalx yığıldı ki, bütün Tufarqan orya cəm oldu. Gəlif gördülər bağın içində Tufarqanı Abbas deyilən özünən gedif. İrəngi talıx-talıx, ağzınan köpük gəlir. Götürdülər Abbasa imarətdərinə gətirif, öz yorğan döşəyinə qoyannan sonra ağsaqqal, qarasaqqal mollalar yığıldı oysun elədi. Həkimlər gəldi su içirtti, dərman içirtti, Abbas özünə gəlmədi ki, gəlmədi. Bir də baxıf gördülər ki, bir qərrib qonaq içəri girdi. Salam verdi, əleyk aldı.

– Ay oğul, bu nə yığnaxdı, olmasın azar. Dedilər belə-belə, bizim on səkkiz, on doqquz yaşda uşağımız bu hala tüşüf.

Gələn adam Abbasa yaxınnaşdı, üzünə üfürdü.

– Kimdi bunun anası?

Bəyim xatun irəli duruf dedi, mənim oğlumdu. Dedi, inşallah axrı gözəl olar. Başına tay-tuşdarını yığ, nə istəsə ona ver, inşallah dərini sizə deyər.

Bu sözü deyif qərrib adam aradan elə çıxdı ki, heç kəsin xəbəri olmadı.

Beləjə bir geje savağacan bu yığılan camahat Abbasın yatağının başında dayanıf sübhün açılmağını gözdənilər...

Savax açıldı, üstünüzə xeyirli savaxlar açılısın. Cavan oğlan-qız, Abbasın tay-tuşdarı onun başına yığılmışdı. Gördülər Abbasın irəngi də dəyişif, özü də dəyişif. Abbas gözünü açanda baxdı ki, tay-tuş başına yığışif. Döyükdü o tərəfə, bu tərəfə. Anası özünü üstünə saldı. Dedi, oğul, başına nə iş gəlif, niyə belə eliyirsən? Biri dedi, dəli oluf, biri dedi, ala danaya dəyənnəndi. Biri dedi, boy, yadına düşürmü, filankəs də beləydi, özünü qayadan uçurdu. Buraxmayın. Qarılardan sözmü əysikdi?

Bu yerdə Abbas başını qalxızıf anasına baxdı, dedi, anayi-mehriban, mənə bir sineydar gətirin.

– Dərdin alım, sineydar nədi?

– Canım ana, sineydar bilmərsənmi?

Dedi, yox başına dönüm, bilmerəm.

– Onda bir həmdəm tap gətirt.
– Ay başına dönüm, həmdəm nədi, burda duranın hamısı sənə həmdən döyülmü?
– Yox, aneyi-mehriban, mənə bir saz gətirt.
– Oğul, mən burda sazı hardan alem?
Burda bir keçəl varıydı, bildi ki, işin işdiyən yeridi, dedi, ay ana, mən onu bilirəm hardadı.
Ana dedi, hardadı?
Dedi, filan dağın başına yeddi ildən bir düşür, dedi. Qiyməti də yüz tüməndi, ver gedim gətirim.
– Ay övün yıxılsın, sən o dağa havaxt gedif gələjəsən?
Dedi, sənin işin yoxdu, saz bir sahatdan sonra burdadı.
Pulu alan kimi keçəl tərpəndi. Qonuda, qonşuda harda varıydısa bir saz gətirdi gəldi. Dedi, alın, həməən sazdı, bunu deyir.
Abbas sazı sinəsinə alıf görək nə deyəjək, sizə Allah-taala can sağlığı nəsib eləsin.

Başına döndüyüm, ol Şahimərdan,
Mənə bir cam verdi abıtabınan.
Bir əlində süsən, sünbül ərmağan,
Dutmuşdu dəstində abıtabınan.

Göründü gözümə qadirəl qazı,
Ərş üzündə qurdu nizam tərəzi.
Davuda⁵ vermişdi bir xoş avazı,
Ünü ərşə çıxdı abıtabınan.

Dedilər, bu gədə irəlindən də səy idi, indi onnan da dəli olufdu.
Bu nə sayaxlıyır?

Götürdü Abbas:

Abbas deyər keçdim can ilə başdan,
Nur tökülür o kirpikdən, o qaşdan.
Peyğəmbər gələndə bəhri-meracdən,
Mələklər endirdi abıtabınan.

⁵ Davud – ən gözəl səsi olan peyğəmərdir.

O, onun üzünə baxer, ağsaqqallar, alimlər, mollalar, deyillər, ay başına dönöm, a xanım, sənin oğlun lap belə ifləmə dəlisidi ki, buna çara qılginən. Bu nə sayaqlıyır, “peyğəmbər” nədi? “Şah” nədi, “Abıtab” nədi? Nə olmuyan işdərdi? Hərə ağzını bir yana burdu. Ancax ağsaqqal, qarasaqqal gördü ki, Abbas elə şirin oxuyur, vallah ona dəli deyənnər özdəri də ona valeh oldular. Bu səs-səmir, bu dünənin keçəlinə bu irəng, bu gözəllik hardan gəlirdi? Doğurdan da, həmə badeyi içənnən sonra Abbas qənirsiz gözəlləşmişdi. Əmbə hamı onun dəli olduğuna inanmışdı. Odu ki, üstünə hərə bir tərəfdən түşdölər ki, de görək başına nə iş gəlir ki, bu günə düşüfsən, onu bizə deyə bilərsənmi? Abbas götürdü görək nə dedi:

Adəmin zərindən, mövlam əlindən,
İçmişəm kövsərdən bir camı ləziz.
İsgəndər axtardı, buldu, içmədi.
Xızır içdi oldu cavani-ləziz.

Mələklər geymişdi sünd üstü vurax,
Şəms-qəmə rəşdə eylər müyəllax.
Şərbətin təhrində bir əcəb bulax,
Süddən ağ, şəkərdən ol tamı ləziz.

Ay oğul, yalan olar, belə də yalan olarmı? Sən nə sayaxlayırsan, dəlisən, qoy səni zincirliyək.

Dedi, a kişi qulax asın:

Xudaya, Abbası eyləmə zəlil,
Yetişsin dadıma Cabbaru-Cəlil.
Endirdi bəndəyə Quranı dəlil,
Tapdılar Qurandan kəlamı ləziz.

Hərə bu sözdəri bir yana yozdu, dedilər vallah bu ərşdən gürşdən, Qurandan danışer. Bu nə biler Quran nədi, kitab nədi. Vallah bunun huşu başınan çıxır. Bir qarı varıydı dedi, ay camahat, gətirin bunun başına təzək külü səpin. Təzək külü onun dərmənidi.

Abbas belə baxdı, dedi, ay nənə, ay nənə, imanına qurban olum, ay sənə Allah insaf versin niyə o sözü deyirsən. Qulaq as, qulaq as.

İstədim ki, dürr-ümmanı sərf edəm,
Güş verin eşidən olmaya mane.
Göydən yerə kimi təfsir edənnər,
Eşit bu sözümin minəl nizamı.

Şaynina yazılıf lafətəilla,
Onun hökmündədi miməlfula.
Zülfüqar qınınnan çəkəndə mövla,
San çıxır ərişdən bərqin qılamı.

Ay camahat, vallah, bu adam duzdax dəlisidi ki, var. Abbas
gördü xalx bunu başa düşmör, götürdü sözün o biri bəndini:

Evliyalar, ənbuyalar, əmənnas,
Onlara bağladıq yəqin əlixlas.
Bir kəminə quldu Divarqan Abbas,
Cəhd eylə, əməyin olmasın fanı.

Vallah bu sözdən sonra Abbasa heç kəs ağıllı demədi. Nağd
elədilər, dəlidi ki, dəlidi. Anasına dedilər, a yazıx, uşağının başına
bir çara qılginən, bizdən sana əlac yoxdu. Bəli, camahat dağıldı.
Çoxunun yazığı gələr. Alimlərin, orya yığılan cadukünlərin başa
düşəni də var ki, burda nə hikmətsə var. Bunnar getməkdə olsun,
yazıx ana özünü salmağa yer tapmer. Yazıx neyləsin? Başdadı Ab-
bası qılıxlamağa. Sana qurvan olom, dərdin alem. Bu iki-üç gündü
mən özümü itirmişəm. Bu nə olan hesafdı, nədi? Sən nə fikir-
dəsən?

– Anacan, sən də camahatın dediyinimi deyirsən?

Arvad gördü məşallah oğlu elə sərrastdı ki, vallah elə biliyənin
ki, nəqqaşdar gədənin kirpiklərini özü əlinən düzəldif. O, irəldən
“keçəl Abbas” deyilən adamdan əsər əlamət qalmıyır. Saç, göz-qaş,
kiprik, sir-sifət – bir söznən gözəllik günü-günnən üstünə gətirir.

– Ay oğul, başına dolanım, bu nə işdi, bu sirdən mənə agah
eliyə bilərsənmi?

Dedi, ana, qulaq as:

Əziz ana, mən mövlamı görmüşəm,
Eyni həyatının yadullahı var.

Doğru söylər sadıq olan kimsələr,
O imran dillinin bismillahi var.

Mən gördüm ki, gəldi bir dini-didar,
Görcəyin ağılıma eylədi əsər.
Şərbətin təhrində bir Cami-Kövsər,
Baxdım ki, içinin nurullahı var.

Ana, salavat çöyür, Allahını yadına sal. Mana yol göstərən
var, qulaq as.

Həzrəti Musaya Turu göstərən,
Təcallanı qılıf nuru göstərən,
Şikəstə Abbasa yarı göstərən,
Ağamın belində seyfullahı var.

Ana bu sözdən də bir şey başa düşmədi. Savax açıldı, üstü-
nüzə xeyirri savaxlar açılsın. Ana gördü ki, Abbasın fikri-zikri
özgədi. Abbas heç qapıda-bajada bir yerdə dayanıf durmor. Bir
yannan da bənnə gəlif qapının ağzını kəsdirif ki, gəl gedək, neçə
gündü hörük yarımçıq qalif, işimizi qurtarax.

Dedi, a kişi, burdan elə irad olarsan ki, bir də bu qapıya
qayıtmazsan. Mən daha hörgücü döyləm, mən daha dərvişəm. Ana
baxdı oğlunun üzünə.

– Oğul, nə dərvişsən, nədi danışdığın?

– Başına dolanım ana, ana, gör nə gəziçiyəm, kiməm?
Götürür görək nə deyir, tərəfinnən ərz eliyək:

Başına döndüyüm, gülüzlü ana,
Ana, halal eylə, mən gedər oldum.
Südünü əmmişəm mən qana-qana,
Ana, halal eylə, mən gedər oldum.

– Oğul, sana qurvan olom, məni niyə dərdə saldın. Nədi
danışdığın?

Götürdü anası görək nə dedi:

Başına döndüyüm, qurvan olduğum,
Yeri oğul, yeri tanrı bilincə.

Sızıldatma mənim köhnə yaramı,

Yeri oğul, yeri tanrı bilincə.

Abbas anasının belə kövrəldiyini görüf, bağda ağlıya-ağlıya yatıf yuxuya getməyinnən tutmuş nə bilirdik hamısını anasına danışdı. Ancax bircə qızın adını demədi.

–Dedi, oğul, oğul, bir sözüyün dalını de, mən yaxşı başa tüşəm.

Abbas götürdü görək nə dedi:

Haca gedər Hacıların hacısı,

İllərətən getməz ağzım acısı.

Mənim yarım Məmməd bəyin bacısı,

Ana, halal eylə, mən gedər oldum.

Götürdü anası görək nə dedi:

Al duvamı, məndən duvasız olma,

Göydəki quş kimi yuvasız olma.

Həyalı yanında həyasız olma,

Gözəldə də namus-qeyrət bilincə.

Dedi, ana, mənim başım üstə, indi qulaq as:

Mənim ağam Şahimərdan – Əlidi.

Qeyzə gəlsə dağı-daşı əridi.

Abbas deyər mənim yarım Pəridi,

Ana, halal eylə, mən gedər oldum.

Ana:

Ağayın əlinnən sən badə içdin,

İşdin də, eşqiyn oduna düşdün.

Bəyimnazam, mən də ağlımı çaşdım,

Haq-talanın min bir adın bilincə.

Bəli, mənim əzizlərim, söz cavabı tamam oldu. Abbas dedi, anacan, vəzinnən yüngül, qiymətdə ağır mənə qıyacağın nədi, mən gedəsiyəm.

Ana dükcəsi, ana boxçası açıldı, qızıldan, gümüşdən Abbasın cıvləri tutası nəki varıydı verdi. Dedi, oğul, get Allah üstünnən getsin. Abbas anasınnan halallaşif, hümbətdəşif, öpüşüf-görüşüf ayrıldı. Günə bir mənzil, teyyi-mənəzzil, usta dili yürəy olar, gəl-hagəl, gəl-hagəl, Təbriz ətrafına yaxınlaşmışdı, gördü ki, iki nəfər

hökümət adamıdı, bir adamı aralarına alıf elə döyürlər ki, böyürtüsü yerə-göyə sığmer. Bunnara yaxınnaşdı, salam verdi. Salam verən vaxtı qaqqıltıynan buna güldülər ki, bizim kefinizin yaxşı vaxtında sənin salamın nəydi? Abbasın çox xətrinə dəydi, dedi, əyə, rəhmətliyin oğlu, salam Allahındı, neçə yəni “salam nəydi”. O iki nəfər bir-biriynən ərəbcə danışmağa başladı. Dedi, əyə, gəlsənə bunu da bu qula qatax. O biri qayıtdı ki, yox-yox hələ baxax görək bu kimdi, nəyi var, fikri nədi?

Abbas dedi, qardaşlar, siz kimsiniz?

Dedilər ki, hökümətin qolubəyləriyik.

Dedi, bu qulu niyə döyürsünüz, bunun günahı nədi?

Dedi, bu kirə pulu boredudu, onu verə bilmer, ona görə döyürük. O birisi də yoldaşına qayıtdı ki, bu kimdi ki, bizi sorğusuala tutor. Başdadılar Abbası araya qoyuf dolamağa. Abbas gördü bunnardan yaxa qurtarmax elə-belə hasand olmuyajax odu ki, götürdü sazı, görək nə dedi, siz də xoşbəxt olun:

Xəbər aldım, Təbrizdinən,
Məni hərcayı çağırdı.
Qan-yaş getdi gözdərimnən,
Didələrim qan ağladı.

Bülbüləm gülə qonaram,
Zərgərəm gümüş yonaram.
Mən bu dərdə çox yanaram,
Seyraqub məni danladı.

Hökmət adamının birinə söz çox toxundu. Dedi, əyə, sənin nəyini dannadıx, belə oxudun. Zərgərsənsə həməən o yonduğun qızıldan-gümüşdən birini ver, bu yazığın da canını əlimizdən qurtar. Abbas fikri başa düşüf görək nə dedi:

Abbasam vardır məkanım,
Sizə qurvan şirin canım.
Şəhrinizdə Pəri xanım,
Sidqin mövlaya bağladı.

Bir-birinin üzünə baxdılar, Abbasa baxdılar, elə yüyürə-yüyürə qaçdılar ki, Abbas mətəl qaldı.

Bəli, bu döyülən adam başını qaldırır dedilər, əfəndim, o fəraşdar məni nə yaxşı boşdadı getdi?

Abbas dedi – bir de görüm səni niyə döyükdülər? Adın nədi?

Dedi, mənim adım Qul Qəmbərdir. Yeddi qızım var. Vallah hamsı da bir-birinin dalınan. Kəsif-yoxsul adamam, ay qardaş, vergisini verə bilmirəm, onan-bunnan ləliyif, yalvarır başımı qurtarıram. Bax bu hökumət fəraşdarınan hələ qutara bilmədim. İndi nə yaxşı məni boşduyuf getdilər, mən ona mat qalmışam.

Abbas dedi, mən onnara sənin əvəzində bir dinar verdim, sənin borcunu qaytardım, onnar onçu qaşdılar.

Qəmbər dedi, yox, heç də onnar pula görə qaşmadılar, onnar ona görə qaşdılar ki, sən ağzına o adı gətirdin.

– Ayə, hansı adı deyirsən?

– O adı da, bayax saznan oxuduğun adı.

– Saznan dediyim ad hansıydı, əyə.

– Nə bilim bayax bir ad çəkdi. O adı kim çəksə, onun dilini kəsəllər, barmağınan göstərəninin əlini kəsəllər.

– Ayə zalım oğlu, neyə, nəyə görə, nədən ötrü? Ad çəkməknən adamın dilini kəsəllərmi?

Qul Qəmbər qalxdı, yaxınan çay axırdı. Abbas Qul Qəmbəri apardı. Əlini-üzünü yudurtdı. Baxdı gördü öyün yıxılmasın bunun başınan bir vedrə darı töksək, biri də yerə tüşməz, cırıx-cındır o qədərdir ki. Yeddi yamax səkkizin üstündən vuruluf, səkkiz on birin. Bu haldadı beçarə. Nə olajax, ajdıxdan, paltardan korluq çəkmiş insan.

Abbas dedi, Qul Qəmbər, özünə düzən gəldinmi? Dedi, bəli gəldim.

– Hansı adı çəkdim ki, onnar bizi qoyuf qaşdılar, bir onu de mənə.

Qul Qəmbər o tərəfə, bu tərəfə boylandı, qulağını yerə söykədi, dedi, dərdin ələ, gör buralarda quş-zad yoxdumu? Abbas dedi, ayə, heç zad yoxdu. Göydə Allahdı, yerdə bizik. Dedi qorxu-

ram Allah da xəbər verər. Bax, olma, bilmə bizim şəhərdə Pəri adı gətirəsən. Dedi, əyə, niyə? Dedi, vallah deyillər, Pəri dəli oluf, “Abbas, Abbas” – deyən çağırır mahnı-zad oxuyur. Bilmillər bu nə işdi. Ona görə də qardaşının acığı tutuf ki, mənim bajıma kim göz tiksə, gözünü çıxardajam, adını çəksə, dilini kəsəjəm. Mənim bajım olan yeri göstərənün barmağın kəsəjəm.

Abbas bir az kefsiz oldu. Əmbə özünü o yerə qoymadı. Dedi, dur gedək. Qul Qəmbər dedi, hara gedək. Abbas dedi, düz sənün öyünə. Qul Qəmbər dedi, a sənə qurvan olum, sənün kimi şəxsiyyətə bir adamı mən öyümə neyə aparım? Abbas dedi, a Qul Qəmbər, gedək. Allah kərimdi. Odu ki, Qul Qəmbər daha bir şey deyə bilmədi. Abbasnan barabar getdilər. Beləyə Tufarqannı Abbas Təv-riz şəhərinə varid oldu. Gəlhagəl, şəhərin kənarında uçux bir komadı, vallah elə biliynən uşaxlar toyux cücəsi səpələnib əyənən bayana. Böyüyü on dörd yaşındadı, kiçiyi də arvadın əlində zığ-zığ zığıldır. Nə əyin yox, nə baş yox, nə tavada xörək pişmə, nə öydə çörək yox. Dedi, Qul Qəmbər, dedi, bəli. Dedi, bir dağarcıx götür, bir də bir xurcun.

– Neyniyəjəsən?

– Bazara gedəjiyik.

Abbas Qul Qəmbəri götürüf bazara getdi. Nə ki lazım idi hamısını aldı, meyvəsinə qədər. Xurcunu doldurdu, dağarcığı doldurdu. Çörəyətənə hər şeyi alıf qayıtdılar, gəldilər. Qul Qəmbər dedi, qardaş, mana yaman xəjələttik verdin. Bu haq-hesavın qavağında mən neyliyə bilərəm.

– Abbas dedi: Qoy uşaxların yesin canına duva eləsin. Qul Qəmbər dedi, niyə mənim canıma duva eləsinlər, bu cah-cəlalı sən alıf gətirifsən, mana duva düşmür.

Ona görə ki, mana irast gəlifsən, uruzunu özün tapıfsan, bir də bu söhbətə qayıtmayax.

Savahsı genə bazara çıxdılar. Qul Qəmbərin neçə uşağı vardı, hamısının əyin-başını təzələdi. Qonu-qonşu məətəl qalıf. Qul Qəmbər dedi, a kişi, sənün adın nədi? Dedi, mənim adım Abbasdı.

– Bovay, sana qurvan olum, adını dəyiş?

– Əyə, niyə?

– Dedi, Abbas adı çağırının dilini kəsəllər.

Abbas dedi, neynək, indi də sən Abbas demə, qardaş denən buna nə var ki?

Qul Qəmbər dedi, o mənim başım üstə.

Abbas dedi, ay Qəmbər, mənim sazım xarəfdi, əyər mümkün ol-
sa, məni bir sazbəndə apararsan. Qəmbər dedi, mənim bu gözüüm üstə.

Gəlhagəl sazbəndin qapısına gəldilər. Abbas salam verdi, əleyk aldı.

Dedi, usta, mana bir saz lazımdı.

Dedi, mənim başım üstə.

Usta bir on iki telli saz qayırmışdı. Başdan ayağa sədəf-zərə bələmişdi. Deyəllər ki, bunun qiyməti o vaxtın pulunna yüz tükəniydi. Kimə istəyirdi gətirif göstərsin, satsın, eşiyə çıxardanda əlinə ayrı saz gəlirdi. Məətəl qalmışdı. Əyə, bu neyə sirdi? Mən bu sazi eşiyə çıxardıram, mənim əlimə ayrı saz gəlir. Axı, bunu mən öz əlimnən yonuf düzəltmişəm, əlimnən bəzəmişəm, bu nə olan sirdi? Ancax bu sirri usta öz qarnında saxlıyırdı.

– Qardaş, sana nə təhər saz lazımdı?

Dedi, belə bəzəkli, ürəyin istəyən saz. Usta içəri girdi, əlinə saya, seyrək bəzəkli bir saz aldı ki, eşiyə çıxsın. Abbasın yanına gələndə gördü ki, aya, həmə o on iki telli sazı. Usta məətəl qaldı. Geri qayıtdı, o sazi yerinnən asıf ayrısını götürəndə astanadan eşiyə çıxıf sazi Abbasa uzadanda gördü gənə həmə sazı. Dedi, vallah, burda nə sirsə var? Oğul, dedi, qismətinə çıxıf, bu sazi sən çala biləjəksənmi? Əgər bu sazi mənim ürəyimcək, mənim konlumcan dindirsen sazi sana satajam.

Abbas sazi götürüf əlinə alıf “Ağır şərili” çalmağa başladı.

– Oğlan, sən qadan ələm, nə gözəl çalarsan, bir ağz da oxuya bilərsənmi?

Dedi, oxuyaram. Götürdü, görək nə oxudu?

Şikəstə könlümün fərmanı usta,
Xan Təvrizin xanaları neçədi?

Tikilifdi çarşıları yanaşı,
Eyvan-otax, binaları neçədi?
Dedi, ay oğul, onu ha hesavlamamışam, mən nə bilim neçədi?
Sənin səsinə qurvan olom, sən nə gözəl oxuyursan, birini də oxu.
Müsəllaya gəldi, ərənlər saya,
Oxunur şaynına min əlif, aya.
Könlüm təklif vurdu Mələksimaya,
Dal gərdanda minaları neçədi?
– Oğul, oğul, görünür, sən dərd əhlisən, səni burya yetirən
Allaha qurvan olom. Oxu, birni də oxu. Aldı Abbas birni də görək
nə dedi:

Maıl oldum bir Pərinin dağına,
Canım qurvan olsun xoş yuğnağına.
Mən Abbasam, girdim, xublar bağına,
Yarın eyvan-odaları neçədi?
– Əyə, sana qurvan olom, o saz sənin, pulunu da istəmirəm,
dur burdan elə iraddol ki, gözüm bir də səni görməsin. O dediyin
addarı bir də Təvrizdə çəkmə, Allaha bax.
– A kişi, niyə, nə istəyirsən, qoy birini də oxuyum.
– Yox, yox, dur itil burdan – dedi.
Ancax Abbas dala çöyrüləndə gördü ki, dükənin dörd yanı
millətnən doludu. Sən demə bayaxdan hamı buna qulaq asarmış.
Abbas sazbəndin təşfişini başa düşüf, sazı da götürdü, Qul
Qəmbər də yanında yola düşdü. Qul Qəmbər də yanında nanə
yarpağı kimi əser.
– Ağa, sənin kim olduğunu mən bilmerəm, sənin adına mən
qurvan olom. Sən bizi xəjələt eləmə, ağzını bir az farağat qoy,
bizəcə yazığın gəlsin. O sazbəndi də xatıya saldım. Ora yığılan
camahatdan biri sənin kimin adını çəkdiyini, özü də sazbəndin
dükəninə çəkdiyini yerinə çatdırsalar, o yazığın işi nə çətinə
düşəjek, onu gərək biləsən. Səni and vererəm, o gözə görünməzə
bir də nə öz adını, nə də o biri adı çəkmə.
– Ay Qəmbər, bəri gəliynən, hələ sənnən danışılasi sözüüm var.
Dedi, nədi?

Dedi, o adını çəkmə dediyin adamın imarətini, binasını mana hancarı göstərsən?

Sana qurvan olom, dedi, gedək, ancax bu şərtənən, mən o tərəfə baxıf eliyən döyləm. Onnarın imarətinin yanına gedəndə mən duruf çarığımı çıxardıf o biri üzünə çöyürüf içini çıxardıf geyinəjəm. Onda başa düşərsən ki, onnarın imarəti hansıdı.

– Yaxşı.

Gəlhagəl, gəlhagəl, Təvriz şəhərinin gözəl bir guşəsində, gözəl bir bağın ortasında bir imarətə çatdılar. Hasıki ağası ona göstərmişdi. İmarətə çatan kimi Abbas gördü ki, nə olajax, xan qapısıdı, gələn, gedən, vəzir, tüccar, tacir, hamı orya gələr. Abbas camahata qarışf xalxın içinnən burya gəldi. Abbas aralıdan belə duruf baxan vaxtı güləfirəngidə Pəri xanımı gördü. Birinci görüşü buydu. Sazını götürüf düzəldən vaxtı Qul Qəmbər çarığının bir tayı da əlində üz tutdu qaçmağa. Abbas gördü ki, Qul Qəmbər elə gedir ki, götürüf burda Abbas nə deyəjək, siz şad olun:

Dolanım başına misli-pərvana,
Həsərət gözü yolda qalan məni gör.
Fələyin cəbrinnən, el möhnətinən,
Saralıb gül kimi solan məni gör.

Pəri xanım gözünü camahata sarı dolandıranda, səs gələn səmtə baxanda gördü ki, vallah ağası göstərən həməən oğlandı. Ancax, camahat, xalx olmasaydı qanatdanıf Abbasın yanına gələr-di, həyalanıf üzünə pərdə çəkdi.

Sər qoydum, pəyəndaz etdim üz qara,
Bayqu kimi meyil verdim üz qara.
Zülf pərişan, yaxa üryan, üz qara,
Könlümü şikəstə edən, məni gör.

Şikəstə Abbasam, eylərəm qəmi,
Neylər mana seyraqubun sitəmi.
Kərəmli sultanın budu kərəmi,
Kərəmsiz qəzəbnak olan, məni gör.

Pəri xanım asta aşağı endi, əlinə bir piyala şərvət alıf gətirif Abbasa uzatdı. Abbas götürüf başına çəkdi. Göz-gözə baxan kimi

fərrişdar ordan-burdan töküldülər. Pəri xanım burdan qeyb oldu. Abbas qayıdıf Qul Qəmbərin öyünə gələndə gördü ki, Qəmbər elə yerdə gizdənif ki, Allah göstərməsin tapmaq mümkün döyül.. Dedi, əyə, qardaş, Qəmbər, qorxma, bəri çıx. Qəmbər çıxdı, dedi, ay sana qurvan olom, ay pirim, ayə, sənin dərdin alem, sən mənim başıma nə iş gətirdin, sən hardaydın, harya çıxıf, harda saz çalərsən? Abbas dedi, qorxma, qorxma, ay Qəmbər, bəs sən harda oldun, məni niyə qoyuf qaşdın? Qəmbər dedi, ağam, mən qorxumnan qaçıf gizdəndim. Bə sən hardaydın, sən nə yaxşı canın qurtara bildin?

Abbas dedi, qulaq as, gör hardaydım:

Mən gəlirdim Tufarqanın elinnən,
Yolum düşdü obasına Pərimin.
Salam verdim, əleyk aldı salamım,
Qonaq oldum babasına Pərimin.

Pərim təklif etdi gəştə düşməyə,
Su istədim şərab verdi içməyə.
Könül quşu pərvazlandı uçmağa,
Uçar-qonar cığasına Pərimin.

Gərdəninə düzülüfdü hörmələr,
Gümüş kəmər incə beli bürmələr.
Atlas qofta üstə qızıl düymələr,
Düzülüfdü yaxasına Pərimin.

Qul Qəmbər dedi, bavamın öyünü yıxdın, keşkə heç səni görməmiş oleydım. On dörd uşağın hamısını qırdırarasan, xatıya tüşmüşəm. Abbas dedi, ayə, qorxma:

Abbas deyər, gəldim burda qalmağa,
Heyva kimi saralmağa, solmağa.
Cəfa çəkib belə gözəl almağa,
Əcəb düşdüm sövdasına Pərimin.

– A sana atam, anam qurvan olsun, bizi qırdırmıyajasanmı. Abbas dedi, arxayın ol. Savax bazar günüdü, gedək, hərrənək, firranax görək Pəri xanımnan neyə görüşəjiyik. Allah verənnən

yedilər, işdilər, bazara çıxanda gördülər, elan asılıf. Yazılıf ki, Batmanqılınc Məhəmmədin sarayında qırx aşığın deyişməsi olajax. İstiyənnər o məclisə dəvət olunor. Abbas birdən ayıldı. Qul Qəmbər, allah bizimkini yetirif. Dedi, Ağama qurvan olum, (buta verən nurani qocanı nəzərdə tutur. E.M.) özü yol açandı. Bir iş düzəltmək lazımdı. İndi fikirrəşək görək neyə eliyək ki, mən də o məclisə tüşəm. Qul Qəmbər dedi, hancarı, xalx neyə geder, sən də olara qoşul get. Sana ayrıja kağızımı göndərəjəklər. Abbas dedi, a Qəmbər, gedək bir yaxşı heyvan alax, bu geyə bir uşaxları doyunca yedirdək-içirdək. Özümüz də uşaxlarnan baravar qarnı tox yatax. Qəmbər dedi, dərdin alem, gedək, özün bilərsən.

– Buralarda heyvan varmı, satellarmı?

– Hə, bizim bu alt yanımızda bir sürü qoyun otduyur. Şahnamaz çovan da qoyunun yanındaı. Abbas dedi, gedək. Gəlhagəl, Abbas belə baxanda gördü kü, boyu iki metrə yarımə çatır, eni eninə verif, uzununu-uzununa yekə ayalı bir çovandı. Abbas dedi, salamməleykü, a çovan qardaş. Çovan dedi ki, əleykməsalam. Abbas dedi, bərəkətti olsun. Çovan cavaf verdi: “ –bərekətli olsun”. Abbas dedi, ayə, mən “bərekətti olsun” – deyirəm, nədi danışdığın, sən də deyirsən “bərekəti olsun.” Çovan dedi, bə mən nə deyirəm, “bərekəti olsun”. İndi də dədəmin ha malı döylü, Batmanqılınc Məhəmmədindi, heç bərəkəti olmasın.

– A kişi, bizə bir heyvan.

– Dədəminmi malıdı, sizə heyvan verim?

– A kişi, nə qədər istiyirsən pulunu verim bizi əliboş qaytarma.

– Get, Batmanqılıncdan ixtiyar al, gəl istiyirsən hamısını sana verem. Yoxsa məndə amanata xəyanət ola bilməz.

Tufarqannı Abbas öz-özünə düşündü dedi, ayə, bunu savax özümən məclisə bəzeyif aparsam nə təhəri olar. Odu ki, dedi, a çovan qardaş, adın nədi? Dedi, ninirsən, işin-günün yoxdumu? Abbas dedi, heç elə belə, xavar aleram, adam adamın adını soruşmazmı?

Dedi – Şahnamazdı.

Abbas dedi, sən bir ayda bu heyvanı otarmağa nə qədər haqq alersən? Çovan dedi, bir çəpiş, ya da bir toğlu. Abbas dedi, sən

bir gününə on toğlu versəm, mənən gəzərsənmi? Çovan dedi, irəhməttiyin oğlu, özün bir toğlu tapammırsan, hardan alajasan on toğlunu gündə mana verəsən. Abbas dedi, sənin nəyinə lazımdı hardan alajam. Sənin bax əynini-başını gözəl geyindirəjəm, özün də bir günə on toğlu verəjəm, mənən gedərsənmi, getmərsənmi? Çovan dedi, onda qoy gedem Şahsöynü çağırem qoy heyvana baxsın, mən sənnən gedem.

– Əy, Şahsöyün kimdi?

Dedi, atamın kiçik oğludu.

Abbas dedi, yaxşı. Çovan birdən elə dəli nəre çəkdi ki, “Şahsöyün” – deyən. Bir göz qırpımında Şahsöyün özünü yetirdi. Dedi, əy, qoyunna muğayat ol, mən getdim. Dedi, qardaş, harya getdiyindi? Şahnamaz dedi, bu gördüyün adam günümə on toğlu verəjək. Hara desə onnan gedəsiyəm. Bir il ona qullux eliyənnən sonra kasıflığın daşını atarım, inşallah. Şahsöyün dedi, sonra səni aldadar, ehtiyatlı ol. Dedi, “anan ölsün, Şahnamaz, səni aldadalar, bunu yumruğun altında fətir qayıraram, nədi danışdığın”.

Əlqərəz, özdəriyinnən də bir erkək tutuf gətirdilər. Qul Qəm-bərin öyünə gəldilər. Heyvanı kəsdilər, soydular, əti doğruyuf qazana doldurdular. Abbas dedi, ət bişənətənə mən də çovannan bir bazara dəyim. Getdilər bazara. Abbas çovanı papaxçının yanına apardı, dedi, bu kişiye bir papax. Papaxçı çovanın ölçüsündə papax tapa bilmədi. Dedi, gərək onda iki dəriyi bir-birinə tikim, birini bəlkə düzəltdim. Abbas dedi, onda elə elə ki, irəngi irəngini tutsun. Papaxçı dedi, onun fikrini, eləmə onu düzəldəjəm.

– Ay, qiyməti nədi?

– Dedi məsələcün bir belə. Dedi, ala pulunu. Abbas dedi, havax hazır olajax. Papaxçı dedi, dan üzünə inək sağını.

– Yaxşı, atam-anam. A kişi, gəl gedək sana bir çuxa, bir arxalıq, bir də bir şortu alax. Gəldilər dərzinin yanına. Beçarə dərzi beləsini ölçör, eləsini ölçör. Dedi bunun paltarı çox baha gələjək. Bu boyda bədənə çox parça lazımdı, əzyəti çoxdu. Abbas dedi, nəyinə lazımdı, sən pulunu al. Dərzi, ölçdü, piçdi, dedi, bu şərtənən birisigün gələrsiniz, bu tezdikdə mən bunu tikə bilmərəm. Nəsə

irazılaşıdılar, dərzinin əlmuzdunu verif ordan uzaxlaşdılar. Ordan çəkməçiye gəldilər. Hası gönün, hası dərinin üstünə ayağını qoyor hamısı yarıyacan ayağını görör. Çəkməçi dedi, gərək gönnəri bir-birinə calıyıf buna bəlkə bir şey hazırıyam. Yoxsa çətin məsələdi. Nəsə, danışdılar, söydələşif ayrıldılar. Gəldilər Qul Qəmbərin öyünə. Axşam yaxşı yidilər, yatdılar. Savax açıldı, üstünüzə xeyirli savaxlar açılsın. Çovan dedi, mənim gün haqqım bu gününə başladı. Bu gününə günümə gərək on toğlu verəsən. Abbas irazı oldu, dedi, çovan, sözümüz sözdü.

Vədələşdikləri vaxtı papağı, paltarı, ayaxqabıyı – hamısını dəstnən gətirdilər öyə. Çovanı yaxşı-yaxşı geyindirdilər. Abbas baxıf gördü paltar zalım oğluna elə yaraşer, elə bil Urustamı-zaldı. Çovan dedi, ayə, indi nə qayırajıyız. Abbas dedi, sənə nə işin var, savax Batmanqılının məclisinə gedəjiyik.

– Harya?

– Batmanqılının məclisinə.

– Ayə, o mənə tanıyar, eliyər, qoyunu buraxıf gəldiyimə ajığı tutar.

Abbas dedi, əyə, bu paltarda o sənə dünyasında tanımaz. Tanıyar da tanısın, heyvanı yiyəsiz ha döyül.

– Onu da düz deyirsən, atam-anam.

Bəli, hası günü kü, Batmanqılının sarayında aşxların deyişməsi günü elan olunuf, o günü Tufarqanı Abbas çovanı başdan-ayağa bəzədi. Dedi, indi gedirik. – Harya gedirik? – Getdiyimiz məclisə, Batmanqılının sarayına. Qapıdan girəndə salam verərsən, harda desələr orda oturarsan. Dindirsələr dinərsən, dindirməsələr dinmərsən. Bircə mənə göstərif deyərsən ki, bax, mən o aşığın ustasıyam. Bax bu sazı da əlinə alarsan, olma-bilmə köynəyinnən çıxardasan. Çovan dedi, yaxşı mənim gözüm üstə. Mənə nə var, mənimki on toğludu, nə desən onu da eliyim.

Doğrudan da elə oldu. Sazdarı götürdülər, beçarə Qul Qəmbər də bunnarın yanınan. Gəlhagəl şah sarayına çatdılar. Hası saraydakı ki, deyişmə keçəmək içəridə sazdarın səsi yeri-göyü götürüf. Şair Vəlid, Aşix Söyündü, Aşix Seyfulladı başda əyləşiflər,

hərəsinin də qırx şeyirdi. Qırxı bir tərəfdə, qırxı bir tərəfdə, qırxı da bir tərəfdə. Camahat da ki, zala elə dolufdu ki, ağalar, əyannar, bəylər, xanımlar gəl ki görəsən. Abbas Şahnamaz çovana işarə elədi. “İçəri gir” – deyəndə, gördü ki, şalvarın civi domba duruf. Dedi, əyə, a Şahnamaz o nədi? Dedi, soğandı, a dərdin alım. Onu neynirsən belə yerdə? Dedi, bilirəm bura şah məclisidi, ət verə-jəklər, soğansız ətın dadı olmaz.

– Əyə, rəhmətədiyin oğlu, burda soğanımı tapılmır?

– Sənin nə işin var, dedi çovan.

İçəri daxil oluf qapıdan keçəndə çovan qabaxda, Abbas da onun dalınca Şahnamaz qapıda başını aşağı əyəsi oldu. İçəri girdi ki, camahata “salam” desin, “salam” deyən kimi bütün məclis çöyrüluf ona baxdılar. Dedilər, əyə, bu nə nataraz aşıxdı. Qul Qəmbər də geri yannarınnan içəri daxil oldu. Əmbə Qul Qəmbərin libasını Abbas elə düzəltdirif ki, elə bil bəy balasıdı. Şahnamaz çovan düz gedif Aşix Söyünnən, Aşix Seyfullahın arasında otdu. Abbas da gəlif bir tərəfdə duranda aşixlər dönuf bir-birinin üzünə baxdılar ki, heç görmədikləri bir sənətkardı. Aşix Söyün Şahnamazdan xavar aldı, dedi, aşix, sən haranın aşığısan. Şahnamaz ocığazı dedi ki, görmürsənmi? Belə deyəndə Aşix Söyün ortuya bir nar qoydu. Yanı bunnan onu demək istiyir ki, bu narın içində qırx dənə var, şeyirdlərini nəzərdə tutur, səni qırx balıya irast gətirrəm.

Çovan elə başa düşdü ki, Aşix Söyün deyir ki, yağlı aşdan sonra turş narın ləzzəti var. Bu da civinnən soğanı çıxardıf narın böyrünə qoydu. Aşix Söyün də belə başa düşdü ki, o nar turşdu, bu ajıdı, gözünü bu soğan kimi büzüşdürərəm, kirmişcə dur. Bu yannan Aşix Sənan fikir verdi, gördü ki, Aşix Söyünün irəngi dəyişif. Götüruf əlinnən çovanın qarşısında bir dairə çəkdi. Çovan elə bildi ki, bu deyir bir sini xaşılın yağını harasına töküllər soruşur bunnan. Düz barmağını dairənin ortasına qoydu. Əslində o demək istiyir ki, dünyanın göbəyi hardadı? Çovan əlini tən ortaya qoyanda Aşix Sənan belə başa düşdü ki, o deyir ki, inanmırsan get ölç, burdadı. Bunlar öz aralarında belə başa düşürlər. Onatana aşix Sənan dedi ki, gəlsən bir şeyirdlərimizi deyişdirək. Çovan dedi,

deyişdirirsən, deyişdirək. Sənan, üz tutdu Abbasa, dedi, oğlan, ustadın ixtiyar verdi. Deyəsən elə məclisi sənnən mən açam – deyif Sənan ayağa qalxdı. Sazını köynəyinnən xilas elədi. Tufarqannı Abbas onu gəzmirmə ki, ona bir meydan açılsın. Oydu ku, sazı köynəyinnən xilas eliyən kimi vallah sazı görənnərin ağzının suyu tökülənə bax, heyran qalana bax. On iki telli saz əldə, qızıl balıx kimi par-par parıldıyır. Xallar, sədəflər, şirmayılar alışıf yanər. Zalım oğlu usta ona elə naxış vuruf ki, elə bil saz döylü touz quşudu, bəzəkli gəlindi, görənün gözünün şöyqünü aparır.

Aşıx Sənan ayağa durdu. Öz-özünə dedi, bu sazı bunun əlinən alım. Onnan sonra hamı da bilər ki, Təbrizdə sənətkar mənəm. Mənnən başqa burda elə bir sənətkar ha yoxdu. Sazdarı sazdarın üstünə zilini zil, bəmini bəm düzəltədilər. Aşıx Sənan dedi, oğul, meydan sənindi, ya mənəm?

Abbas dedi, ustad, siz olan yerdə mən nə meydan ala bilərəm? Əvvəl torpax qüvvətlidi, mən qəribəm, hökmən söz sizindi. Dedi, oğlum, “Oyşarı”y nan ⁶ yumşaq-yumşaq ağlını, kamalını yoxluyajam, qorxma, görüm nə təhərisən, qabında bir şey varmı? Sonra da ustadınan görüşəciyəm inşaallah.

Sən şeyirdsən, mən ustadam, ay şeyird,
Mən ustadın dediklərin aç görüm.
Harda tikilifdi Məscidi-Əxsa,
Hardan gətirildi ora daş görüm?

Aşıx Sənanın belə oxumasına camahat çox maraxnan qulax aserdı, hamı hayacan keçirdi ki, görəsən bu cavan oğlan bu ustad aşığın cavabını verə biləcəkmı? Tufarqannı Abbas bir ətrafa boylandı, aşağı-yuxarı baxdı, gördü ki, bir az yuxarda, ikinci qatarda Batmanqılınə Məhəmmətdi, vəzirdi, vəkildi, amma bu tərəfdə də qadınardı. Gördü ki, Pəri də bunnarın arasında bunnara fikir verer. Eşq Abbasın beyninə vurdu görək nə cavab verdi, biz tərəfinnən deyək, sizə can sağlığı.

Sən ustasan, mən şeyirdəm, ay ustad.
Mənəm dediyimə gəl ver guş görüm.

⁶ Oyşarı – saz havasının adıdır

Sanada tikildi Məscid Əxsa
Zülaldan gətirdi ona daş görüm.

Xalx mətəl qaldı bu cavan uşağın belə gözəl cavabına, gözəl hərəkətinə, mərfətinə. Belə gözəl saz çalır oxuması, Sənan kimi aşığın qavağında özünü itirməməsi hamıya xoş gəldi. Batmanqılın Məhəmməd əvvəldən iki gözünən baxırdı. İndi dörd gözünən baxdı.

O daş varid oldu, onu kim yazdı,
Kim oldu həqiqiyyət himini qazdı?
Kim boyun əymədi, yolunu azdı,
Kim dedi, ay üzü qara, qaç görüm?!

Abbas bir xeyli fikrə getdi. O tərəfə, bu tərəfə baxdı gördü ki, çovan da buna doğru gözdərini zilliyif, yanında nəşə deyillər heç kəsə fikir vermer. Abbasa çovan da mətəl qalıf. Götürdü Abbas cavabında görək nə dedi:

O daş varid oldu, Cəbrayıl yazdı,
Cənab Əli həqiqət himini qazdı.
Şeytan baş əymədi, yolunu azdı,
Cəbrayıl dedi, üzü qara, qaç görüm.

Aşix Sənan dedi, oğlum, məşallah, məşallah yaxşı ustaddan dərslərini alırsan. Gözünün qulağınan bir belə çovana baxdı. Başınan çovana irazlıq elədi ki, yaxşı şeyird öyrədifsən. Çovanın dünyədən nə xəvəri var. Gözü oyda-quşdadı, görək havaxt sufra açılax məclisə yemək-ichmək gələjək.

Hardan nələr endi, nələr bitirdi,
Əvəlin kim, sonun kimlər götürdü?
Aşiq Sənan buna fəhim yetirdi,
Nə sirdi aşikar olmaz, baş görüm?

Abbas dedi:

Göydən sərvlər endi, səccarə bitirdi,
Əvəlin heyvan, sonun insan götürdü.
Aşix Abbas buna zənni yetirdi.
Qəbir sirri aşkar olmaz, baş görüm.

– Oğul, nə qəbir sirridi, sən nə danışırısan?

Abbas dedi, bəli, bəli qəbir sirridi.

Həzrəti Süleyman ölən vaxtı yaman qorxdı, bir böyük qarışqanı çağırtdırıf dedi ki, atdı qarışqa, bu gün filankəs ölüfdü, onun kəfəninin arasında get gör o qəvirdə nə var? Atdı qarışqa baş əydi, dedi, gedərəm, borcumdu. Atdı qarışqa kəfənin arasında gedif qəvrə girdi. Qəvirə girən vaxtı nəkrayıllar gələndə qarışqanın özünü tutuf dedilər ki, get o həzrət Süleymana de ki, gələndə özü görəjək. Bundan başqa qəbirdən sirr qayıtmayıf.

– Eyvallah, oğul, ustadına bərəkallah – deyif çovana doğru baş əydi. Çovan da buna baş əydi. O tərəfdən-bu tərəfdən səs-səmir qalxdı. Batmanqılinc Məhəmməd dedi ki, oğlan, adına görə sənnən nayrazıyam, ancaq indi sən deynən, qoy aşix sənin suallarını aşsın. Abbas dedi ki, mənim başım üstə. Aldı Abbas:

Sənnən xəbər alım, ay aşix Sənan,
Neçə ulduz, neçə aya bağlıdı?
Gözəllik əladı kimin şaynına,
Neçə dəlil Mustafaya bağlıdı?

Aşix Sənan durdu, durdu dedi, oğlan, izin ver bir az fikir-rəşem. Abbas dedi, bəli qırx dəqiqə fikir-rəşməyə ixtiyarın var. Sənan dedi, yox, gəl neçə bənd deyəjəksən hamısını birdən de. Hamısına da birdən cavaf verəjəm. Abbas dedi, mənim gözüüm üstə.

Varıb gedib mən ustadan dərs alım,
İstiyirsən mən buraya dörd gəlim.
Sizdən xəbər alım əyləşən alım,
Dörd kitabda neçə ayə bağlıdı.

Abbasam, yolumu kim verdi salıx,
Dadıma yetişsin yaradan xalix.
Dəryada da kimi udmuşdu balix
Qıldığı namazı nəyə bağlıdı?

Aşix Sənan nə qədərənə o tərəfə döyündü, bu tərəfə boylandı gördü yox, açılasi iş döyül. Dedi, oğul, mən sənin qarşında acizəm. Abbas dedi, sazı ortuya qoy. Doğrudan da sazı bir tərəfə qoydu Aşix Sənan. Geri qayıdan vaxtı Aşix Söyün yerinnən tərpəndi,

dedi, əyə, bu saatca o sazı özüm alaram – deyif Abbasın qarşısına gəldi. Elə ki, Sənan getdi, çovanın yanında oturanda dedi, aya, adın nədi? Dedi: Mənim adım Sənandı. Dedi, əyə, səni neçə toğluya gətiriflər? “Səni neçə toğluya gətiriflər” deyəndə aşix Sənan yer yarılsa yerə girərdi. Dedi, ayə, bir buna bax, gör bu bizi heç çovana da saymır. Deməli bunun şəyirdi belə olanda, bu öyü yıxılanın özü nə təhəri olajax? Belə deyif çovannan aralandı.

Onatana aşix Söyün aldı görək nə dedi:

Sənnən xəvər alım, ay cavan aşix,
Peyğəmbər nə günü tacisər oldu?
Kim götürdü onun muyun saxladı,
Mərifət, təriqət nə ilqar oldu?

Götürdü Abbas:

Cümənin günündə, səbh namazında,
Peyğəmbərimiz Rəsul tacisər oldu.
Salman qırxdı saçın, Fatma saxladı,
Haqqın sualına düz ilqar oldu.

Camahat hər yerdən “afərin” dedilər. Söyün götürdü:

Kim idi gətirdi ülgücü, daşı,
Kim idi qırxdı peyğəmbər başı.
Neçə sənə söylədi peyğəmbər yaşı,
Neçə deyəndə ömrü var oldu?

Abbas dedi:

Cəbrail gətirdi ülgücü, daşı,
Salman idi, qırxdı peyğəmbər başı.

Altmış üç söyləndi peyğəmbər yaşı,
Altmış üç deyəndə ömrü var oldu.

Aşix Söyün də götürdü görək daha nə xavar aldı:

Söyün deyər, gün cahanda neçədür,
Neçə yaqut, neçə mərcan, neçə dür?
İrəsulun zülfü, muyu neçədür,
Mənzili harda yerbəyer oldu?

Abbas burda dirəndi, dirənəndə elə bil ki, bəzi adamların ürəyi yerə düşdü. Ordan-burdan səsdəndilər, əyə, aşix, niyə dayandın, sana nə oldu? Ancax Abbas öz işindədi, gözünün altınnan Pəriyə boylanır. Zalım qızı yornux maral kimi gözdərini zilliyif. Abbasın hər addımını izdiyir. Ürəyinnən nələr keçer onu bir ilahi bilər. Abbas bu məqamda sazı sinəsinə basdı, hamıyı nigarançılıqdan qutardı.

Abbas deyər, gün cahanda ikidür,
İki yaqut, iki mərcan, iki dür.
Rəsulun muyu iki min iki yüz altmış ikidür,
Leylək yatan şəhərdə yerbəyer oldu.

– Ayə, sağ ol, afərin sana. Dedi, ustad, sana da afərin. İndi dəyirmançı şahad istiyir. Aldı görək Abbas nə dedi:

Mənnən salam olsun aşix Söyünə,
Seyfullahdan əvvəl kim gəldi cahana?
Neçədi ərşi-əmbər, bürcü səmavat,
Təcrid oldu dünya düşdü zindana.

Ordan-burdan səsdər gəldi. “Aşix Söyün, nə oldu tez ol cavab ver”. Aşix Söyün başladı gözdərini döyməyə. Çovan çövrüluf dedi, ayə, ay aşix, sənnən xavar almadımmı sizi neçə toğluya gətiriflər?

– O yana iradd ol, dedi, qoy qulaq asax, nə toğlu, nə zad? Aşix Sənan daha da aralandı. Aşix Söyün də bayax aşix Sənan sayağı dedi, a bala, hamısını oxu qurtar birdən cavabını verəjəm.

Götürdü Abbas:

Neçə il bu cahan zindanda qaldı,
Bəndəyə girdigar nə kərəm qıldı?
Necə sənə keçdi mehri-mah gəldi,
Münəvvər şövqünü saldı cahana.
Şikəstə Abbasam heydəri-xürrəm,
Ağamın dəstinnən içmişəm bir cam.
Dünyadan gedəli həzrəti Adəm,
Onnan bəri gəlif neçə zamana?

Aşix Söyün başladı gözdərini döyməyə. Ordan-burdan niyə belə oldu. Abbas aşix Söyünün də sazını alif bayaqki sazın yanına

qoydu. Dedi, ustad, sən mənim sazımı almax istəyirdin, diyən öz sazını qoydun. Dedi, bəli, görünür, yazı beləymiş.

Aşix Seyfulla qalxıf sambana-sambana özünü ortuya saldı. Dedi, allahımın izninnən bu saatca Abbasın sazını özüm alajam.

Aşix Söyün gəlif yerində əyləşdi. Çovan baxıf gördü ki, aşix Sənnən bir düz cavab ala bilmədi, dedi, bəlkə bu düzünü deyə. Dedi, qardaş, düzünü de, səni burya neçə toğluya gətiriflər.

Aşix Söynün gözü kəlləsinə sıçradı. Dedi, gör nə günə qalmışx ki, bu zalım oğlu bizi çovan hesab eliyir. Pərtdiyinnən yerinnən duruf gedif Sənnən o tərəfində oturdu.

Aşix Seyfulla ədəb-ərkənnən gəlif Abbasa salam verdi. Aldı sazı sinəsinə basdı görək Abbasdan nə xəbər aldı, Abbas ona nə cavab verdi:

Sənnən xavar alım, ay aşix Abbas,
Cənnətin çırağı nə içindədi?
Nədən piltə tutdu, nədən yağlandı,
Kim tutuf dəsdində nə içindədi?

Abbas o yana boylandı, bu yana boylandı, gördü ki, Pərinin gözdəri cilalanmış ox kimi oyur-oyur oynuyur. Cuşa gəlif dedi:

Al deyim cavabın, aşix Seyfulla,
Cənnətin çırağı mum içindədi.
Nurdan piltə tutdu, nurdan yağlandı,
Fatimə dəstində nur içindədi.

Götürdü aşiq Seyfulla, görək daha nə soruşdu:

Bilirsənmi peyğəmbərin yaşını,
Neçə dəfə qırxdırmışdı başını?
Nə gününüdə çəkdirtmişdi dişini,
Nəyə çulğalandı, nə içindədi?

Abbas dedi, qulaq as:

Altmış üçdü dedim onun yaşını,
Üç yüz yeddi dəfə qırxdı başını.
Cümə günü çəkdirmişdi dişini,
Maya çulğaladı, nur içindədi.

Götürdü aşix Seyfulla:

Seyfulla dərslərini bilməsə deməz,
Sövmü səlatını qılmasa deməz,
Ustaddan payını almasa deməz,
Yeddi nə cam oldu, nə içindədi?

Götürdü Abbas:

Abbas da dərslərini alırdı deyir,
Sövmü səlatını qılırdı deyir,
Ustadın dərslərini alırdı deyir,
Yeddi cəhənnəmdi, nə içindədi.

– Ey vallah, oğul, deyif aşix Seyfulla Şahnamaz çovana min-nətdarlıq elədi.

Abbas dedi, indi mən deyəcəm.

Aşix Seyfulla dedi, oğul, növbə sənindi, sözünü de. Götürdü Abbas görək nə dedi:

Bizdən salam olsun, ustad olannar,
Bir neçə gül bitif vərəği nədi?
O ki, başa gəldi Məcidəl-Əxsə,
Onun içi daşdı, qırağı nədi?

Bir-birinin üzünə baxdılar ustaddar. Aşix Seyfulla da cavaf verə bilmədi.

İşi belə görən Abbas götürdü sözün davamını:

O necə qəndildi, asılıf dardan,
Neçəsi heyvadan, neçəsi nardan,
Yernən göyün də, qapısı haradan,
Kim açar, kim örtər növrəği nədi?

Xalxı gülüşmə tutdu, camahat susdu... camahatın hamısının nə-zəri Abbasın üstündədi. Kimi sevinir, kimi heyrət eliyir. Əmə ortada bir qarı var, deyir, ay Allah, bunu mənim Əsmərimə qismət elə.

Abbasam, ağamnan içmişəm bada,
Badə içən neyçün oldu ziyada.
Üç kişi kim idi, getdi zülmata
Onlar nə yandırdı, çırağı nədi?

– Ay oğul, vallah, mən belə şeyləri bilmirəm. Abbas dedi, on-da sazı sazın yanına qoy. Sazdarın üçü də qoşalaşdı bir küncdə.

Seyfulla gedif çovanın yanında əyləşmək istəyəndə çovan dedi:

– Əyə, sən başın, düzünü də, səni neçə toğluya gətiriflər?

Seyfulla məətəl qaldı, özünü laf təhqir olunmuş hesaf elədi. Necə yəni “neçə toğluya gətiriflər”. Deməli, bu adam məni aşırı hesaf eləmir. Nəsə, namusa boğuldu, nə cavab verə bildi, nə də məclisi tərk eləməyə özündə təpər tapdı. Bir tərəfdəcə oturuf məclisə tamaşa eləməyə başladı. Abbas sən demə çovanın bu hərəkətinə bayaxdan göz qoyurmuş. Odu ku, götürdü görək nə dedi:

Bizdən salam olsun ustad olana,
Kimin mənnən işi var isə gəlsin.
Elə deyək seyrəqufluq olmasın,
Zahairdə, batində var isə gəlsin.

Belə deyəndə, dedilər, əyə, bu gənə də yalannan başladı. Bayax biz bunun özünə niyə açdırmadıx qıfılənddəri. Yaman udurmuşux. Abbas gördü qiybətini eləyillər. Götürdü buna müqabil görək neçə dedi:

Mömin kəslər, siz uymuyun qeybətə,
Qiybət edən tezəcə düşər zillətə.
İskəndəri kim göndərdi zülmətə,
Kim onlardan xəbərdarisə gəlsin.

Şirindi sözlərim dahan içində,
Qızılgül bəslənər xəndan içində.
Abbasam, durmuşam meydan içində,
Hər kimə bu dünya dar isə gəlsin.

Kim gələr, kim dəli oluf? Yüz iyirmi şeyirdin hamısının matı-mutu quruyuf. Hamı məətəl qalıf. Bu boyda uşaq olasan. Üstəlik gənə də dala çəkilməyəsən. Oydu ku, Batmanqılınc ortaya qalxdı, dedi, aşırı, halal olsun sana, mən sənnən çox irazıyam. Təkcə sənin adıyın Abbas olmağın narazıyam. Onu da sənin belə haqq aşığı olmağına keçerəm. Doğrudan da Abbas adı sana xına kimi yaraşer.

Sizə kimdən deyək, Pəri xanımnan. Pəri xanım bir məcməyidə bir qırmızı zərbaflı kələğey, üstünə də bir qızıl alma qoyuf qarılardan biriynən Abbasa göndərdi. Qarı da olsun bayaxki qarı – Əs-

mərin nənəsi. Qarı məcməyidəki qızıl almeyi götürüf öz civinə qoydu, yerinə bir turşumuş nar qoyuf gətirif Abbasa verdi. Dedi, bax, o qıraxda duran qız var, barmağınnan göstərir. O Batmanqılınc Məhəmmədin bayışsıdı, sana yaman ajığı tutuf, özü də bunu göndərdi.

Abbas Pəri xanımın soyqatını açanda gördü kü nardı. Orda götürdü belə dedi:

Payız olcaq bağlar tökər xəzəli,
Yaz olanda bağçalara bar gəlir.
Sevgi-sevgisinə alma göndərər,
Mənim sevdiyimnən mana nar gəlir.

Pəri xanım məətəl qaldı. Gözlərinin ikisini də qarıya ele ağartdı ki, Allah göstərməsin. Qarı başdadı geri iməkləməyə. Onatan Abbas götürdü:

Bu dünyada nə qəmliyəm, nə şadam,
Dost yanında nə aşnayam, nə yadam.
Ay həzarat, bəxti qara səyyadam,
Tor qururam tərən üçün, sar gəlir.

Abbas deyir: Gəncin üstə bədəndi,
Qara bağrım dəlik-dəlik zədəndi.
Ay həzarat, heç bilmirəm nədəndi,
Aləmə gen dünya mənə dar gəlir.

Ustatdar qalxdılar ayağa. Abbas dedi ki, ustatdar, mana heç kimin sazı lazım döyül. Heç kimi bağlamaq niyyətində də döylüyüdü. Mən Duvarqannan gəlmişəm. Özünüz də sazınıza yiyəlik eliyin. Allah işinizi avand eləsin – deyif, sazdarı hər kəşəninkini özünə verdi.

Məclisdən çıxan vaxtı Məmməd xanın fərraşdarı Abbasın qabağını kəsdi:

– Məmməd xanın əmridi, gərək sən onun otağına qonax gedəsən.

Abbas etiraz eləmədi, onnara qoşuluf Məmməd xanın görüşünə getdi.

Sizə kimnən deyim – qırx aşıxdan. Aşix Sənan, Aşix Söyün, Aşix Seyfulla birləşif söhbətdəşdilər. Dedilər ki, bu uşax bizi bu hala saldı, özümüzün də sazdarını geri qaytarıf bizə hörmət elədi. Bizim buna nə borcumuzdu. Biz bu hörmətin altınnan gərək çıxaq. Hərəmizin qırx şəyirdimiz, üç də özümüz – yüz iyirmi nəfərik. Gərək hamımız yığılax ona hörmət eliyək. Elə hörmət eləməliyik ki, Abbas dünyada heç bir şeydən giley-güzar eləməsin. Bu qərrib eldə hamımız ona arxa-kömək olmalıyıq.

Abbası Məmməd xanın otağına apardılar. Gözəl-göyçək əlvən otaxlar, ağalar, bəylər, xanlar, paşalar əyləşif. Abbas belə baxanda gördü kü, Pəri xanım pərdə arxasında, o üzdə qu quşu kimi fir-fir fırlaner. Əmə hara fırlansa da gözdəri Abbasın üzündədi. Abbas belə bir vaxtda götürör görək nə deyir sizin də canınız sağ olsun, inşaallah:

Bir gözəlsən, şövqün düşüb cahana,

Yoxdu sənin kimi gözəl, göz ala.

Mən aşiqəm cahana,

Canım qurvan cahana,

Haqqın əziz bəndəsi

Xoş gəlifsən cahana.

Yaradan yaradıb salıb cahana,

Yoxdu sənin kimi gözəl, göz ala.

Bağbansan bağa bax, bax işini gör,

Bağ bəslə, bağ becər, bağ işini gör.

Aşix, bax, işini gör,

Bağa bax, işini gör.

Gəl yatma kamil ovçu,

Maralın baxışını gör.

Hələ sən tərmanın baxışını gör,

Az qalır canımı gözəl göz ala.

Əsmər xanım Abbasın belə oxumağınnan, Pəri xanımnan bir-birinə baxışmalarınnan başa düşdü ki, burda ayrı bir iş var. Pəri xanım gördü kü, Əsmər deyəsən duyux düşüf. Üzünü Əsmərə tutuf

dedi, Əsmər burda hamıdan çox sana isinişmişəm. De görüm, indiyə kimi sana bir sirr açmışammı? Əsmər dedi, yox.

Pəri dedi:

Onda sana bir sirr açajam. Bil və agah ol ki, Abbası mana, məni də ona buta verif Ağamız.

– Ay Pəri, Allaha şükür olsun. Sənin irzin-irəngin yerinə gəlif, gözdərin qayır-qayır qaynıyır, yanaxların çiyələm kimi qızarıf. Allah sizi bir-birinizdən ayırmasın. İndi bunun səvəvinə mən bildim. And içərəm ki, əlimnən gələn nə ki var bu işinizə kömək eliyəjəm. Bular söhbət eləməkdə olsun görək Abbas sözün sonunu neyə tamamladı:

Abbas deyər, canım qurvan sana yar,
Dutu dilli, mina boylu sana yar.
Mən aşiqəm sana yar,
Sənəd verdim sana yar,
Qərib aşiq, qürbət el,
Canım aldın, sən, a yar.

Dolansam dünyanı neçə sənə yar,
Görməm sənin kimi gözəl, göz ala.

Məmməd xanın qonaxları Abbasın belə oxumasına hərə bir tərəfdən “afərin” – dedilər, Abbası bəyəndilər. Kimin nə xavarı var ki, Abbas nədən oxuyur, kimin dərdinnən oxuyur?

Abbas qonaxlara təzim eliyif götürdü görək daha nə dedi:

Hilal qaşlarına yüz bərəkallah,
Ayın nə həddi var, ona bab ola.
Canı yanar sana aşiq olanın
Yata bilməz, gözlərində xab ola.

Qızılgüllər açılıbdı həmayıl,
Yarın cümləsini eylərəm təyin.
Dedim Pərim gəlsin olaq qol-boyun,
Neynirəm dünyamız qoy xarab ola.

Abbas “Pəri” kəlməsini eşidəndə Əsmər gözünü ağartdı, dedi, öyün yıxılmasın, sən nəydi danışdın? “Dedim Pəri gəlsin olaq qol-boyun, Neynirəm dünyamız qoy xarab ola”.

– Aşix, oxuduğun sözdər kimindi?

Dedi:

– Ustaddı, deyifdi, mən də oxuyuram.

Ancax Məmməd xanın nəşə ürəyinnən bir fikir keşdi. Onatana Abbas götürdü görək nə dedi?

Abbas deyər, öz yarımə varınca,
Səralıban gül irəngim solunca,
Sən gözəli mən toruma salınca,
Azca qaldı ömrüm bir turab ola.

– Aşix, məcazı sözdərdən oxudun, çox sağ ol, çox irazıyix.
İndi də bir yaxşı söz oxu görək, bizim məclisimiz nə təhəri olur?
Yanı bizim məclisimizə münasib oxu.

Götürür Tufarqanı Abbas görək nə deyir:

Yaxşı olar el-obaynan dolanmax,
Yalqız daşdan olmaz divar deyəllər.
Bəzircansan, aç mətahın xırd elə,
Axtarır yükündə “nə var” – deyəllər?

Bəylər yaxşı saxlar alıcı quşu,
Sərraflar tanıyar qiymətli daşı.
Oğul atasınnan artırsa işi,
El içində ona tavar deyəllər.

İsgəndər attandı, çıxdı zulmatdan,
Xızır idi, içdi abı-həyatdan.
Söz düşdü qılıncdan, iyiddən, atdan,
Süfrəni onlardan suvar deyərlər.

Bir baxçanın əyər bağı olmasa,
Alması, heyvası, narı olmasa,
İyid yoxsul olsa, varı olmasa,
Lələksiz ox kimi çuvar deyəllər.

Tufarqanlı Abbas gecələr yatmaz,
Peyğəmbər qarğayıb, müxənnət artmaz.

Hər nə versən hax yolunda, bil itməz,
Qadını başından sovar deyəllər.

Bu sözə hamının xoşu gəldi.

– Abbas, düzünü de, görək hardan gəlifsən, nə məqsədə gəlifsən?

Abbas tamam başına gələnı Batmanqılınıc Məhəmmədə nəql elədi.

– Abbas, indi mənnən istəydiyın nədi?

Dedi:

– Mən Pərinin sorağınnan gəlmişəm, gəlmişəm ki, öz butama qovuşam.

Batmanqılınıc dedi:

– Abbas, bu geję mana möhlət ver, savax sana bir söz deyərəm.

Batmanqılınıc Məhəmməd anasını, bajsını yanına çağırır məsələyi açan kimi anası irazılıx verdi. Dedi, oğul, sən bilirsənmi sənın bayıyın irəngi dörd aydı urvuya⁷ dönüf. Batmanqılınıc dedi, bilirəm.

– Bunlar hax vergisidi, bajım açır-ağartmırdı. Görək Allahın köməyiynən sən bunnarı məqsəddərinə çatdırasan.

Batmanqılınıc dedi:

– Əziz anam, günü bu günnən buların nişanı tutulur.

Elə də oldu. İki molla çağırıldı, qızı çağırıldı. Məhəmməd bəyin göstərişinnən Pəriynən Abbasa yarımniğah oxutdular. Yarımniğah oxunannan sonra yemək, içmək, şaddıx başlandı. O gün-nən Pəriynən Abbasın nişanı taxıldı, ancax bu şərtən ki, bunnar hərəsi ayrı yerdə oluf bir-birini görməməli idilər. Anası dedi:

– Oğul, yaylax vaxtıdı, görək hökmən Pəriyi Məzə dağına yaylağa göndərəsən. Gedə bir az orda irəngini, suyunu dəyişə gələ.

– Mehriban ana, doğru deyirsən.

Bəli, kəcavələr bəzənif yola çıxan vaxtı. Pərinin Məzə dağına köç eləməsini görən Abbas nə deyir, neję deyir tərəfinən ərz eliyək, sizə cansağlığı:

⁷ Urvə – ağ un.

Könül neyə tab eyləsin,
Mən sənnən ayrılıım gedim.
Durum dolanıım başına,
Qız, qadanı alım gedim.

Pəri xanım dedi:

– Abbas, nə oldu, bir-iki aylığa dözə bilməyəsənmi? İki aylıq yoldu, gedif bir az istirahət eliyif gələjiyik.

– Abbas dedi:

– Pərim, niyə yaxın gəlmirsən? Mana uzaxdan biganələr kimi nə baxırsan?

Dedi:

– Görmürsənmi, neçə gözdər dikilif bizə, sana neyə yaxınlaşım, zalımın oğlu.

Bu yannan da Əsmər xanım aman vermer.

Belə deyəndə Abbas götürdü sözün o biri bəndini görək neyə dedi:

Maral kimi baxma gənnən,
Öluncə dönməmə sənnən.
Əyər inciksənsə mənnən,
Qalım könlün alım gedim.

Abbasam, ciyərim sədpara,
Yar əlinnən baxtı qara.
Bir vəsiyyəət nazlı yara,
Yazım ərzi-halım gedim.

Pəri bir qaqqıltı çəkdi güldü.

– Abbas, dünya dağılsa da, alt-üst olsa da mən sənin, sən mənimsən. Niyə kefini puzursan, iki ay nədi ki, dözmürsən? Qəm eləmə, mənə sənnən təkə ölümənən başqa heç şey ayıra bilməz.

Belə deyif Pəri xanım yola düzəldi. Kəcavələr yol aldı Məzə dağına tərəf.

Abbas Məhəmməd bəyin yanında qaldı. Nələjax, hələ həyəətə-bajıya alışa bilməsə də gününü işnən-güjnən birtəhər başa vurordu. Məhəmməd bəy də nə ki, düzü Abbasın xatırını çox isdiyirdi. Az

müddətdə sarayda Abbasa özünə münasib iş verdi, maaş təyin elədi. Abbas idarə işdərinə baxmaqda olsun, gün-günü beləyə əvəz eliyirdi. Günnərin bir günü Abbasın səbri dözmədi. Kirmişcə qaynanasının yanına gəlif, ədəb-ərkənnan salam verdi. Dedi:

– Canım ana, başına mən dönüm. Məzə dağı hansı tərəfdədi?

Dedi:

– Neynirsən, oğul?

Abbas dedi:

– Heç.

Ana ürəyidi, işi başa düşdü. Dedi, oğul, bir ay yarım qalif, onnan ötrü özünü niyə ayağa verirsən?

Abbas başını yerə dikdi, bir az utandı. Amma dediyinnən də dönmədi. Eşq şiddəti Abbasi qoymadı dincəlməyə.

Gejənin bir aləmi Abbas daha dözə bilmədi, Qul Qəmbəri də yanına alif Məzə dağına tərəf üz qoydu.

Gəlhagəl payıpiyadə, oğruncax Məzə dağına tərəf getdikcə yol uzandı. Gördülər yol qurtarmax bilmir. Bu yerdə Abbas öz halına uyğun görək yorğun-yorğun nə deyir:

Qismət olsun gedim ziyarətinə,
Mənzilli yolların qurbanı canım.
Aynabənd otağın çarşov çirağı
Qızıl barigahın qurvanı canım.

Sevənlərin heç gələrmə qərarı,
Gecə-gündüz ağıyallar yaralı.
Nədən bərgahıdan düşdün aralı,
Ələmdar Abbasın qurvanı canım.

Səhərdən sübhədək hey addım-addım,
Nə dostum bilinir, nə də ki yadım.
Abbas deyir, əgər versən muradım,
Əli Əkbəriyin qurvanı canım.

Abbas getməkdə olsun, sizə kimnən deyim, Batmanqılıncdan.
Batmanqılınc səhərsi Abbasi gəzdi, tapa bilmədi. Anasının yanına

gəlif Abbası xavar aldı. Dedi, oğul, iki gündü gözümə dəymir. Dedi, ana, olmaya Pərinin dalıynan getdi? Dedi, oğul, bəyəm də getdi, səni neyə alladım?

Batmanqılınc iki qara qul çağırırdı. Özdərinə də elə tafşırdı ki, gedərsiniz əgər Abbasın Məzə dağında Pərinin yanında tafsınız döyə-döyə gətirərsiniz. Yox, yanında tapmasanız deyərsiniz ki, səni Batmanqılınc gözdüyür.

Abbas gedif mənzilə çatmışdı. Ancax Pəri xanımın özü qara-başdardan utandı, xanımlardan utandı, özü üzə çıxmadı Əsməri göndərdi. Görək Əsmər xanıma Abbas nə deyir, biz diyək, siz şad olun:

Başına dolanım, ay Əsmər xanım,
Nə gözəl yaradıf yaradan səni.
Səni görən kimi könlüm xoş oldu,
İstəməm gedəsən buradan səni.

Qırğı qonmaz mən tərlənin həddinə,
Nələ yetməz fitnəsinə, fəndinə.
Qurvan olum ol xudanın xəttinə,
Ağ üstədən çəkifdi qaradan səni.

Mən ki, varam, Adam ata zatıyam,
Göyü bilməm, yeddi yerin qatıyam.
Şikəstə Abbasam xarabatıyam,
Könül, heç görmədim abadan səni.

Söz tamama çatanatan qara qullar yetişdi. Məhəmməd xanın tafşırığını yerinə yetirməli idilər. Onatan Əsmər xanım getdi. Qara qullar Abbası ələ keçirmək istiyəndə Abbas Məzə dağının o tərəfinə dolandı. Özünün əhvalına, Məzə dağının belə durumuna tamaşa elədi, ürəyi qubarrandı, sazı sinəsinə basıf görək nə dedi:

Ay həzərət, nə gözəldi,
Əcəb nörax Məzə dağı.
Süsən-sünbül gül-ərvaqan,
Bürüyüfdü təzə dağı.

Gedin deyin o xanıma,
Qadasın salsın canıma.
Ya dursun gəlsin yanıma,
Ya çəkməsin gözə dağı.

Bu sözü deyəndə qara qullar daha da ajıxlaşdı.

Sonalar uşdu kölümünən,
Ayrı düşdüm mən elimnən.
Abbas qara qul əlinnən,
Qan-yaş töküf gözə dağı.

Qullar Abbası qaytarıf gətirməkdə olsun, Abbas öz işində olsun. Sən dediyini de, gör fəlak nə deyir.

Sizə hardan ərz eliyim, İsfahan mülkünüən, Şah oğlu Şah Abbasdan. Şah Abbas özünə 39-cu qadın gətirmişdi. Türkün sözü, arvat gətirmişdi. O günüydü kü, şahın öyündə toy məclisiydi. Gətirdiyi qadının da adı Pərlam xanımydı, özü də Hind qızıydı. Pərlam xanım bu gün camahatın içində şaha şərbət verəjiydi. Xalx da kim istəsə ona xələt verəjiydi. Ancax Pərlam xanım o qədər gözəliydi ki, doğurdan da Şah Abbas elə bilirdi ki, dünyanın daşı qurulannan pərvərdigar belə gözəl yaratmıyıf. Pərlam xanım nağara-zurnaynan məclisə varid olanda hər tərəf Pərlam xanımın üstünə bəxşislər, qızıl pul, xələtdər tulluyırdı. Bircə Allahverdi xan vəzir başını qaldırıf baxmırdı. Şah oğlu Şah Abbas çox fikir verdi, gördü kü, heç Allahverdi xan vəzir bu səhniyə fikir vermir. Dedi:

– Vəzir, sən bu gözəlliyə qiymət vermiyəndə demək sənin qanın sudu?

– Yox, yox, ağam, yox – dedi, niyə elə deyirsən? Mənim mey-limə qonmur, sən onu o qədər tərifləyirsən ki, bu tərifə o dəymir axı.

Şah Abbas dedi, Allahverdi xan vəzir, sən nə danışırısan, bunnan gözəl də xilqət yaradıf mı İlahi?!

Dedi, bəli, bəli. Təbriz şəhərində Batmanqılınc Məhəmmədin bacısı Pəri xanımın əlinə su tökməyə yaramaz sən bu Pərlamın, heç qavağında kənizdiyə yaramaz.

Şahın gözdəri kəlləsinə çıxdı, dedi, ayə, vəzir, babanın çıxqası haqqı sən dediyin düz olmasa başın qılıncdan keçəjək.

Dedi, olsun, şahım, nə deyirəm?

– Vəzir, dərdi bilənin özü dərmanını da bilər. Ona bir çarə.

Dedi şah sağ olsun, əvvəlcə mən sana bir iş deyəjəm. Batmanqılinc Məhəmmədin bəyisi Pəri xanım Tufarqannan gəlmiş aşiq Abasa nişannıdı. Özü də yarım nigah oxunuf, indi özün bil. Lazım olsa gedək gətirək. Şah dedi, əgər onu gətirsək, ona mən evlənməsəm də, o mənim Pərlandımdan gözəl olsa, sana zaval yoxdu, yaxşı xələt verəjəm. Yox, sən ki, mənim burda sıdığını sındırdın, onnan gözəl olmasa, gənə də deyirəm, bəvamin çıxqası haqqı boynunu vurdurajam. Tədbir belədi, indi özün bil. Vəzir Allahverdi xan dedi, şahım, o qızı bura gətirməkdən ötrü Batmanqılinc da, Tufarqannı Abbası da Təbrizdən aralamax lazımdı. Onnan sora qızı gətirmək mümkün olar.

– Qızı kim gətirəjək?

– Ən qəddar cəlladın kimdi?

Dedi, Bəcən.

– Bəcən elə bir cəlladıydı ki, anasının döşünü kəsərdi “uf” deməzdi.

Padşah əmr verdi Bəcən gəlди.

Dedi, özgə kim?

– Bir də nənəyin keçavasını çəkən Sarı Xocanı gətirt.

Sarı Xocanı da çağırırdı. Mətləbi üçünə də Şah Abbas əyan elədi.

Vəzir dedi:

– Şahım, onda belə bir fərman ver ki, Batmanqılinc bu günənən başdıyif Dərbənd xanlığının xəracını yığmağa göndərilsin. Bu da inşaallah iki il çəkəcək, iki ilətənə də sən nə istəsən eliyə bilərsən. Ancaq on gün bu fərşadan sonra ayrı bir fərşə göndər ki, guya Tufarqannan kağız gətirif ki, Ay Tufarqannı Abbas, anan can üstündədi, sennən savayı heç kəsi yoxdu, qardaşın Qəmbər də canını sana tafsıyif hökmən gərək gəlif ananı özün dəfn eliyəsən. O vaxtı bu məktubdan sonra Abbas da durası döylü, çıxıf, varıf

gedəjək. Orda qalajax Pəri xanım. Batmanqılının yerində Pəri xanım oturajax. Sənin də möhürün Allaha şükür orya işdiyir. Göstəriş verəjəsən, qız özü gələjək.

Bu fikir çox yaxşı bəyənilədi. Çağırdılar xəttətdarı, kağızdar yazıldı, möhürləndi. Batmanqılın Məhəmmədə yazıldı ki, Qafqazdan bəri, Dərbənddən bəri hər yerin vergilərini yığmalısən. Danışıldığı kimi də oldu, on gündən sonra da Abbasın üstünə kağız yazdılar. Guya kağız Tufaqqannan gəlir. Kağızı aparan da Tufarqannandı, İsfahannan döyül. Bu ikisi getdimi? Aradan on gün keçənnən sora Sarı Xoca, Dəli Beycan, Allahverdi xan keçəvələni yola düşməkdə olsunlar. Sizə gənə Təvrizdən danışəm. O ku, Pəri xanım Məzə dağınnan qayıdır gəlir, elə ki, Abbas Pərinin peşvazına çıxır Pəriyi qarşıladi, ürəyi durmadı götürür görək nə dedi:

Başına döndüyüm alagöz Pəri,
Elə bildim sonam bu sudan gəlir.
Müjgan atdı, dəyif keşdi sinəmnən,
O cadu qəmzələr bu sudan gəlir.

Örtüfdü başına kalağay gəzər,
Altınnan nımtənə, qızıl düymələr.
Yaraşır belinə zərbəfdən kəmə, r,
Çəpkənli, çarğatlı ağ bədən gəlir.

Abbasam, çəkərəm aman-amana,
Bir nə ola, əlim çata canana.
Qoynun içi dönüb bağı-bostana,
O sərxoş sevdiyim Məzədən gəlir.

Pərinin köçü-köməni təzəcə gəlir çatmışdı. Pəri xanım Abbasnan əməlli-başdı hal-əhval eləməmişdi. Bir də xavar çıxdı ki, deməzsənmi Allahverdi xan vəzir bir neçə adamnan Batmanqılının sarayına gələr. Hələ olar saraya gəlir çatmamış özdərinnən qavax bir çapar göndərdilər. Çapar özünü saraya yetirir Batmanqılının qarşısında baş əyir, təzim eliyənnən sonra çıxardır ona bir namə verdi. Batmanqılın naməni oxuyannan sonra bildi ki, Dər-

bəndin yeddi illik badi-xəracını yığmağa getməli idi. Naməni alan kimi Abbasi yanına çağırırdı. Dedi, ay Abbas, sən o tərəflərə yaxınsan, Dərbəndi də heç görüfşənmi?

Dedi, bəli, bir dəfə o tərəflərə yaylağa çıxmışdıq.

– Oralar nə təhər yerdə, mənə söznən təsvir eliyə bilərsənmi?

Abbas “baş üstə” – deyif sazı sinəsinə sıxdı:

Ay ağalar, mən tərifin eyliyəm,
Nə əcəb düşübdü yeri Dərbəndin.
İskəndər əliynən bərqərar bilin,
Çəkiliydi bürcü-barı Dərbəndin.

Dərbənd dedikləri bağcadı, bağdı,
Alt yanı deryadı, üst yanı dağdı.
Çox əcəb gəzməli, səfalı çağdı,
Xəstəyə şəfadi narı Dərbəndin.

Dərbənd gözəlləri qəsirdən baxar,
Gələni-gedəni odlara yaxar.
Cümədən-cüməyə seyrana çıxar,
Gəlini, həm qızı, dulu Dərbəndin.

Sən gedirsən o Dərbənddə qalmağa,
Ləldən, cəvahirdən ələ salmağa.
Yeyib-yedirməyə, qonaq olmağa,
Səxalidi oğulları Dərbəndin.

Döşündə çeşmələr, zirvəsində qar,
Gözəlində həya, iyidində ar.
Elə ki, qış keçdi, açıldı bahar,
Lələzardı sağı, solu Dərbəndin.

Düyüsü əkilif Gilandan gəlir,
Sürüsü çəkiliş Muğannan gəlir.
Çindən, Hindistandan, Yəməndən gəlir,
Darçını, mixəyi, hili Dərbəndin.

Düşməninə zalım, dostuna mərddi,
Səyyadı alıcı, bərəsi bərkdi.
Sıldırım qayalı, havası sərti,
Hər yana işləyir yolu Dərbəndin.

Cümə məscidində qılırlar namaz,
Ağam Əli orda olub pişnamaz.
Bu sözləri deyər binəva Abbas,
Məhəmməd dəstində əli Dərbəndin.

Abbasın Dərbəndi belə tərifləməsi Batmanqılın Məhəmmədin xoşuna gəldi. Dedi, Abbas, mən səksən nəfər sərbaznan atdanıf gederəm, ancax sən mənim yerimdə qalırsan. Bütün sərkərdələri, qulluxçuları çağırıf Abbasın əlinin altından keçirənnən sonra, hamının böyükəliyini Abbasa təfşirənnən sora Batmanqılın da, səksən nəfər də özlərinnən götürüf atdara, dəvələrə minif də “Dərbənd” – deyə yola düşdülər. Bunnar yola düşənnən sora Abbas dedi, ey dili qafil, mənimkini Allah yetirdi. Kim bilir Batmanqılın səfərdən neçə müddətdən sonra qayıdajax. Onatana geçəli-gündüzlü Pəri xanımnan keçirəjəm vaxtımı. Ancax həqiqətə çatanda gördü kü, Pərinin anası qızı elə yerdə saxlıyır ki, iki min ayaxlı nərdivan da olsa, Abbasın əli orya çatmıyajax.

Abbas işi belə görüf xeyli fikirəşdi. Ürəyində götür-qoy elədi. Nəsə bir tədbir görə bilmədi. Əsmər xanımı da görə bilmədi, elə bil Əsmər xanım da yoxa çıxmışdı.

Sizə hardan xavar verim, qırx aşxlar məclisində nar gətirən qaridan, Əsmərin nənəsinnən, Qarı eşitdi ki, Batmanqılın Dərbəndə töycü yığmağa gedif, yerinə də Abbası qoyuf. Dedi, bir gedem Abbasa baş çəkəm, bəlkə ixtiyar çağımnda mana da bir gün ağladı. Bu niyyətnən qarı Abbasın yanına gəldi, hal-əhval elədi. Dedi, Allaha şükür, ay bala, eşitdim Batmanqılın sana böyük etibar eliyif, öz taxtını sana təfşirif. Kəfin-əhvalın yaxşıdımı, nişan-nınnan görüşürsənmi? Abbas dedi, ay qarı nənə, Pəri xanımı Məzə dağınnan gələnnən sora uzaxdan-uzağa bircə dəfə görmüşəm, əhvalımı heç xavar alma.

Qarı dedi, daşdara dönöm, bala, nənənə bir qırmızı tumannıx alarsansa, sizi bu gejdə görüşdürərəm.

Abbas dedi, o mənim başım üstə. Belə deyəndə qarı dedi gejdə filan bağın böyrünə gələrsən, mən özüm də orda durajam.

Vədələşdikləri vaxtda Abbas şərtləşdikləri yerə gəlif gördü ki, qarı gəlif çıxıf. Qarı Abbası götürüf apardı qaz damında gizdətdi. Abbası qaz damına salıf ağzını qıfılladı getdi Pəri xanımın dalıycan. Getdi, bir azdan qayıdıf gəldi, Pərinin yerinə ayrı bir adam gətirdi. Gətirdiyi də kim olsun, qarının öz oğlu. Oğlan gələn kimi Abbasın yaxasınan yapışdı, dedi, belə filan oğlu, savaxları sarayda mana bir qulluq verməsən, bu saat aləmi burya tökəjəm ki, Abbas bizim qazdarmızı oğurlamağa girif.

Abbas dedi, aya, sən dəlisən, nədən, nə qaz oğurlamağıdı, sən nədi danışdığın?

Dedi, istiyirsən sözümə əməl elə, istiyirsən eləmə.

Abbas dedi ki, qardaş, mən sən dediyin işi görə bilmiyəjəm, istiyirsən nə eliyirsən elə.

Belə deyəndə oğlan elə bir qara-qışqırıx saldı ki, səs-küy dünyanı başına götürdü. Qazdarın səsi oğlanın səsinə, qarının səsi bulara qarışdı. Bir söznən, Təvrizdə bu həndəvərdə nə qədər adam yaşayırdı hamı tökülüf səs-küyə yığıldı. Oğlan da bir tərəfdən hey qışqırırdı, ay camahat, qoymuyun, Abbas qazdarmızı oğurluyur.

Camahat baxıf gördü ki, doğurdan da toyux damındakı Abbas özüdü. Fikirrəşdilər ki, əyə, bu görən dəlimi oluf bir kasıf qarının qazdarına göz dikif. Bu boyda sarayda yeyif-içmək ona qəhətmi oluf ki, bu qaz oğurluğunun yapışıf.

Nəsə, səhərətən bu qara-qışqırıx davam elədi. Hamı Abbası qınadı, heç kim gözüne inanmadı. Savax açıldı, üstünüzə xeyirri savaxlar açılsın, inşaallah, bu hay-küyə Pəri xanım da gəlif çıxdı. Pəri xanım Abbası belə vəziyyətdə görüf onu məzəmmət elədi. Abbas Pərinin bu məzəmmətinə dözmədi, telli sazı sinəsinə müstəkəm eliyif götürdü görək nə dedi:

Başına döndüyüm, ay Gülgəz Pəri,
Tanrı səni mənnən ayrı salmasın.

Hax götürsün bu qarıyı aradan,
Nişanası qiymata qalmasın.

Gedəni gəlməsin, yatanı ölsün,
Göz-göz olsun, qabıx qoysun, soyulsun.
Hər yanınnan səkkiz piltə qoyulsun,
Yerini yıxsırif salan olmasın.

Tamam pozdu o, Abbasın halını,
Ona neynəmişdim tanrı zalımı?
Çəkim ciyərinə mən xəncəlimi
Tabutuna yaxın gələn olmasın.

Söz cavabı tamama yetmişdi. Qarının oğlu dedi, əyə, zalım oğlu, sən mənim anama nə qarğış eliyirsən? Sən həm mənim qazımı oğurruyasan, həm də bizi qarğışdayasan?

Abbas dedi, qulaq as:

Bəd oğulu əzəl başdan tanıram,
Çör-çöp yığar yad ocağını yandırar.
Səhər durar ar-namusun gözdəməz,
Suyu tökər öz ocağın söndürər.

Ulğum coşa gəlsə, köpük yağ olmaz,
Söyüt bar gətirif bağça-bir olmaz.
Zibil təpə olsa, küllük dağ olmaz,
Yel əsdikcə alçaxlara endirər.

Abbas bu sözdəri deyər sərinən,
Arxı qazın suyu gəlsin dərinən.
El bir olsa, dağ oynadar yerinnən,
Söz bir olsa zərbi gərən sındırar.

– Sən o böhtanı, o şəri mana nə qədər desən el ona inanmaz, camahat ona inanmaz, məni sən ləkəliyə bilməzsən.

Bu məqamda bir atdı gəldi. Fərraşdar gəldilər ki, Abbas, Tufarqannan sana namə gəlir. Abbas naməni açıf oxuyuf, orda yazılanları Pəriynən qaynanasına göstərdi. Naməyə yazılıf ki, Abbas,

qardaşın Qəmbər dünyadan iki aydı köçüf, onun dərdinnən anan
vərəm bağlıyıf, yaşıya bilmer, ya bu gün, ya sabah dünyadan köçə-
sidi. Başını orda istat, burda qırxdır... Abbas neyləsin? Məlul-mə-
lul Pərinin üzünə baxdı. Pəri dedi, Abbas, ana haqqı Allah haqqıdı,
anayın dalınca getməlisən. Pərinin bu sözünnən sora Abbas görək
götürüf nə deyir, tətəfinnən ərz eliyək, sizə can sağlığı:

Durum dolanım başına,
Ala gözdü yar, gedirəm.
Ölsəm, boyuna sadağa,
Qalsam, intizar gedirəm.

Namərdə etmə minnəti,
Mərdinən kəsmə ülfəti.
Bülbül oluf gül həsrəti,
Qışı ahu-zar gedirəm.

Abbas deyər, gül bəhsidi,
Bunnan artıx dərd hansıdı.
Ayrılığın vədəsidi,
Gəl könlümü al, gedirəm.

Pərinin gözlərinnən bahar buludu kimi yaş öz-özünə tökülür.
Görək Pəri xanım Abbasa götürüf neyə cavaf verer, siz şad olun:

Başına döndüyüm gülüzlü Abbas,
Halal-hümmət eylə, gəl, onnan ayrıl.
Bilməz idim belə hicran dərdini,
Lütv eylə üzümə gül, onan ayrıl.

Qasid gəldi, qəsddən xəbər gətirdi,
“Əlif” olan qəddim “dal”a yetirdi.
Çəşmim yaşı axdı üzmü götürdü,
Üzüm damcısını sil, onnan ayrıl.

Eşqin atəşinnən sinmədi dəftər,
Geçə-gündüz sənsən dilimdə əzbər.

Səni mən Pəriyə buta veriflər,
Qolunu boynuma sal, onnan ayrıl.

Abbasın gözdərinnən qan axmağa başladı. Yardan ayrılmaq
özü də sevgili yardan – çox çətindi. Oydu ku, Abbas gənə də
götürüf görək neyə deyir, biz deyək, siz şad olun:

İnnən belə qan ağlaram,
Göz yaşım ümmana getdi.
Şirin canım yar yolunda,
Olmağa qurvana getdi.

Doymadım yarım dilinnən,
Qucmadım incə belinnən.
Bülbül ayrıldı gülünnən,
Qarğana-qarğana getdi.

Hər nə oldu mana oldu,
Qaynadı peymanam doldu.
Desələr – Abbas nejdə,
Deyin, Tufarqana getdi.

Bəli, Tufarqanı Abbas atdı, yola düşdü. Gəlhagəl, bir ne-
çə günə gəlif vətənə yetişdi. Atı qapıya sürəndə gördü Allaha
şükür, qardaşı qapıda hərrəner, öz oğul-uşağının içərisində, dərdin-
də-azarında. Anası da tərən kimi, nə naxoş, nə sayrı? Pərinin bu
sözü yadına düşdü “qasid gəlif, qəsddən xəvar gətirdi”, dedi, halal
olsun, Pəri, sən bu kələyi başa düşdün, mən yox.

Əlqərəz, anası, qardaşı Abbası pişvaz elədilər, boynunu qu-
caxlayıf üz-gözünən öpdülər. Anası dedi, oğul, xoş gəlif safa
gətirifsen. İndi danış görək haralara getmişdin, başına gələnnərdən,
eşitdiklərinən, gördüklərinən danış biz də halı olax.

Abbas neyə ki, bura kimi bilirik, hamısını anasına, qardaşına
danışdı. İşinin də laf qaydasında olduğunu anasına deyif onu
sevindirdi. Allahtala həmeşə sizi sevindirsin.

Bəli, Abbas anasının, qardaşının, öz yaxınlarının bir
yerdə qalmaqda olsun, sizə hardan xəvar verim Təvriş şəhərinən.

Abbas on günüydü Təvrizdən çıxmışdı. Allahverdi xan vəzir, Dəli Becan, Sarı xoca karvanı Təvriz şəhərinə çatdırdılar. Gəlhagəl, xannıx qapısında gəlif kəcavələri əylədilər. Oyannan, bu yannan söhbətdən sora Məhəmməd xanın möhürü kimdədi? Dedilər, Məhəmməd xanın öz anasındadı. Dedilər, bəs biz eşitmişik onun yeznəsi Abbasdadı. Dedilər, yox, Abbas Tufarqana gedəndə möhürü qoydu getdi.

– Onda bizim padşahımız Şah oğlu Şah Abbas Pərhan xanım adında bir qadın gətirif ona sağdış lazımdı. Onun başına gözəl qızdar lazımdı. İndi bir neçə günnüyə Pəriyi orya qonax istiyir. Hökmən görək biz onu aparaq.

Pəri xanım işi başa düşüf. Nə qədər ahı-zar elədi, nə qədər imtina elədi, olmadı. Şah Abbasın qoşunun əlinnən harya gedəsi-di? Kəcavələri bəzətdilər, kəcavə hazır olan vaxtı Pəri xanım gördü ki, anası ağlıyır. Anasını gözü yaşdı görüf Pəri xanım götürdü görək nə dedi, tərəfinnən ərz eliyək, siz şad olun:

Əyər Abbas gəlsə, gec-tez buraya,
Söyləginən hələ qalsın, gəlməsin.
Gəlsə, yəqin öldürərlər orada,
Nahaq qanı üstümüzə salmasın.

Ay anacan, bu dərd məndə qalınca,
İncəlinçə, saralınca, solunca,
O, mənimdi, mən onunam ölünçə,
Mənnən qeyri-özgəsini almasın.

Mən Pəriyəm, əlim yardan üzülü
Pirim kömək durar müşgül düzəli.
Yazıq canım belə dərdədən tez ölü,
Üz çevirib İsfahana gəlməsin.

Kəcavə hazır. Təxdirəvana Pəriyi əyləşdirən vaxtı Pəri anasına üz tutuf, anacan, yaxın gəl, sana söz deyəyəm. Anası yaxınlaşdı, dedi, qızım, nədi? Pəri götürdü görək bu yerdə anasına nə dedi, tərəfinnən biz deyək, sizə can sağlığı:

Zor-güc ilə yüklədilər karvanı,
Gəlməsin Abbasım, Allah kərimdi.
Dərdinnən olmuşam dəli-divana,
Gəlməsin Abbasım, Allah kərimdi.

Fələk məni çətin olar güldürər,
Ağladıban çeşmim yaşın sildirər.
Becan kəmfürsətti, gəlsə, öldürər
Gəlməsin Abbasım, Allah kərimdi.

Gülgəz Pəri saralıfnan solunca,
Qaynayıfnan peymanalar dolunca,
Gəlməyəydi Məmməd Bəyim gəlincə,
Gəlməsin Abbasım, Allah kərimdi.

Əziz anam, olmuya-bilmiyə Abbas qayıdıf gələndə onu mənim arxamca tək göndərəsən. Gözdüyərsən qardaşım da qayıdar onuy-nan bir yerdə göndərərsən. Çünki qardaşı Batmanqılinc Dərbəndə getmişdi. Onçu deyir ki, qardaşım gələndə göndərərsən.

Ananın göz yaşı gözünnən silinmer, yazıx ana öz ah-vay eləməyində olsun, kəcavələr də yola rəvan olmaxda.

Deyəllər Təvriznən İsfahanın arası 40 günlük kəcavə yoludu. Bunnar yola tüşüf getməkdə olsun, sizə kimnən xavar verim Qul Qəmbərdən.

Qul Qəmbər qalmışdı naçar, neyləsin, nə təhər eləsin? Abbas Qul Qəmbərə o qədərə yaxşılıx eləmişdi ki, ömrünün son gününə kimi də bu yaxşılığın altınnan çıxammazdı. İşi bu yerdə görəndə Qul Qəmbər tab gətirə bilmədi. Heç ailəsinə-uşağına da xavar eliyə bilmədi. Əlinə, öküzdən, dəvədən, atdan, ulaxdan nə keçdisə minif yolun damarına basdı Tufaqrana doğru. Gəlhagəl, gəlhagəl, on günlük yolu beş günə qət eliyif gəlif Tufarqana yetirdi. Yetirən kimi ağlıyif başına döydü kü, ay Abbas, başımıza bu fəlakət gəldi.

Qul Qəmbər Pərinin başına gələni neçə var eləçə Abbasa söylüyən vaxtı Abbas bu işin qavaxçadan düşünülmüş kələk olduğunu tam anladı. Sazını sinəsinə basdı, qəlbi qubar elədi,

gümüş simlərə bir sığal çəkif təzəniyi tellərə endirdi, götürdü
görək neyə dedi, sizdəyə can sağlığı:

Bir səda eşitdim canan elinnən,
Oyandım yuxudan bu sabahları.
Bir cavab almadım yarın dilinnən,
Görüm açılmasın bu sabahları.

Ay qalxıfıdı günortanın yerinə,
Talib olan qulluq elər pirinə.
İki sevgi yetişsə biri-birinə,
Allaha xoş gedər busa vaxtları.

Abbas deyər müsəllaya varmadım,
Əl uzadıf yar zülfünü hörmədim.
Bir bağ saldım, güllərini dərmədim,
Dərdilər, tökdülər bu sabahları.

Anası Abbasa yaxınnaşif işdən halı olannan sora dedi, oğul,
başına gələn bu nə işdi?

– Ana, əziz mehriban ana, qulaq as, başıma nə iş gəldiyini
sana söznən deyə bilmərəm, dilim yanar, icazə ver saznan deyim.
Belə deyif, Abbas telli sazı gənə də bağrına basdı.

Gecə-gündüz qan ağlaram,
Artıfıdı fərağım mənim.
Başımı alıf gedərəm,
Tutduğca ayağım mənim.

Fələk işim salıf ləngə,
Düşmüşəm qovğaya-cəngə.
Aşaram Hində, Firəngə,
Alınmaz sorağım mənim.

Abbas qürbət elə varsa,
Namərd olar dala qalsa.
Deyilənlər gerçək olsa,
Sönüfdü çırağım mənim.

Abbas anasının, qardaşının halallaşdı. El-obaynan halallaşdı. Qul Qəmbərnən hərəsi bir at minif yola düzəldilər. Gündə bir mənzil, teyyi-mənəzzil, ustad dili yüyərəy olar, gəlhagəl, gəlhagəl gəlif Təvriş şəhərinə çatdılar. Yetirən kimi Tufarqannı Abbas Pərinin otaxlarını gəzməyə başladı. Gördü nə gəzir, lələ köçüf, yurdu qalıf. Telli sazı sinəsinə alıf görək nə dedi:

Gəldim gördüm yarım köçüf yurdunna,
Yaylax yeri çəmən olmuş, ay olmuş.
Bunnan belə mən neynirəm sağlığı
Rəqib yarı əmən olmuş, ay olmuş.

Yenə artdı mən fağırın dərd-qəmi,
Çərxi fələk tərsə çəkdi qələmi.
Göz yaşımnan qərq elədim aləmi,
Qətrə sular ümman olmuş, ay olmuş.

Məclisimə sürəhilər düzüldü,
Eynim yaşı qavdan-qava süzüldü.
Ağla Abbas, əlim yardah üzüldü,
Bu gün axır zaman olmuş, ay olmuş.

Abbas neyləsin, nə fikirəşsin, qaynanasına acığı tutsun, qaynına acığı tutsun. Göyə boylandı, yerə baxdı... Dincələ bilmir, neyləsin. Qoşun götürüf Pəri xanımın dalınca getsin? Sərkərdələr bunun sözünə baxmadılar. Dedilər, ay oğul, ay Abbas, baxmıyarax ki, bu saat sən bizim xanımızsan, ancaq o bizim padşahımızdı, biz onun üstünə qoşun çəkif gedə bilmərik. Əlac yalnız sən özünə qalıf. İkinci də Pəri xanımın sana yazdığı məktubu oxu. Pəri xanım yazıf ki, Abbas mənim dalımca gəlməsin. Bunu hamımıza beləyə möhkəm təfşirif.

Abbas dedi, elə şeymi olar, mənim sevgilimi aparalar, mən də əl-qolu bağlı oturam gözdüyəm.

Qaynanası bircə onu dedi ki, Abbas, sən Pəriyi tək qoyuf Tufarqana niyə gədirdin ki, başımıza da bu iş gəldi?

Abbas qaynanasının bu sözünün qavağında götürdü görək nə dedi:

Mən olmuşam dərdi-qəmin barkeşi,
Qəmnən tikdirmişəm nə qalam indi.
İstədim ki yara bir namə yazam,
Nə kağız tapmadım, nə qələm indi.

Bir ərzəm var, mən də deyim şahənə,
İlahiyə şükür, deyim şahə nə?
Qorxuram ki, nazlı yarı şah anə,
Yarsız bu dünyada nə qalam indi?

– Oğul, qalmazsan, inşaallah, qismətin yerini tapar, özünü belə çox üzmə, allah kərimdi. Arvad başdadı Abbasa öyüd-nəsihət verməyə. Abbas dedi, qulaq as, ana:

Katiblər oxudu, cumada getdi,
Yarım İsfahana cumada getdi.
Abbas ağlar sarvan cumada getdi,
Nə qovğayam indi, nə qalam indi.

Sözü tamamlayıf Abbas yola түşdü. Heç olmasa əyləşif nə vaxtı gəlmişdi, o vaxtın çörəyinişə yemədi. Qul Qəmbər də yanınan geder. Abbas gördü Qul Qəmbər bunnan əl çəkmək istəmer. Dedi, Qəmbər, qayıdarsan öz oğul-uşağıyın içinə. Mən çox gec gələjəm, qismat, qayıdam, ya qayıtmayam. Ancax sənin bir bölük balaların var, onların gözünü yolda qoyma, qayıt uşaxlarıyın içinə. Əlini də civinə salıf bir xeyli də xarşdix çıxardıf Qəmbərə verdi. Özün də gedif o qırx aşxların ustaddarına deyərsən ki, mənim dalımcən duva eləsinnər.

Qul Qəmbər Abbasın əllərinnən öpüf gözü yaşdı onnan ayrıldı. Abbas başdadı tək-tənha İsfahana doğru yol getməyə. Günün qızqını, qumun qızqını, yollar uzax, allah göstərməsin, tək-tənha adam, eşq başınnan vuruf, dərd ayağınnan çəkif, neyləsin Abbas. Götürüf öz-özünə görək nə oxuyur:

Nə ağlarsan, nə sızdarsan,
Bir dərdi beş olan könlüm.
Axırda zinhar bağlarsan,
Qəmə yoldaş olan könlüm.

Yar gəleydi odasının,
Mən aleydim qadasının,
Çərxi-fələk badasının,
İçif sərxoş olan könlüm.

Abbas ağlar arsız-arsız,
Fani dünya etibarsız,
Deyirdin “dözərəm yarsız”,
Döz, bağı daş olan könlüm.

Belə baxanda gördü geri yanınan bir atdı gələr. Ancax nəşə
atdının sufatı buna xoş gələr.

- Salamın əleykim.
- Əleykissalam.
- Oğul, niyə belə ahı-zardasan, nə yaman ahı-zar çəkirsən?
- Ay bava, dərdim çoxdu, niniyirsən mənə soruşuf.
- Oğul, sən dərdin nədi?
- Bava, qulax as, gör dərdim nədi:

Yeridim, yürüdüm yetə bilmədim,
Ovum qarlı dağlar aşdı da getdi.
Yornux səyyad idim çata bilmədim,
Çətin bərələri keşdi də getdi.

Çirkin gələr el içində qul adı,
Çəşmə yaşı yar qapısını suladı.
Könlüm quşu göydə qanad buladı,
Qırdı şikarbəndi, uşdu da getdi.

Abbas deyər, yalan gəlməz dilimə,
Qeyri bülbül qona bilməz gülümə.
Tərən düşdü mən nədanın əlinə,
Saxlıya bilmədim, qaşdı da getdi.

Qoja dedi, oğul, nəçə gündü gedif Pərin? Abbas dedi, bava,
on səkkiz gündü gedif.

- İndi sən bə harya gedərsən, ay oğul?

– İsfahana.
 – Bə İsfahana neçə günnük yoldu?
 – Ay bava, deyillər qırx günnük yoldu, mən də hələ ikisini gəlmişəm, otuz səkkizini də Allah kərimdi.
 – Oğul, gedək söhbət eliyə-eliyə. Nə yaxşı avazın var, birini də oxu.
 Abbas bavasına “baş üstə” – deyif götürdü görək:
 Dərdimin dərmanı, haqqın yəzdanı,
 Qoyma, Dəli Becan yarım apardı.
 Dilimin əzbəri gecəbəğündüz,
 Qoyma, Dəli Becan yarım apardı.
 – Ay oğul, ay oğul, Dəli Becan kimdi, nəçidi, yardan ötrümü gedirsən?
 – Bəli, ay bava, sana qurvan olum, yardan ötrü gedirəm.
 – Kimdi o, Bejan, kimdi?
 Şah Abbas hökmünü xəttatlar yazır,
 Quruluf kəcava, olufdu hazır.
 Gəlif İsfahannan bu zalım vəzir,
 Qoyma, Dəli Becan yarım apardı.

 Abbasam, heç zaman demərəm yalan,
 Hamı şərəfimə salıfdı talan.
 Sarı Xoca, Dəli Becan, Allahverdi xan,
 Qoyma, Dəli Becan yarım apardı.
 – Oğul, Allah üstündə dursun, inşallah görüşərsən. Əlini mana ver.
 Abbas əlini bavasına uzatdı.
 – Oğul, gözünü yum.
 Gözünü yumdu.
 – Oğul, oğul, özünü bərkət.
 Abbas özünü bərkizif ata minmək istiyəndə qoja dedi, oğul, oğul, düş, düş.
 Abbas düşdü.

– Oğul, get özünü xatadan xilas elə, ağanı dilinnən qoyma. Mən də yavaş-yavaş atımı sürüf gederəm.

Atdı elə ki aralandı Tufarqannı Abbasadan; Abbas fikrində dedi, əyə, bu neçə atdıydı ki, mənim əlimi bir az ovcunda tutdu, mənim başımı qatdı aralandı. Belə baxanda gördü ki, qəflə qatır gəlir qarşıdan. Bir-iki dəvədi, yeddi-səkkiz adamdı, yaxın gəldilər. Abbası görən vaxtı gülən də oldu. O vaxtı çiyində saz olan adama lağ eliyirdilər. Onu da eliyən cahil kəsdələriydi. Dərdilər ki, həzrəti peyğəmbər saz çalmağı haram buyuruf. Abbas bunnara salam verdi, “əleyk” aldılar.

– Ay sizə qurvan olum, harya gedirsiniz?

Dedilər:

Biz haca gedirik inşallah.

– Sizə qurvan olum, o ki, haca gedərsiniz mənim bir ismarıcım var, onu da orya yetirərsinizmi?

Dedilər, oğul, deynən, yetirərik, niyə yetirmirik. Abbas götürdü görək haca nə ismarladı, tərəfinnən biz deyək, siz də şad olun:

Asta gedin, mən də gəlim yetirim,
Siz gedərsiz Kərbəlaya ərzim var.
Çox sitəmlər oldu mən binəvaya,
Adı bəlli mürtəzaya ərzim var.

Ahu kimi oylamadım çölləri,
Sona kimi yayxımadım gölləri.
Fərad üstə düşdü şümşat qolları
Əbülfəzil Ələmdara ərzim var.

Abbas gördü zəvvarların bir neçəsi irişir, qırışır, ancaq bir neçəsinin gözünən yaş öz başına tökülür. Endilər Abbasın yanına gəldilər. Abbası dinnəməyə başdadılar. Aldı Abbas birini də:

Abbas deyər sözdərini hədəfdə,
Gözüm qaldı gərdən bağı sədəfdə.
Arzum budu gedim qalım Nəcəfdə,
Həzrət Əli Mürtəzaya ərzim var.

– Oğul, Allah sənin işini onun adına salsın, sənin duanı qəbul eləsin. Sənin başına nə iş gəlir ki, sən belə yanıxlı-yanıxlı ərzə verirsən? Bu nə deməkdi?

– Siz hardan gəlirsiz, əmilər?

– Biz İsfahannan gəlirik.

– O ki İsfahannan gəlirsiniz, mənim sinəmə İsfahan tərəfdən dağ çəkilib, qulaq asın, görün nə dağıdı:

İsfahan mülkünüən gələn zəvvarlar,

Bu canımda intizarım var mənim.

Biri hicran, biri möhnət, biri qəm,

Qəm övliyəm xiridarım var mənim.

– Oğul, İsfahan hara, bura hara? İsfahannan burya iyirmi, iyirmi iki günnük yoldu. Ordan burya sana kim sitəm eliyə bilərdi?

Dedi, qulaq asın:

Ala gözüün xumarlayıf silməsin,

Ay qabağa qızıl, inci düzməsin.

Yara deyın əl duvadan üzməsin,

Ürəyimdə ahı-zarım var mənim.

Mən Abbasam, yolum gəlsin aradan,

Oxudum dərşimi, çıxdım qaradan.

Sən bilirsən, yeri-göyü yaradan,

Gülgəz Pəri kimi yarım var mənim.

Söz cavabı başa yetəndə zəvvarlar başa düşdülər ki, eşq əhlidi. Nədisə burda qadın işi var. Zəvvarlar əl çəkmədilər. Abbası söylətməyə başladılar.

– Oğul, başına gələnə bütün bizə söylə, bəlkə dərdinə bir əlac elədik.

Abbas dedi:

– Sizin qadınız alım, mənim başıma belə bir iş gəlir... Yanı biz nə ki, bilirdik indiyənə kimi Abbas hamısını zəvvarlara danışdı. Üstəlik də dedi ki, Dəli Becan, Allahverdi xan vəzirə gəlir Gülgəz Pərimi İsfahana aparır. İndi mən də onnanın dalınca düşüf gederəm. Dedilər, oğul, neçə gündü olar, sən Pərinə aparalı?

Abbas dedi, bu gün on səkkiz gündü.

– Oğul, onların burya gəlif çatmağına bircə gün qalır. Bax, bu yaxında bir quyu var, Xoca Yaqub quyusu – deyillər, biz də o quyunun üstündə gecləmişdik, harda olsalar gəlif o quyunun üstünə çıxajaxlar – deyif zavvarrar yoluna davam elədi.

Abbas gəlhagəl quyuya yaxınnaşır doğrudan da gördü kü, köçdü, dəvəli zavvarrar, su çəkən, su içirdən, uzanır dincini alan nə qədər adam var bu quyunun başında. O qədər yığnax var ki, gəl görəsən. Abbas yaxınnaşır quyudan su çəkənnərdən xeyli su içdi, əlini-üzünü yudu. Günorta vaxtıydı, namazını qılıf xalxın içərisinə qarışdı.

Bir ağsaqqal, bu camahatın içinnən Abbası görür xavar aldı:

– Oğul, hardan gəlersən?

Abbas dedi:

– Təbrizdən.

– Neçə gündü yola düşüfəsən?

Abbas dedi:

– Bu gün üç gündü.

– Oğul, sən burdakı xalxı nə hesaf eliyirsən, axı Təbrizdən burya, Xoca Yaqub quyusuna iyirmi günnük yoldu, ayıf döymü sən kim bir cavan oğlan bizi aldadersən.

Abbas dedi:

– Hamınızın işini Allahtala düzəltsin. Nə bilim bir söz idi, dedim, deməmiş olum.

– Oğul, çox dərddli-qəmli adama oxşuyursan, başına gələnnən bir az söylə, dinliyək. Bir xeyli söhbət elədi Abbas. Biri də o yannan qalxdı dedi ki, əyə, zalım oğlu, zalım şahnan davalıxmı eliyəjəsən, aparır bir qızdı, qoy aparır getsin, sən də ayrısını al. Biri dedi, ə kişi, görünür bunun qısmatında döylü. Ağızdardan cürə-cürə sözdər çıxır, Abbasın sinəsini yaralıyır. Götürür orda görək nə deyir:

Ağlıya-ağlıya düşdüm yollara,

Yar ayrısı, dərddi-möhnət yara üz.

Dərdim oldu əzzəlkinnən beşbetər,

Şan-şan oldu sinəm üstü, yara yüz.

Tutdum yar əlinnən bəlkə sağalam,
Saqi məstdi, saqi sərxoş, sağ aləm.
Çətin-çətin mən bu dərddən sağalam,
Dərd bir oldu, dərman doxsan, yara yüz.

Mən Abbasam, yara qurban yar üçün,
Doğra bağrım, kəs ciyərim yar için.
Yar odu ku bu dünyada yar üçün,
Yaxa yırtı, zülf dağıda, yara yüz.

– “Əhsən” də diyən oldu, “dəlisən” də diyən oldu. “Arvatdan
ötəri nəyə çöllərə düşüfsən” – də deyən oldu. Ancax hər kəsin öz
qəlbi, öz könü, öz bildiyidi.

Savaxlarınız xeyirliyə açılsın, savax tezdən durdular,
namazdarını qıldılar, ibadətini elədilər.

Tufarqanı Abbas belə baxanda gördü ki, Təvriz tərəfdən bir
kəcavə gələr. Kəcavə gələnə yaxınlaşan vaxtı dedilər ki, bu
kəcavə rəyət kəcavəsi döylü, Təvrizdən gəlir bu kəcavə, xan-şah
kəcavəsidir. Yüyürə-yüyürə kəcavəni qarşılamağa üz qoydu. Qan-
tərin, toz torpağın içində özünü kəcaviyə çatdıran Abbas götürüf bu
məqamda görək nə dedi, tərəfinə ərz eliyək, sizlərə can sağlığı:

Aman vəzir, bir qulax as ərzimə,
Əylə kəcavəyi, yarı görəyim.
Ahu kimi tutuf dağları, düzü,
Əylə kəcavəyi, yarı görəyim.

Vəzir dedi, ayə, bu zalım oğlu mənə nə tanıdı, bu nə bildi mən
vəzir olduğumu?

– Ayə, oğlan, sən nə bilirsən mən vəzir olduğumu? Abbas
cavab verdi – çünki gözdərin balajadı.

– Oğul, saqqalın uzun oluf, gözdərin balaja olmasında nə
nişan var ki, belə dedin?

Abbas dedi:

Sən yaltaxlıxnan şahın üzünə çox baxırsan, onçün gözdərin
balajalanıf.

Belə deyəndə vəzirin ajiğı tutdu. Sarvan Abbasın qavağına gəldi ki, oğlan, aralan, danışdığın adam sən bilirsənmi kimdi? Şah Abbasın vəziridi.

Abbas heç şaynını da pozmadı, dedi, qulaq as:

Əmən bilir ləblərinin qəndini,
Boynuna salmışam yar kəməndini.
Aman sarvan, sən bilirsən fəndini,
Əylə kəcavəyi yarı görəyim.

Tufarqannı Abbas başını yuxarı qaldırır kəcavədə əyləşən Pəri xanımı gördü. Gördü kü, Pəri bunu tanıyır, özü də gözdərinnən elə yaş tökür ki, elə bil leysan yağışıdır. Al yanaxları, ağ buxağı say ki, dağ şələləsinin altda qalırdı. Allah göstərməsin, həsrətdik çox pis şeydi. Nəsə, Abbas üzü Pəri xanıma sarı götürdü görək sözü neçə tamamladı:

Mən Abbasam, yollar üstə duraram,
Gah ağlaram, gah boynumu buraram.
Dəli Becan, sənə bir ox vuraram,
Əylə kəcavəyi, yarı görəyim.

Becanın başına saqqız közü yapışmadımı? Əl uzatdı xəncərə Tufaqlı Abbasın üstünə cumsun, gördü qolu qalxmır. Dəli Becan bu işə mat qaldı. Dedi, ilahi, mən indiyə qədər nə qədər qannar tökmüşəm heç mənim qavağıma duran olmuyuf, bu nə kareydi ki, məni dayandırdı? Gözünün qulağınan əmir verdi, o qədər padşahın müftə çörəyin yiyənnər varıydı ki, Dəli Bejan him-cim eliyən kimi beş-altı nəfər Abbası arıya alıf əl-qolunu buruf quyunun başına gətirdilər.

Kəcavə dayandı, dəvələr su içdi. Abbas Pəriyə boylanar, Pəri Abbasa boylanar. Bir-birinə yaxınlaşa bilməllər. Pəri gördü kü, Abbas tək, bunlar çox, Abbasa çox zülm eliyillər, aldı görək nə dedi:

Bircə insafa gəl, ay Dəli Becan,
Ayırma Abbasdan zülümdü mana.
Sənsən bu ölkəyə qəzəbli soltan,
Ayırma Abbasdan zülümdü mana.

Bejanın heç tükü də ürpəşməz.

– Ay xanım, çox acıyım zarıma, sən Şah Abbasın əmrinnən gedərsən. “Abbasdan ayırma” – deyirsən, Abbas kimdi, bu nə sözdü? Pəri xanım götürdü sözün davamını.

Becan, gəl eyləmə qəddimi kaman,
Aşiqi-məşuqə çəkdirmə aman.
Sən olasan o yediyin namək-nan,
Ayırma Abbasdan zülümdü mana.

Pərinin bu andı da Bejanın vejinə gəlmədi.

Pəri dərd əlinnən gəlirdi cana,
Yar eşqinnən oldum dəli-divana.
And verirəm səni Şahi Mərdana,
Ayırma Abbasdan zülümdü mana.

Bejan dedi, Pəri xanım, mən səni Abbasdan ayıran döyüləm. Kəcəveyi araladılar. Abbası quyunun başına gətirif dedilər, oğlan, burda hamıdan cavan sənsən, düş quyudan su verginə. Abbasın belinə kəndiri bağlıyır quyuya saldılar. Kəndiri kəsif, quyunun ağzına da bir yekə daş qoyuf kəcəveyi tərptəməkdə olsunlar, sizə kimnən xəvər verim, Abbasdan.

Abbas işin nə yerdə olduğunu başa düşüb, qarannıx quyunun içində o tərəfə bu tərəfə vurnuxordu. Götürüb quyunun divində öz halına uyğun nə deyir, siz nə eşidersiniz:

Başına döndüyüm, ya Şahi Mərdan,
O qadir Sübhana bağışda məni.
Övladı Mustafa – şəfai-ələm,
Xaki Xorasana bağışda məni.

Quran endi Məhəmmədin şaynına,
Əli Əkbər kimi növcəvanına.
Yol göstərən cümlə müsəlmanına,
Məscidül-Qurana bağışda məni.

Sidqinən çağırıram qadir Allahı,
Nəkreyl suallı şahların şahı,
Beçərə Abbasın yoxdu günahı,
On iki imama bağışda məni.

Abbas təlaş içində quyuda qalxmaqda olsun, sizə kimnən xavar verim, İsfahan mülkündə yaşayan Xoca Yaquf kişidən. Xoca Yaquf kişi çox qocalmışdı. Təxminən yaşı səksənə çatmışdı. Gejə yuxusunda gördü kü, atası ehsanına Təvriznən İsfahan arasında qazdırdığı quyuya bir adam saldırlar. O adamın çıxmasını məleykələr bunnan tələb eliyir. Xoca Yaquf kişi diysinif yuxusunun ayıldı. Dedi, vallah, burda nəşə var, bu yuxu gerçəkdi. Tez qalxdı, qırx arşın kəndir, bir az da azuqə götürüf İsfahanın qırağına doğru gəlməkdə olsun, sizə kimnən xavar verim Tufarqannı Abbasdan. Tufarqanlı Abbas “on iki imama bağışla məni” – deyif sözünü qurtarmışdı, gördü quyunun ağzı açıldı, quyunun ağzı açılan kimi quyuya elə bir işıq düşdü ki, elə bil indinin proyektorudu.

– Ayə, oğul, ay quyudakı, səni orya kim salıf? Abbas yuxarı boylanıf ay sana qurvan olum, dedi, gəldin özünü yetirdinmi?

– Oğul, mən nə özümü yetirəjəm. Mən İsfahan tərəfə gederəm. Qohumun, qərəvən kimdirsə gedim onnara xəvər verem, gəlsinnər səni çıxartsinnar.

– Yox Ağam, sən nə danışırısan, sən məni özün burdan çıxart. Qohum nədi, qərəvə nədi?

– Ədə, mən kiməm ki, sən o sözü deyirsən?

Abbas dedi, qulaq as:

Yer yox ikən, göy də qərar tutmamış,
Əridif gövhəri dür eylədin, Şah!
Yox yerdən aləmi münəvvər etdin,
Özünü qəndildə nur eylədin, Şah!

– Ayə, oğul, sən nə sayaxlayırsan, nə deyirsən, mən nə karayam ki, şah oluram?

– Ağə, ağə, qulaq as, sana qurvan olum.

Bir işıx sən saldın cümlə canaha,
Qırxlarla girdin yola, ərkana.
Rəsulun, xətabın aldın nişana,
Özünü heybətədi şir eylədin, Şah!

Rəvayətə görə, Peyğəmbər Meracdan qayıdan vaxtı həzrəti Əli şir donunda peyğəmbərin qavağını kəsif özünü heybətədi şir

kimi göstərif, peyğəmbərin üzüyünü almışdı. Tufarqannı Abbas həməən rəvayətə işarə eliyir.

Bir ismin Heydərdi, bir ismin Vəli,
Bir ismin Yadullah, bir ismin Əli,
Pərdəyi niqabətdən uzatdın əli,
Haqqınan sirrini bir eylədin, Şah!

Dindirdin Abbası – mən dərdiməndi,
Boynuma sən saldın eşqdən kəməndi.
Dəryanın üstüynən sürdün səməndi,
Özünü Cəbrayıl, pır eylədin, Şah!

Guya Həzrəti Əli meracdən qayıdan vaxtı Cəbrayılın baravar gəlirdilər. Yolda bir enni dəryaya irast gəldilər. Cəbrayıl dedi ki, mən qanatdanıf uçuf gedəjəm, ya Əli, sən nağayrajasan?

Həzrət Əli o vaxtı Döldülə bir ajı qamçı çəkif, Cəbrayıldan qavax gəlif dəryanın bu toyuna çıxıf namaz qılmağa başladı. Cəbrayıl onu gəlif belə görəndə, dedi, ya Əli, pırimsən, doğrudan da sən sirrinə çatmaq olmaz. Abbas həməən bu hədisə işarə eliyir.

– Oğul, oğul, Abbas, gəl sən mənim vaxtımı alma, qohum-qərəvən kimdi, de, yoxsa varıf çıxıf gedəjəm burda qalajasan. Tənabım yox, nə ilə səni xilas edim.

Dedi, mehriban babam, qulaq as:

Misilsiz əcayibsən, tayfayi-həmta,
Behişdə maliksən saqiəl-kövsər.
Qurana natiqsən, kələma bəyan,
Vəkili karxana, sahibi-dəftər.

Sən idin meracın yolunda yatan,
Tifilkən ağ devin bəndini çapan.
Qul edif Bərbərdə özünü satan,
Vəsiyi Mustafa, qaziyyi Məhşər.

– Sən gənc yaşdarında ağ devin bəndini çapan Əlisən, qul edif Bərbərdə özünü satan Əlisən.

Bərbər şəhərində bir kişinin on dörd qızı olur. Padşaha çox borcu olur. Başına oynnar gətirir Padşah. Həzrəti Əli qul donunda həməni kişinin yanına gəlir ki, məni qul donunda apar padşaha sat, ancax qiymətini çox baha de. Həməni kişi həzrət Əliyi qul adına gətirif padşaha satan vaxtı, çox böyük qiymət dedi. Padşah dedi ki, sən bu quluyun qabiliyyəti, başarığı nədi ki, sən bunu belə baha qiymətə satersan?

Kişi dedi, o, dağı dağ üstünə mindirə bilir.

Dedi, o ki, elədi, onda bu gejdə mənim sarayımı bir yerdən götürüf başqa yerə qoysun.

Kişi dedi, inşaallah, şəhər açılarda görərsən. Padşah şəhər yuxudan oyananda gördü ki, doğrudan da saray yerində döylü, o tərəfdədi, ancax qul yox oluf. Padşah kimə toxunduğunu onda bildi. Əlacı ona çatdı ki, Bərbər şəhərinin sakini on dörd qız atasını dünya malınan qane eləsin.

Yer-göy varlığına tutdu bərqərar,
On səkkiz min aləm küllü hər nə var.
Fatmey-i-zülfüqar, Düldülü-Qəmbər,
Sana bəxş eylədi ol pərvərdigar.

Sən oldun neçə min nəbidən əla,
Hax dedi şaynına lövla ha lövla.
Bir ismin Yadullah, bir ismin Təha,
Bir ismin Qul-kafa, bir ismin Heydar.

– Əyə, oğul, ağına gələnə sayaxlama, de görüm, mənim adım nədi?

Abbas dedi, qulaq as, gör nədi:

Abbas, bu sirrləri kim bilər, Allah,
Kümbəzəl Xızırda zikiriullah.
Beytölmüqəddəsdə vallah və billah
Yoxdu sənə kimi zatı pürhünər –
Ya Əli havar.

“Ya Əli havar” – deyəndə sol əlini uzadıf Abbasın sağ əlinə tutuf çəkif quyunun qasına qoydu. Dedi, oğul, izanın yaxşıdı, məni

yaxşı tanıyırsan, məni çox təriflədin. Abbas dedi, sana qurvan olum, olanı belədi, hələ mən az təriflədim.

– Oğul, indi de görüm bir, harya gedirsən, mən səni harya aparayıyam?

– Dedi, Ağa, sən özün bilmirsənmi?

Dedi, yox, bilmirəm, məni agah elə görüm sən harya gedirsən.

Abbas götürdü görək nə dedi:

Könül bir cananın sövdəsindədi,
Misildə mələkdə, mahu ənbərdi.
Camalın yanında “tu”ynan fail,
Bilmirəm “əlif”di, ya sənubərdi.

– Oğul, oğul, elə sən o canannan ötrümü bu yollara düşüfsən, ayrı canan zad yoxdumu?

Gedək cənnətdən yeddi min, yeddi yüz, yetmiş yeddi pərinin hamısını burya gətirim. Onların içərisində hası gözəldi onun yaxasınan tut, ömrünü başa vur. Neynirsən bu zülmü çəkif.

Abbas dedi, qulaq as, Ağam:

Yarımın camalı qureyşin nuru,
Yusif-Kənandı, Çinin fəxfuru.
Deyillər cənnətdə çox olur hürü,
Onlar qocalıflar, yar təzə-tərdi.

– Oğul, axı səni onun yolunda öldürəjəklər. Nə deyirsən, ölümünə irazısanmı?

Abbas dedi, qulaq as, Ağam:

Çoxu aşılığ asan şey sandı,
Cəfasını gördü, sonra oysandı.
Bir canım var, xan Pərimə qurvandı,
Qoy desinnər Abbas üçün bu ardı.

Sana qurvan olum, məni öldürsələr də, asif-kəssələr də neynillər eləsinlər mənim boynuma bu kəməndi sən salırsan, sən də qurtarmalısan, daha mən heç zad bilmerəm.

– Oğul, gözünü yum. Abbas gözünü yumuf, əlini ağasına verif atın belinə suvar oldu. At yeni yerinnən tərənmişdi. Abbas gördü

kecavə gedir. Odu ku götürüf sazın zilini-zil, bəmini bəm elədi aldı
görək nə dedi:

Ay həzrət, gedənə bax, gedənə,
Məni gözü yaşdı qoyuf yar gedər.
Yüklənifdi qəflə, qatır, barxana,
Elə bildim küllü-aləm var gedər.

Hanı bu ölkədə ədalət, divan,
Yox kimsə dərdimə eyliyə dərman.
İnsafa gəlmədi o Dəli Becan,
Sarvan çəkər, maya kövsər, nər gedər.

Alçaxda dayandım, gördüm ucanı,
Yarı yolda qalsın Dəli Becəni.
Yar yolunda qoydum bu şirin canı,
Abbas deyir: Pəri kimi yar gedər.

– Oğul, oğul, qəm yemə, inşaallah muradına çatarsan – deyif
Abbası atdan türşütdü. Dedi, bir namaz qılax. Abbas gözünü açanda
gördü bir böyük əzəmətdi şəhərin böyründə dayanıflar.

Dedi, oğul, məqamında gəlifsən, hələ bir namazımızı qılax, in-
nən belə görərsən Allah qoysa. Atdan endilər, üz qıvlaya çöyürüf,
“Allahu-əkbər” – dedilər, salavat çöyürüf namaza duran vaxtı
Tufarqannı Abbas fəhm yetirdi, yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi
mələkzadə hamısı yerə endi, hamsı həzrət ağalarının başına cəm
oluf Allahtaliyə duva eləməkdə oldular. Peyğəmbər salavatullahın
kəbəsinə doğru baş əyif, onun qıvlasına /qiblə/ doğru namaz qıldılar.
İki rükət namazdan sonra Abbas sağ yerinnən qalxan vaxtı gördü
kü, ağası buna baxıf der oğul, oğul, bax gör o şəhər tərəfdən gələn
kimdi? Belə baxanda gördü kü, bir qoja kişidi, çiyində nəsə gələr.
Bir də dala dönüf baxanda gördü, ba, heç kəs yoxdu, yanı ağası gənə
qeybə çəkildi. Abbas belə olanda götürdü görək nə dedi:

Kor olasan a gözdərim,
Duran ağam hara getdi?

Batil olan xəsimləri,
Aşkar edən hara getdi?

Zülfüqarı çaldı daşa,
Bir cüt bulax çıxdı qoşa.
Əjdahanı başdan-başa,
İki bölən hara getdi?

Mən qurbanam ənbərinə,
Düldülünə, Qəmbərinə.
Cəbrayılın şahpərinə,
Ustad olan hara getdi?

Mən istəyəm Mustafanı,
Ağamnan natiq Quranı.
Abbas kimi beynəvanı,
Ağlar qoyan hara getdi.

- Onatana qoja gəlif yetirdi.
– Salamin əleykim, oğul.
Dedi: Əleykimə salam.
Kişi Abbasın üzünə baxıf belə durdu.
– Əyə, oğul, sən quyuda olan oğlan döysənmi?
Abbas dedi, a kişi, nə danışırısan, quyu nədi?
Kişi dedi: Bu gejdə mən yuxuda gördüm kü, mənim burdan
iyirmi günnük aralı olan qazdırdığım quyuya səni salıflar.
Abbas dedi, bəli ordoydum.
– Bə səni kim çıxartdı?
Abbas dedi, babacan, qulaq as gör məni kim çıxartdı:
Zəmində giriftar idim, əkbəri sübhana bax,
İki aləmin günəşi şövkət edir şana bax.
Vəssalam qələm çaldı girdi o, donnan donara,
Nöh fələkdən tər açıldı səlli-əla rizvana bax.
– Ay oğul, mən gördüm, burda sənin yanında çoxlu insan
cinsi adamlar görünürdü, onnar nejdoldu?

Bir təşn də üç səxavə, mənəm qul, kəmtar gəda,
Daş yarıldı, Düdgül çıxdı, həftidən gəldi səda.
Yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi pərizada
Çar tərəfdən səcdə qıldı hürreyi-qılmana bax.

– Nə danışırısan oğlan, sən yuxu görmürsən ki?

Abbas dedi, qulaq as:

Yeddi yerdi, yeddi göydü, yeddi də xaki-zəmin,
Ərəbi qıvla tərəfdən sərvər alan şahidim.
Müşkülləri həll eliyən Duvarqan Abbas üçün,
Üz döşərim xaki payna həbib-i-rəhməna bax.

Söz cavabı tamam oldu, Xoca Yaquf kişi dedi, oğul, o quyuyu mən qazdırmışam. Atama-anama ehsan üçün. O quyudan səni çıxardıf gətirəni niyə mana göstərmədin?

Dedi, atası rəhmətdik, özüm düz əməlli gördümmü ki, sana da göstəreydim.

– Oğul, görünür sən gözəl insansan, gəl mənə barabar mənim evimə gedək.

Xoca Yaquf kişi Tufarqanı Abbası gətirdi evinə. Arvadına dedi, arvad, Alləhtala bizə məleykə kimi bir adam yetirif. Bu adama görə elə qulluq eliyəsən ki, başının tükü də incimiyə.

Arvad qonaqpərvər adamıydı, “mənim canım ona qurvan” – deyif əl-ayağa түşdü. Allah verənnən, çaydan-çörəkdən, təam eliyif qurtarannan sonra Abbas dedi, Xoca Yaquf baba, mən gəldiyim günü bilirsənmi?

Kişi dedi, bilirəm da həmənin gündü.

Abbas dedi, bu günü yaxşı yadında saxla, ancax sənən çox tavaqqa eliyirəm ki, günü savaxdan mana bir iş tap. Boş-bekar dayanmaxdan bir şey hasil olmaz, özümə dinar qazanım gün-güzarınımi görə qurum nə qədər ki, burdayam.

– Oğul, qonşuluxda bir dəllək var, ona şeyird lazımdı gedərsənmi?

Dedi, niyə getmərim, gedərim.

Tufarqanı Abbas dəlləyin yanına gəldi. Salam verdi, “əleyk” aldı.

– Dəllək baba, mənə özünə şeyird götürərsənmi?

– Mənim gözüüm üstə.

Bəli, həmən günnən başdıyıf Tufarqannı Abbas düz on səkkiz gün bu dəlləyin yanında şeyird dayandı. Gələn-in-gedən-in üzünü-başını tərəş elədi. Bu az müddətdə o qədər irazılıx, o qədər şan-şöhrət qazandı ki, həmən bərbərə yaxın gələn olmurdu, nəinki Abbas. Bu günnər ərzində dəllək o qədər Abbasın hesabına qazanmışdı ki, gəl görəsən. On səkkiz gün tamamında bir də kənddə-şəhərdə hay-haray tüşdü kü, deməzsənmi Təbrizdən Batmanqılinc Məhəmmədin bacısını şah oğlu Şah Abbasa gətirillər, camahat hamısı onun istiqbalına, görüşünə çıxmalıdı. “Məmə” – yeyənnən, “pəpə” – deyənə, ala öküz minənnən, qara öküz minənə, at minən, qatır minən, uzunqulax minən hamı özünü yetirdi şəhərin qapısına.

Dəllək dedi ki, ay Abbas, sən qadan alım mən gələnətən burda dur, mən padşahın qırxıncı zövcəsini görmək üçün onun hüzuruna getməliyəm, Abbas dedi, kişi, yavaş, mən də sənən gedəjəm.

– Ayə, harya gedəjəsən?

– Harya ki, sən dediyin yerə. Ancax səni and vererəm o yaradana ki, mənə havaxdan burda görüfsən onu deyrən.

Abbas Xoca Yaquf kişiyi də səsdədi, baravar gəldilər şəhərin darvazasına.

Gəlhagəl, kəcavə anardan gələn kimi ən birinci Abbasi Pəri xanım gördü. Pəri xanım qağıldıyıf sevinif gülən vaxtı Becan dedi, niyə gülürsən? Dedi, neyə gülmüyüm, Abbasım odur qoltuğunda saz qabağıma gəlif.

Becan belə baxanda gözdərinə inanmadı. Dedi, əyə, zalım oğlu, – yavaş-yavaş Abbasın yanına gəldi. Dəvələri yatırtmışdılar, şahın özünün adamlarını gözdüyükdülər ki, Pəri xanımı qarşılasın. Hələ qara camahat yığılmışdı. Dəli Becan dedi, əyə, Abbas, mən səni öz əlimnən qırx arşın quyuya salıf ağzına dəyirman daşı qoymuşam, sən nejdə ku, gəlif bizi qavaxladın. Abbas dedi, on səkkiz gün bunnan əvvəl. Dedi, elə şey olmaz. Dedi, inanmırsan, bax, bu adamlardan soruş. Xoca Yaquf and içdi, dəllək and içdi ki, on səkkiz gündü bu adam mənim şagirdimdi.

– Ay Abbas, sən allah düzünü de, səni burya kim gətirdi.
Dedi, qulaq as, gör kim gətirdi?

Qalmışdım qara zəmində,
Guşuma bir səda gəldi.
Oyandım xabi-qəflətdən,
Ərənnərdən nida gəldi.

Dərin dəryalar dalmışdım,
Yolu zülmətə salmışdım.
Hamıdan dalda qalmışdım,
İmdadıma xuda gəldi.

Özüm düzəm, sözüm düzdü,
Bədən birdi, yara yüzdü.
Abbas deyər, nurlu üzdü,
Məhəmmədəl Mustafa gəldi.

Becan dedi, Allahverdi xan vəzir, anamın südü mana haram
olsun bu günnən belə mən Abbasa əlimi toxundursam, ona qarşı
bir söz desəm – deyif, Becan aralandı.

Vəzir Abbasa yaxın gəldi, dedi, oğul, bu dediklərin düzdümü?
Abbas dedi, qulaq as:

Şeytan qalib gələr məhəbbət artsa,
Dəyər bir-birinə kəc adam oğlu.
Bir kimsə sənə hax yolunda düz ola,
Qoymaz yaşamağa bic adam oğlu.

– Əyə, oğul, mana niyə elə söz deyirsən?

Dedi, qulaq as:

Bir neçə söz deyim qəzəbə dalma,
Namərdin əlinnən sən badə alma.
Nanəcib adamnan oturub-durma,
Bir gün səndə görər suç adam oğlu.

Abbas deyər, cisim nədi, can nədi,
Ərəstədə sultan nədi, xan nədi?

Zülümkarə din nədi, iman nədi,
Qoyufdu küfrünə tac adam oğlu.

Abbas saznan dediyi kimi, söznən də üzünü vəzirə tutuf dedi:
– Vəzir, sizi bu bəd yola, pis niyyətə salan kimsə də şeytan-
narın böyüyüdü.

Vəzir dedi:
– Oğul, bizi bu işə şah göndərif, şaha elə təhqirli söz deməz-
dər, sözünə sərhəd qoy.

Abbas dedi:
– Görmüşəm, bilmişəm, gördüyümü də deyəjm, kim olsa
qorxası döyləm. Nə qədər ki, nəfəsim var, səsım var, sazım var, bir
də özümən qeyri heç kimə görünməyən ağam var. Mənim
qorxudan heç bir pəkim yoxdu.

Kəcəvəyi tərpedən vaxtı Abbas başdadı bunnarnan getməyə.
Becan dedi, Abbas sən hara gedirsən? Götürdü görək Abbas dəli
Becana nə deyir, tərəfinən ərz eliyək, könlunuz xoş olsun:

Ağa Becan, sultan Becan, xan Becan,
Ayrılmam Pərimnən belə gedərəm.
Alış Becan, tutuş Becan, yan Becan,
Ayrılmam Pərimnən belə gedərəm.

Gözümən görmüşəm öz məkanımı,
Yara qurvan dedim şirin canımı.
Öldürsələr halal edif qanımı,
Ayrılmam Pərimnən belə gedərəm.

Neçə müddət dərin quyuda qaldım,
O quyudan dür götürüf, dür aldım.
Şikəstə Abbasam, beynəva qaldım,
Ayrılmam Pərimnən belə gedərəm.

Pəri xanım gördü kü, Abbas bunnan ayrılmaq istəmir, ancax
şahın adamları qoymullar. Götürüf bu yerdə görək nə dedi:
Gecə-gündüz fəğandayam,
Mənəm eşqin nətavanı.

Taladaram mahalları,
Boş qoyaram bu meydanı.

Bilirsənmi haralıyam,
Ağlı, göylü, qaralıyam.
Yüz yerimnən yaralıyam,
Sinəmdə zənbur nişanı.

Hökmünən yazdı fərmanı,
Kim eylər dərdə dərmanı,
Pəriyəm yarın qurvanı
Abbassız istəməm canı.

Abbas gördü kü, Pəri də bunan ayrılmaq istəmə, ancaq
kecavə geder, xalx da bunnarın dalınan. Götürör burda görək
Abbas daha nə deyəcək:

Başına döndüyüm Pəri,
Get Pəri, gələ bilmirəm.
Sana kömək olsun tanrı,
Get, Pəri gələ bilmirəm.

Peymanamız dolmayınca,
Gül irəngim solmayınca,
Şahdan izin olmayınca,
Get Pəri, gələ bilmirəm.

Usta ol, ustanı tanı,
Üstümüzdə duruf qanı.
Qul Abbasın din-imanı,
Get, Pərim, gələ bilmirəm.

Kecavə yola düşüf şah sarayının qapısına yola düşməkdə
olsun, şahın elçiləri, şahın əyyanları Pəri xanımı qarşılamağa
gəldilər, onu pişvaz elədilər. Kecavə yerə enən vaxtı Şah oğlu Şah
Abbasın özü istiqbaldeydi. Pərinin üzünə baxmaq istədi. Ancaq
Pəri üzünü açmadı, isteyirsən dünya yıxılsın.

Becannan Allahverdi xan irəli duruf şahın qarşısında baş
əydilər ki, sizin hökmünüzü yerinə yetirmişik. Becan dedi, şah sağ

olsun, qızı gətirdim, doğrudu... sözün dalını gətirmədi. Şah gördü Allahverdi xan vəzir çox məyusdu. Dedi, Allahverdi xan vəzir, yaman məyus görünürsən, görünür gətirdiyin gözəl Pərlam xanımın ayağının tozudu, eləmi? Vəzir dedi, yox, yox, şahım, ona görə yox, Pəri xanımın ağına, gözəlliyinə söz ola bilməz, bütün küreyi ərzi gəzəsən elə gözəl tapa bilməzsən. Məyyus olmağımın əsas səvəvi odu ku qızın nişannısı da dalınnan gəlif.

– Nejə?

Belə baxanda gördülər ki, Tufqarannı Abbas əlində saz özünü yetirdi. Padşah Abbasa tərəf baxıf gördü ki, gözəl-göyçək, boylubuxunnu, Allahtalanın əlinin boş vaxtı yaratdığı bir oğlandı. Abbas yetirdi şaha baş əydi.

Pəri kecavədən düşüf Əsmər xanımnan birlikdə şahın göstərdiyi otağa gedən vaxtı Abbas dözə bilmədi, sazı genə də sinəsinə basdı görək nə dedi:

Məgər vəfan budu, ey gözəl Pəri,
Görçəyin halınan oldum xəbərdar.
Sarı Xoca kimdi mənim yanımda,
Eyləsin zülmünü bir təzə təkrar.

Pəri dönüf ürbəndini açıf Abbasa baxanda Şah oğlu Şah Abbas əyağı üstəydi, dizi üstə çökdü. Qızın gözəlliyi nizə oluf Şah Abbasın ürəyinnən elə batdı ki, o tərəfinnən çıxdı.

– Abbas, sən nədi dediyin?

Abbas dedi, şahım, səbr elə, gör nə deyirəm:

Nə qədər canım var, dönmərəm sənnən,
Əl üzməyəm sənnən, əl üzmə mənnən.
Üz çevirif getmə əziz vətənnən,
Əyər rəva görsə, zülmü-zülmükar.

Ay Abbas, allah eləməsin ki, mən bir yana gedəm. Demişəm, genə də deyirəm, ölsəm torpağınam, qalsam sənin. Bizi heç kim bir-birimizdən ayıra bilməz.

Abbas götürdü sözün möhürbəndini:

Salıfsan Abbası niyə bu aha,
Bu fani dünyada batma günaha.

Dil verdin o şaha, mən də bu şaha,
Sən yazmısan təkrar, məndəmi təkrar?

Pəri gənə də Abbasa toxtaxlıq verdi. Dedi, heç ağlına qura fikirlər gətirmə, özü də naxah yerdən ağlına pis fikirlər gəlməsin. Belə deyif, Pəri xanım, Əsmər, bir də şahın kənizdəri saraya daxil oldular. Sizə deyim Şah Abbasdan. Elə ki, Şah oğlu Şah Abbas rüyadan ayıldı, Pərinin nizəsi könlünnən çıxdı, qiyafəsinə daxil oldu. Başdadı başı hərrənməyə. Bir azdan özünə gəlif irəngi dəyişdi. Dedi:

– Allahverdi xan vəzir!

Dedi:

– Bəli.

– Sənin atan atama qulluq eliyif, baban babama. Səndəki ehtibarı dünyada görməmişəm. Doğrudu, sən haxlısanmış.

– Eyvallah, şahım, eyvallah.

– Bə bu dalınnan gələnə neyniyək.

Gözünü çöyürdü, ajıxlı-ajıxlı əmr elədi, tez olun götürün bu Abbas deyiləni.

Fərraşdar töküldülər, Abbasın əl-qolunu bağlayıf götürdülər.

– Şahım, əmrin nədi, bunu neyniyək? Fərraşbaşı dedi:

– Kötük üstə qoyax başını kəsək, yoxsa itdərin yanına atax, itdəri dağıtsın?

Şah dedi, yox, elə döylü. Onu zəhər quyusuna atın.

Zəhər quyusu nə olan şey idi? Doqquz dəqiqanın içərisində insan bədənini su eliyirdi.

Abbası gətirdilər zəhər quyusuna atdılar. Abbasın ağası həməşə üstündəydi. Quyunun divinə tüşən kimi öz-özünə əl-qolu açıldı. Elə bil behişt bağına tüşdü. Gözünü açıf özünü tərəzdiyə vaxtı quyunun divində götürüf görək nə dedi, sizi şad olun.

Sənə fəda olum Rəbbil aləmin,
Kimlər vardı ərş üzündə sənin tək.
Yeri-göyü özün bərqərar etdin,
Kim xəlq elər bu cahanı sənin tək.

Necə güldü o salmanın əlində,
Nə vəchidi peyğəmbərin əlində,
Asiman üzündə – ərzi-zəmində,
Kim qurtardı o dəllalı sənin tək?

Sinəmi dayadım təhnə daşına
Könlüm çoxdan oluf sənnən aşına,
Xeybər üstə əmir-əntər başına,
Kim vurardı zülfüqarı sənin tək.

Ayı-günü göydən yerə endirən,
Nəzər qılıf qara daşı dindirən.
On dörd oxu bir kamana mindirən,
Kimin vardı kamandarı sənin tək.

Abbasam çağırram Heydəri-Səfdər,
Behiştə maliksən saqi-yi-kövsər.
Vəkili-karxana, sahibi-dəftər,
Kimin vardı ol dəftəri sənin tək.

Deyif, Allahına şükr eliyif göyə boylandı. Gördü quyunun ağzında neçə sərbazdar hərrənir. Abbas susdu.

Bəli, Abbas qalsın burda, görək Pəri xanımın əhvalı neçədi?

Şah oğlu Şah Abbas Tufarqannı Abbası zəhər quyusuna atdı-rannan sora Allahverdi xan vəzirə yanına çağırtdırif ona göz aydın-nığı verdi ki, Becannan, Sarı Xocanın əməyi itmədi. Şah dedi, və-zir, indi qaldı toy tədarükü. Görək toy işini də tezliknən həll eliyək.

Alahverdi xan vəzir çox məyus, fikirli halda kirpiklərini qaldırif şahın üzünə baxdı. Dedi, şah sağ olsun, gəl bu sövdadan əl çək. Dedi, Allahverdi xan, neçə yanı bu sövdadan əl çək. Axı, bu dərddə mənə sən özün mübtəla eləmişən. Pəri xanıma da gətirif burya sən çıxardıfsan.

Allahverdi xan vəzir dedi, şahım, doğrudu, onu deməyə heç ehtiyac da yoxdu. Onu mən gətirdim. Ancax Sarı Xocanın da, Be-

canın da danışdığına görə burda Allahtalanın əli var. Yazıya pozu olmadığı sana da aydıncı. Çünkü bu işi biz poza bilməyəcəyik.

– Vəzir, axı, sizin çəkintiniz Abbasdan idi, bir də Batmanqılınc Məhəmməddən. Batmanqılınc qayıdanda görəcəkdir ki, onun bacısı İran şahının ən əziz xanımıdır, ona da nə deyəcəkdir? Qaldı Abbas, onu da gözünnən gördün ki, atdırdım zəhər quyusuna, aradan da filan qədər vaxt keçir, indi heç sümüyü də qalmayıf.

Allahverdi xan vəzir dedi, inanmıram, şahım.

Şah dedi, vəzir, inan sənə tələşə düşməyinə heç bir ehtiyac yoxdu. İndi əsas məsələ Pəri xanıma qovuşmaq. Bu gün gərək ona hədiyyə verəm, onu sevindirəm. Anamın yadigar bir üzüyü qalıf, o üzük demək olar ki, İran mülkünün yarısına əvəzdi, o üzüyü gətirt, üstünü parıldat, Pəri xanımın barmağına keçirt. Özünə də de ki, bu gününən sən Şah oğlu Şah Abbasın nişanlısısan.

– Mənim başım üstə – deyif vəzir təşəbbüsünə dalınca getdi.

Həmən üzük xəzinədən gəlif tamamlanıf gözəlləndəndən sonra fikirləşdilər ki, bu üzüyü kimnən göndərsinlər Pəriyə. Çox götür-qoydan sonra çağırdılar Cahan qarı. Cahan qarı gəlif yer öpdü, başını qaldırdı. Qulluğunuzda hazıram, şahım – dedi.

Cahan xanı, fikrimiz budu ki, bizim təzə zövcənin yanına gedif bu üzüyü ona verməlisən, özü də deməlisən ki, bu gününən şahın nişanlısısan.

– Şah sağ olsun – dedi, Cahan qarı, üzük tək olmaz, onu yanına boyunbağı, dingə, hay-harey, hər bir şey təmsili yanında olsun, dəmi-dəsgahı.

– Həmən başım üstə – dedi şah. Şahın nəyi əysiy idi?

Hər şey düzəldi, hər şey hazırlandı. Yola düşən vaxtı Cahan qarı dedi, şah sağ olsun, bə mənə sənə bəxşeyşin nə olajax? Şah dedi, Cahan qarı, o sənə əlinnən üzüyü alıf barmağına keçirsə, sənənin donun da, barmağının üzüyü də, boynunun bağı da hazır, üstündə də cəvəhiri-cənnət. Qarı bu sözdən çox xoşal oldu. Yanında bir neçə kəniş harda ki, Pəri xanımla əyləşif o barigaha qədəm qoydular getməyə. Qarı Sarı Xoca müşayət eliyirdi. Gəldilər Pəri xanımın əyləşdiyi barigaha çatdılar, çalğıyan, sazandayan, bir

neçə oyunnarnan Pəri xanımın könlünü almax istiyillər. Ancax gördülər ki, vallah, elə bil dağ başına qar yağır. Pərinin halı özündə döylü. Gözünün qulağınan da bunnara baxmer. Qarı əyləşif yalvardı, “sən filankəssən, şaha layıxsan”, belə, elə, qadın konludu, nəvazişi çox sever. Qarı o yannan, bu yannan əlinə üzüyü alıf Pəri xanıma dedi ki, sağ əlini mana ver. Pəri xanım dedi, nə üçün? Qarı dedi, bu üzüyü sana şah göndərif, bu gündən nişannınızdı.

Pərinin ağzınan bircə o çıxdı ki, Allah heç bu işə xeyir verməsin.

Camahat elə bil suya döndü. Pəri xanım dedi, get şaha deynən ki, mənim nişanım Tufarqannı Abbasdı, qardaşım da Batmanqılinc Məhəmməd, havax qardaşım Batmanqılinc Məhəmməd gələr, üzümə deyər ki, bəzi sən Abbasın nişannısı döysən, Şah Abbasın nişannısısan, onda mən bu üzüyü barmağıma taxaram. Yoxsa, öldüm torpağınam, qaldım Tufarqannı Abbasın. Get şaha belə çatdır.

Bəli, camahat, gedən qız-gəlinlər, Cahan qarı qayıdıf gəldilər söhbəti şaha diyən vaxtı şah üzünü vəzirə tutuf dedi, vəzir qadınların peşəsidi naz eləmək, mənim bağrım çatdıyır, toyu elan elə, tezdiknən toy olsun.

Hər yana car çəkildi, kağızdar dağıldı, hər tərəfə fərmanlar getdi. Atdılar atdandı, şahın toyu olur, inşallah 40-cı toy başa çatıxadı.

Toy günü təyin olunan vaxtı hər tərəfdən xalx töküldü gəldi. Şah qapısına çox yerdən qonaxlar gəldi, o cümlədən Türküyədən 40 nəfər atdı gəldi. Hamsı ənamnan, hamsı baxşeyişnən şahın qapısının gəldilər girdilər. Toya gələnnər toya gəlməyində olsun, görək Abbasın halı nejdü?

Abbas kimin yadına düşürdü? Düz on günüydü kü, zəhər quyusundaydı Abbas. Öz yığvalına, öz baxtına, eləjə də öz ağasına böyük ümid bəsdıyirdi. Abbas beləjə quyuda qalmaxda olsun, gənə qayıdax şahın toyuna.

Türkdən gələnnər hası məclisdə əyləşmişdilər orda çalğıçı istədilər. Cürə-cürə fars çalğıçıları gəldi. Türklər dedilər, xeyir, biz oğuz tayfasıyız, bizə ozan gərəkdi.

– Ozanı İsfahanda hardan tapax? Nə qədər gəzgilər bir nəfər də olsun aşix tapılmadı ki, tapılmadı. Axırda Becan dedi, şah sağ olsun, bir söz var ürəyimdə sana deməyə ama utaneram. Şah dedi, niyə utanırsan, de. Becan dedi, şah sağ olsun, bu şəhərdə Abbasdan başqa bir aşix çətin tapıla, icazə ver Abbası gətirək gələk.

– Ayə, zalım oğlu, nə danışırısan, on gün bunnan qavax Abbas zəhər quyusuna salınıf.

Bejan dedi, şah sağ olsun, onu quyuya salan vaxtı o kimləri çağırırdı dada. Mən inanmıram ki, o tələf ola. Şah dedi, Becan, əyər sən dediyin düz olsa, Abbas diri qalmış olsa mən bu gününən Pəri xanımla əl çəkif bu toyu onların adına bağliıf bir-birinə qovuşdurajam.

Becan dedi, şah sağ olsun, mən umutvaram ki, o salamatdı.

Vəzir dedi, şah sağ olsun, hələ tələsmə, o bu dəfə sağ da olmuş olsa, gərək sən onu dönə-dönə sınaqdan çıxardasan.

Şah dedi, neyə?

Vəzir dedi, əvvəlcə o quyuya bir səda eləmək lazımdı. Pəriyə çağırırdı gedək hamımız quyunun başına. Həmənlə quyuya Pəri bir daş tullasın görək, o quyudan səs-sorax gələjkmi? Onda biz bilək o salamatdımı, ölüfmü?

– Vəzir, əyər biz özümüz daşı atsax olmazmı?

– Xeyir – dedi vəzir. Mən belə məsləhət görürəm. Allahverdi xan o qədər çoxbilmiş vəziriydi ki, ola bilsin ki, dünya sirlərinin çoxunu bilirdi.

Pəri xanımın böyük qaravaşı Əsmərin yanına adam göndərdilər ki, Pəri xanım bu gün eşiyə çıxmalıdı.

Pəri xanım əlində zəhər, dəyqasını gözdüyür kü, havaxt içif dünyadan getsin. Ancax Əsmər xanım ona çox maneçılıx törədir ki, ay xanım, sizə vergi verən var, sizə buta verən var, sizə yazı yazan var, səbr elə, səbr eləmək hər elmin başıdı, “sükutluxdu, salamatı dünyanın”, /allah irəhmət eləsin Aşix Şenliyin sözüdü/, sükutlux eləmək lazımdı, görək işimizin axırı nə olur, başımıza nə qədər⁸ gəlir?

⁸ Qədər – hadisə, olay.

Pəri xanım Əsmərnən baravar sallana-sallana həməən quyunun üstünə gələn vaxtı Allahverdi xan dedi ki, xanım, o daşı götür o quyuya at. Pəri xanım baxıf gördü daş iridi, yanınan bir xırdaja daş götürüf quyuya atan vaxtı quyudan bir nalə qalxdı, götürək görək nə deyir, tərəfinnən biz deyək, sizə də can sağlığı:

Duman gəl get bu dağlardan,
Dağlar təzə bar eyləsin.
Nə gözüm cananı görsün,
Nə könlüm qubar eyləsin.

Yaşa, sevdiciyim, yaşa,
Deyilənnər gəldi başa.
Bir yannan özün tut daşa,
Bir yannan el car eyləsin.

Abbas ağlar zarı, zarı,
Getməz könlümün qübarı.
İlqarınnan dönən yarı,
Tanrı tezbazar eyləsin.

Şah oğlu Şah Abbasın matı-qutu qurudu, mətəl qaldı. Dedei, ilahi, sənin varlığına, birliyinə şükür, sən ki, belə iş görüfsən.

Ancax Pərinin bu sallanışı, bu gözəəliyi Şah Abbasi dilinnən çıxan ilqarı tamam unutdurdu. Dedi, xanımlar, siz keçin gedin görək başımıza nə gəlir.

Fərraşdar yığıldılar, kəndir saldılar. Abbas quyudan çıxdı. Şah oğlu Şah Abbas gənə öz gözünə inanmır. Öz-özünə fikirəşdi ki, görünür zəhər quyusuna salmıyıflar Abbasi, elə belə quyuya salıflar. Odu ku, fərraşdardan soruşdu:

– Ayə, ay uşaxlar, burda zəhər quyusu hasıdı?

Dedilər şahım, zəhər quyusu indi Abbasi çıxartdıgımız quyudu. Padşah bu işə mətəl qaldı.

Pəri xanım dala qayıdıf Əsmərnən baravar Abbasa tərəf gəlməyə başladı. Abbas Pəriyi görüf götürdü görək nə dedi, siz şad olun:

Qədəm qoyuf yar yanına gedəndə,
Elə gəl, elə get yol inciməsin.
Əmməyə busə ver şirin ləbinnən,
Dodax tərpanməsin, dil inciməsin.

Şah Abbas quruyuf qalmışdı. Doqquz gün zəhər quyusunda qalan bir cavan elə bil quyuda daha da gözəlləşmişdi. Götürdü Abbas sözün ikinci bəndini görək neyə dedi:

Dərildi bostannar, boş qaldı bağlar,
Könül istədiyni verməsən ağlar.
Darayıb üstünnən al-yaşıl bağlar,
Həmayıl üstünnən tel inciməsin.

Abbas elə başa düşdü ki, Şah Abbas artıx Pəri xanımın könlünü alıf, ona görə də belə deyir “Dərildi bostannar, boş qaldı bağlar”.

Abbas deyir, şah da mənnən yağdı,
Ölüm gəldi, ayrılığın çağıdı.
Pərim əcəb ortalıqda sağıdı, /saqi/
Dəstində piyalə ol, inciməsin.

Söz cavabı tamam oldu. Pəri xanım bu sözə incinmək istiyən vaxtı Əsmər dedi, ay Pəri xanım, incinmək yeri döyü. Bir fikir ver, Abbasın yerinə ayrı adamlar olsa idi ərmişdi, sən onun sözünən incimə.

Pəri xanım Abbasdan ayrılan vaxtı Abbas götürür görək Pəri xanıma nə deyir, siz şad olun:

Başına döndüyüm, a Gülgəz Pəri,
Əməllər ləbini, aman, əl aman.
Badi-səba mənnən yaman yağdı,
Dağıdar telini aman-ələman.

Kəsmə hilal gözün siyah sürməsin,
Seyraquflar qönçə gülün dərməsin.
Pünhan dolan, səni nadan görməsin,
Eşidər dilinnən aman-ələman.

Hərdən sən Abbası yada salanda,
Dindirifnən sınıx könlün alanda.

Əvrişən tellərə səjdə qılanda,
Sürüşər telinnən aman, əl, aman.

Pəri dedi, mən özüm bildiyim yaxşıdı, Abbas, sən öz başını saxla. İnciyən kimi oluf Abbasdan aralandı.

Pəri Abbasdan aralanıf öz otağına getməkdə olsun, sizə kimnən deyim, Şah Abbasdan.

Şah Abbas dedi, Allahverdi xan vəzir, mən bu işə mat qalmışam, bu Abbasdan nəynən hayıfımızı alax?

Vəzir dedi, Şah sağ olsun, mənim bir tədbirim var, hası yolnan ki, bu məclisə varid olajax, həmən yola zəhər səfdirmək lazımdı.

Şah dedi, nə danışdığındı, vəzir? Doqquz gün zəhərin içində yaşadı, ölmədi, indi zəhərin tozunnan ölərmı, sənın ağlın hardadı?

Nəsə Abbası məclisə gətirdilər. Abbas məclisdəkilərə baş əyif telli sazı sinəsinə mindirdi. O yana, bu yana boylananda soruşdular ki, Aşığ Abbas, haralısan, hansı məkannansan? Abbas dedi:

– Tufarqannanam.

Əşitdiyimizə görə, sən bu gün doqquz gündü zəhər quyusun-dasan, bə nə təhər oldu sən ordan salamat çıxdın? Deyillər doqquz dəqeyqada zəhər orda adamı ərider. Abbas dedi, qulaq asın görün mənim başıma nələr gəlir:

Onun kimin şahı-xuban sevənin,
Bəki⁹ nədi qala qəmlər içində.
Gözəl şahın üzün görən çürüməz,
Yüz il qalsa çahi-nəmlər¹⁰ içində.

Buyurdunuz gətirdilər fərmana,
Davasız dərdimi yetir dərmana.
Qayda budu şamda yanar pərvana,
Yazıx canım yanır oddar içində.

Şah Abbas düşündü kü, bu “onu kmi şahı-xuban” – deyəndə kimisə nəzərdə tutur. Dedi, oğlan, sən hansı dinin adamısan?

Abbas dedi, qulaq as, qulaq as:

⁹ Bəki – yəni, nə qorxusu?

¹⁰ Çahi-nəmlər – nəmli quyular

Abbasa dedilər, sən hansı dinsən,
Ağılda, kamalda xeyli dərinsən.
Varanda məclisə sədrinişinsən,
Məleykəsən müqərrəblər içində.

Şah oğlu Şah Abbas dedi, ey vallah oğul, ey vallah. Demək sən hər şeyi bilirən? Dedi, bəli, bilirəm.

– Kimə inanərsən?

Dedi, Ağama inaneram. Allahıma inaneram, Peyğəmbərimə inaneram. Məni bu dərdə dəlalət eliyənə inaneram.

Dedi: Oğul, o ki, inanərsən, onda səni bir balaca sınağa salajam.

Dedi: Buyurun, mən sizin sınağınıza hazıram.

Şah dedi, Allahverdi xan, bunun gözdərini bağlatdır görək qapıdan girənnəri bir-bir tanıyaxmı?

Bəli, Abbası ayrı bir otağa apardılar. Gözdərini qara parçeyən elə sarıdılar ki, bir yannan baxmağa imkanı olmadı. Türkdən gələn paşalar, bəylər mətəl qalıflar bu nə sirdi, nə hikmətdi? Nə gözəl oxuyan sənətkardı. Bunu niyə qoymadılar biz bir az qulax asax.

Yazıx Abbası içəri gətirdilər. O tərəfdən də Şah oğlu Şah Abbas, ancax yanında bir tanınmıyan adam gözəl bir libasda şahnan baravar içəri girən vaxtı dedi oğul, indi de görüm o anardan gələn kimdi?

Tufarqannı Abbas gözü bağlanmış şəkildə götürür gələnnər səmtə çöyrülüb nə deyir, siz nə eşidersiniz:

Qan ağlama qəmli könlüm, ol şiri yəzdan gəlir,

Zəlillərin gümanıdı ol Şahi Mərdan gəlir.

Yüz min dərdim tüğyan etsə, yenə gəlməz eynimə,

Ağam Əli köməyimdi, eyliyər dərman gəlir.

Allahverdi xan vəzir dedi, oğul, de görək gələn kimdi axı?

Abbas götürdü görək:

Mən bir şahın nökəriyəm, payına¹¹ diz çökərəm,

Ala gözlü Pərim üçün ağlayıb yaş tökərəm.

¹¹ payına – ayağına

Bağlatdırdın gözdərimi imtahannan keçərəm,
O yandakı şah Abasdı, yanında mehman gəlir.
Şah oğlu Şah Abbas mətəl qaldı, dedi, əyə, bu nə möcüzəli
adamdı, bunun qulağına kimdi belə deyən? Bir az şübhələndi,
amba gördü kü, Abbasın yanında heç kəs də dayanmıyır.

Götürdü Abbas birini də:

Tufarqannı Abbas üçün hər sitəm şirin olur,
Boylamışam mən eşqimi dəryadan dərin olur.
Eşq əhlinə zülm eliyən axrı zavalın bulur,
Baxarsan ki, məhşər günü olufdu peşiman gəlir.

Doğrudan da, Şah oğlu Şah Abbas peşman oldu. Dedi, İlahi,
varlığına çox şükür, bu nə sirdi? Ancax Pəri xanımın gözəlliyi Şah
oğlu Şah Abbasın beyninnən getməz. Dedi öldü var, döndü yoxdu,
neçə belə Abbasdar qırılsa da mən Pəridən əl çəkən döyləm.

Bu sınaq belə başa çatdı. Tufarqannı Abbas gənə də başladı
türk qonaxlarına ozannıx eləməyə. Dədə Qorqudan söz açdı,
keçmişdən, gələcəkdən söz açdı. Biri əyannan qalxdı dedi ki, bizi
başla salmaq üçün yaxşı bir söz oxuyan, elə oxu ku, həm ərəbi
olsun, həm farsı olsun, həm türkü.

Abbas dedi, baş üstə:

Arif odu dərşin urfatdan ala,
Dəmə qal qatmaya hərdən edə güş.
Xəbər aldım sövlü-səlat neçədi?
Ərəb-xəmsi, farsı-pənci, türkü beş.

Geyinifdi yar qəddinə inci, dür,
Gümüş kəmərcə incə belə incidir.
Düzdürüfdü dahanına – incidir,
Ərəb-ziriş, farsı-dəndən, türkü-diş.

Müxənnət adamnan olmayın aşna,
Axır bir gün zəhər qatar aşına.
Abbas deyir, namərdlərin başına,
Ərəb-həcər, farsı-səngi, türkü-daş.

Camahat “Allahu-Əkbər” – dedi. Abbas çox xoşdarına gəldi. Abbas dərinnən gileyləndi, başına gələnnərdən söylədi. Dərinnən-dərinnən oxudu. Türk qardaşdarına başa saldı ki, mən bu azara düşüf burya gəlmişəm. Türklər ayağa qalxdılar, Şah Abbasa dedilər, axı belə olmaz, sən nejdə özgənin qismatını gətirif özünə zövcə elan eliyif bizi də toyuna dəvət eliyifsən. Allahın, peyğəmbərin hansının yolunda bu yazı yazılıf? O vaxtları din çox möhkəm oluf. Şah dedi, ay camahat, Pəri xanımı mən özüm gətirmişəm. Abbas nə çalır, nə oxuyur, onun dediklərinəmi inanırsınız?

Türk qonaxları dedilər, o ku elədi, onda gəlini gətirt biz də görək, ona boy görməsi verək. Həm də öz dilinnən eşidək, görək hansınızı istiyir?

Bir alim çağırdılar. Şah bir elçi göndərdi. Əsmər xanım da başında bir neçə qızdar, kənizdər Pəri xanımı gətirdilər. Ancax gəlin paltarını geydirə bilmeyiflər. Pəri xanım yaxın qoymuyuf. Taaddım Batmanqılinc Məhəmməd gəlməmiş. Tufarqannı Abbas Pəriynən sözdəşməmiş Şah oğlu Şah Abbas muraza çata bilməz ki, çata bilməz.

Abbas məclisə dəvət olunmuş alimə üzünü tutuf sazını sinəsinə götürüf görək nə dedi:

Başına döndüyüm, ay yazan alim,
Mən deyim dərdimi sən də bir də yaz.
Doqquz ay yatasan yarın qoynunda,
Üç ay payız, üç ay qışı, bir də yaz.

Mən tuş oldum nazlı yarın oxuna,
Ağ məmələr bir-birinə toxuna.
Bir qələm çal hər divanda oxuna,
Görən desin var əllərin bir də yaz.

Nə ola Abbasi yada salalar,
Murğular havada qanad çalalar.
Qorxuram ki, yarı mənnən alalar,
Çağrışalar haçan gəlif bir də yaz.

Türklər dedi, oğul, heç kəs sənin yarını əlinən ala bilməz. O nə sözdü?

Pəri xanımın gözünün altınnan-altınnan Abbasa baxması, bir də hərdən bir Şah Abbasa baxması Abbasın sinəsinə ox oldu, götürdü görək nə dedi:

Sədası ellərdə can alan Pəri,
Kərdana həmayil tax, aydın olsun,
Sövdası sərimdə var olan Pəri,
Sinəmə odları yax, aydın olsun.

Bir zaman dövrəni sürdüm sizinən,
Aşiq oldum söhbətiynən, sözünən.
Əzəl başdan mana baxan gözünən,
İndi özgələrə bax, aydın olsun.

Qul Abbası nə kənara atmısan,
Hərcayilərilə ülfət qatmısan.
Görürəm ki, təzə aşna tapmısan,
Sevdiyim, gözdərin çox aydın olsun.

Pəri xanım bir irəng verdi, bir irəng aldı. Ancax Əsmər xanım Pəri xanıma göz vurdu ku, təkinni ol, görək sən Abbasın sonra nə deyir:

Başına döndüyüm gülüzlü Pəri,
Söylə əlin şah əlinə dəydimi?
Dağıdaram xanımın könlümün,
Söylə, əlin şah əlinə dəydimi?

Pəri xanım başını bir-iki yol tərpətdi, dedi, arxayın ola bilərsən, mən sən düşündüyün kimi vəfasız döyləm.

Qəmzəsi bəllidi qaşı-gözünən,
Öpməmişəm yanağınan, üzünən.
Ruhum ürpəşərdi çuğul sözünən,
Söylə, əlin şah əlinə dəydimi?

Ləkə yoxdu mən Abbasın zatında,
Biliyim var yerin yeddi qatında.

Döşək üstə, müşkül yorğan altında,
Söylə, əlin şah əlinə dəydimi?

Pəri elə ajıxlandı, elə ajıxlandı qıy vurdu camahatın arasınnan,
üzünə-gözünə döyə-döyə qaçmağa başladı.

Şah oğlu Şah Abbas Pərinin belə qaçmasını görüf dedi, a
camahat, siz gördünüzmü Pəri neyə qaçdı, o, doğrudan da Abbası
sevmiş olsoydu elə qaçardımı? Ancax camahat Abbası başa düşür
kü, Abbas öz sevdiyini sınağa çəker.

Pərinin belə ayrılması Abbası xeyli düşündürdü. Abbas dü-
şünməkdə olsun, Şah oğlu Şah Abbas Pəri xanımın öhdəsinə qırx
otax vermişdi. Xanım hasında istəsə dayana bilərdi. Otaxlar da o
zövqənən bəzənmişdi ki, yeddinci, səkkizinci cənnəti-əla onun ya-
nında bir şey döyüldü. Şah oğlu Abbas Tufarqanı Abbası qəmli
görən vaxtı dedi, oğlan, sən naxah mənim qarşıma çıxırsan. Axı,
qız məni istiyir. Abbas dedi, ay camahat, mana ixtiyar verin, əyər
mən Pəri xanımı qaytarıf gətirməsəm, onda söz Şah Abbas deyən-
di. Camahat hərə bir tərəfdən “icazədi” – dedilər, Abbas, işində ol.

Pəri xanım hası otağa girmişdisə Abbas da onun dalınnan
girdi. Baxanda gördü Pəri xanım yanaxlarını al-qan eliyif. Abbası
görən kimi gözdərini ox kimi üzünə zilliyif dedi, ay Abbas, sən nə
ehtivarsız adamsanmış? O camahatın içində mana nə dedin? Mana
nə olmuşdu ku əlim şah əlinə dəyəydi?

Pərinin bu sorğu-sualında görək Abbas nə deyir, sizi xoşbəxt
olun:

Müşərrəfəm, dilbər sənin yanında,
Dünya şöhrətində xalısan, barı.
Uğratmısan məni Eyyub dərdinə,
Dərmanım səndədi, halısan, barı.

Sallana-sallana oda gedərsən,
Haçan, dilbər, sən də oda gedərsən?
Yandırır cismimi oda gedərsən,
Od budu sinəmdə xalis anbarı.

Pəri xanım Abbasın üzünə boylanır.

Hamı yığışdılar dar ayağına.
Yoxsul üzün sürtər var ayağına.
Abbas, əlin yetsə yar ayağına,
Döşən niyaz elə xalı, sən barı.

Abbas gördü hələ də Pəri xanım onnan incikdi. Odu ki, götürər görək daha nə deyir:

Məgər vəfan budu, a Gülgəz Pəri,
Görcəyin halımnan oldun xəbərdar.
Sarı Xoca kimdi mənim yanımda,
Eyləsin zülmünü bir təzə təkrar.

Nə qədər canım var dönməyəm sənnən,
Əl üzməyəm sənnən, əl üzmə mənnən.
Üz çevirib getsən əziz vətənnən,
Əgər rəva görsə zülmü-zülümkar.

Pəri dedi, Abbas, sana deyirəm get, səni öldürəcəklər. Bir var sənin dadına qardaşım Batmanqılın Məhəmməd yetirə. Özgə heç kəs yetirmiyəcək.

Abbas dedi, Pəri xanım, heç qəm eləmə, bizə buta verif bir-birimizə yazan ağamız bütün bəlalardan qoruyajax bizi, sən heç fikir eləmə.

Salmısan Abbasi nəyəcün bu aha,
Bu fani dünyada batma günaha.
Dil verdin o şaha, mən də bu şaha,
Sən yazmısan təkrar, mən yazım təkrar.

Pəri xanımın başınnan elə bil ildırım vurdu, aya, zalım oğlu-zalım. Sən iki gündü mənim gözdərimin yaşını tökdürdüyün, məni vəfasız saydığın yetmirmə, mən neyə şaha söz vermişəm, sən nə söylüyürsən?

Abbas burda yanlışlıq elədiyini başa düşdü, gördü iş-işdən keçif, Pəriyi naxahdan incidif götürüf yalvarmağa başladı, Pəriyi tərifə keçdi:

Səhər-səhər sərcəşmələr başına,
Gün kimi aləmə yayılan Pərim.

Mənnən sana hər kim yaman qandırsa,
Ya əqrəb dişdəsin, ya ilan, Pərim.

Qovma dərğahınnan şirin nökrü,
Geyməmə hər şalı, hər qələmkiri.
Hicran xəstəsiyəm, yeməm şəkəri,
Qoynundakı nara qayılam, Pərim.

Pəri dedi, əy, öyün yıxılsın, nar axtaran adam beləmi eliyir,
gündə mənim üstümə bir şər yıxırsan, mənim günahım nədi. Dedi,
qulaq as:

Götür yax sürməni, qaşına gəlsin,
Çal, əyri çalmanı başına gəlsin.
Abbasın sözləri xoşuna gəlsin,
Hürü qızlarından sayılan Pərim.

Bu sözü başa vurmuşdu ku, Abbas götürdü ayrı bir söznən də
Pərinin tərifinə keçdi:

Bir gözəl oxladı məni,
Belə əbru-kaman olmaz.
Göydən hürü-mələk ensə,
Onu kimi qılman olmaz.

Kavaf yanar közü ilə,
Danış yarın özü ilə.
Müxənnətin sözü ilə,
Yar ha yardan yaman olmaz.

Aşıq Abbas yana-yana,
Qara bağrım döndü qana.
Bir namə yaz Tifərqana,
Daha səndə aman olmaz.

Abbas saznan dediyi kimi, dilnən də Pəriyə dedi ki, o ki məni
istəmirsən, onda götür Tufərqana qardaşın Batmanqılınca, anana
bir məktuf yaz ki, daha mən Abbasa getmirəm, Şah Abbasa gedi-
rəm.

Belə deyəndə Pəri xanım gözlərinin yüz yerinnən gildir-gildir tökdü. O birisi otağa keşdi. Abbas da arxasınca getdi, əl çəkmədi. Hər otaxda üç bənd söz deyif o birsinə keçdilər. Otağın birində gənə Abbas götürdü belə dedi:

Qadasın aldığım, nədən məlulsan,
Əyər layiq bilsən dil sana qurvan.
Gümüş neştərilən tökdün qanımı,
Nazik əllərinən sil, sana qurvan.

Qoyun-quzu otlar dağın içində,
Piltə şöylə verər yağın içində.
Dindirdin bağbanı bağın içində,
Dedi, süsən, sünbül, gül sana qurvan.

Başına döndüyüm gözləri xəndan,
Turuncclar baş verif çıxıf yaxannan.
Abbas deyər, bir busa ver o xaldan,
Acıxlandı, deyir, al sana qurvan.

Pəri xanım üzünü yaxın tutdu, dedi, öp, ancax bu gününən mənənə sana yar oldu yoxdu. Sən mənə şəhrə salıfsan.

Abbas xeyli fikirleşdi:

Könül, qəmli arxanca hey dolannam,
Nə insafdı, mən də sənsiz qalam, yar.
Gözüm görür, yarlı yarın dindirir,
İstərem ki, sənənə kamım alam, yar.

Ayrı düşdüm vətənimnən, elimnən,
Bülbülümən, gülşənimnən, gülümən.
Mən nə dedim, sən incidin dilimnən,
Həsrət qaldım mən dərmədim gülüm, yar.

Pəri xanım dedi, günah özündədi, Abbas.

Abbas deyər, tərək etmişəm elimi,
Axıtmışam gözdərimnən selimi.

Arada var çərxi-fələk ölümü,
Qoy camalın görüm, sonra ölüm, yar.

Pəri yaxın qoymadı ki, qoymadı, o birisi otağa keçdilər. O birisi otaxdan o birisi otağa keçdilər. Abbas otağın birində Pəri xanımın qarşısını kəsif götürdü bir daha görək nə dedi:

Başına döndüyüm, a Gülgəz Pəri,
Çəkirəm həsrətin dərd ayağında.
Fələyin cəbrinnən, el töhmətinə,
Düşmüşəm çöllərə dərd ayağında.

Pərim, sənün üzün görən tər salar,
Öldürsələr sennən dönməz tərsalar.
Hicrannan məşq eylər, qəmnən dərs alar,
Sən mənə dərs verdin dərd ayağında.

Qabaq aydı, saç buluddu, üz gündü,
Sənsiz mənim bir sahatım yüz gündü.
Heç demirsən qul Abbasım üzgündü,
Qəm başınnan tutar, dərd ayağınan.

Pəri dedi, Abbas, mən sennən gedən döyləm. Qoy dərdimi burda çəkəm. İnşallah savağatana ömür çoxdu, savax gələrsən danışarım. Abbas dedi ki, Pəri, mən şaha, həm də türk qonaxlarına söz vermişəm, səni burdan geri qaytarmasam, sən mənim döyülsən, Şah Abbasınsan. Dedi, olum Şah Abbasın, mənən getdi yoxdu.

Abbas başdadı zarımağa.

Başına döndüyüm, qurvan olduğum,
Harda qaldı, baxtı qara gəlmədi.
Bülbül uçdu qondu gül yarpağına,
Qismət oldu qönçə xara gəlmədi.

Şah hökmünnən xan üstünə xan getdi,
Didəm ağlar yaş yerinə qan getdi.
Qol boşaldı, dil dolaşdı, can getdi,
Məni apardılar dara gəlmədi.

Abbas deyər, bu ad yaman ad oldu,
Cismim atəş, qoynum dolu od oldu.
Mən can dedim, canan mənən yad oldu,
Yaman uzaq oldu, ara gəlmədi.

Bəli, Abbasın Pəri xanımın bu dərdəşməsi, Abbasın Pəriyə bu cürə sözdər deməsi, Batmanqılın Məhəmmədin gəlif çıxması işi yaman çətinə salmışdı. Birdən bu yanda meçitdə gözəl bir əzan çəkildi. Bu əzan günorta əzanıydı. Cuma günüydü. Mömün kəstələri namaz qılmağa dəvət eliyirdi. Şah oğlu Şah Abbas camahata dedi, ay camahat, namaz qılmaq lazımdı. Bu tərəfdən adam göndərif Abbası çağırırdılar ki, gəlsin namaz qılsın. Axunddar, mollalar, ülamalar, başı bələklilər gəldilər günorta namazına, qatarlaşif “Allahü əkbər” – deyif baş yerə söykədilər. Peyğəmbərin qıvlasına namaz qılif qurtaran vaxtı Şah oğlu Şah Abbas dedi ki, Abbas, nə təhəri ola ki, səni kimi bir yeganə şair gələsən mənim məçidimə şeir demiyəsən.

– Şahım sağ olsun, heç olarmı demiyəm?! Qulaq as inşallah deyərəm:

İlahi xəlq etmiş qəni qüdrətdən,
Oxuram şaynına kəlamı təkrar.
Məscidi-ələdi, mülkü-İsfahan,
Nurdan çəkilibdi üstünə mərmər.

– Eyvallah, oğul, yaxşı deyirsən. Bə bunun daşı-kəsəyi hardan gəlif?

Abbas dedi, qulaq as:

Qüdrətdən gəlirdi, qoyuluf daşı,
Lailahaillallah Quran naxışı.
Allahüəkbər, laməliflə ya işi,
Bənnası olufdu Xızırı mötəbər.

Ay Abbas, dünyanın çəkmə qəmini,
Əli öz dəstiynən qazmış himini.
Peyğəmbər nuruynan tikmiş cameni,
Surədə oxunur məscidi-minbər.

Eyvallah oğul, çox gözəl dedin, çox irazıyam sənnən. Ancax Şah oğlu Şah Abbas öz işini görür. Dedi, Allahverdi xan tədbir? Dedi, tədbir görülf. Ətdar dükanına getməliyik. Orda hər iş düzələr, inşallah. Şah dedi, afərin sana, vəzir, afərin.

Yola düşdülər, ətdar dükanının qarşısına çatan vaxtı Şah oğlu Şah Abbas dedi, oğul, bu gün Cuma günüdür, qadınların konlunu almax lazımdı. Gedək ətdar dükanınnan ətriyat alax. Abbas dedi, mənim heç kimə bir şey verəcəyim yoxdu. Gənə özünüz bilən məsləhətədi.

– Oğul, almırsan, gənə heç şey alma, əmbə içəri girək.

Bəli, girdilər ətdar dükanının içərisinə. Dükənin girəcəyinə çatanda Abbası qabağa buraxdılar. Sən demə, dükənin girəcəyini zəhərri almazdarnan dolduruflar ki, Abbas birinci girən kimi ayaxlarını doğuruf zəhərrəsin. İçəridə də Abbasdan ötrü şərbət adına zəhər qatıf düzəltmişdilər. Abbas qavağa düşən kimi ürəyinə damdı ki, burda hiylə var, birdən ağası gözünə sataşdı, dinməz-söyləməz Abbasa yol salğadı. Abbas ağasının dediyi yolnan xatasız-ətərsiz gəlif dükənin içinə girdi.

Şah da, vəzir də mətəl qaldılar. Əlac zəhərri şərvətə qalmışdı. Göz elədilər tükənçiyə ki, şərvəti Abbasa versin. Tükənçi qavağa yeridi, dedi, hamınız xoş gəlifsiniz şahın qədəmlərinnən mənim tükənimə, alın bu şərvəti də nuş eliyin şahımızın şəərəfinə. Belə deyif birinci şərvəti Abbasa uzatdı.

Abbas şərvəti əlinə alıf yuxarı aynabəndə baxdı gördü Pəri xanım başının qızdarınnan duruf buna tamaşa eliyir. Gözünnən-qaşınnan işara elədi ki, olmuya içəsən. Abbas özü mətəl qaldı. Axı Pəri xanımı o biri sarayda qoyuf gəlmişdi. Bə indi bu Pəri xanım burya hardan gəldi çıxdı, haqqın dərgahına şükür eliyif götürüf zəhəri içmədi, dedi, şah sağ olsun, biz aşix tayfasıyix burda bu ətdar tükəninə söz deməsək, heç olmaz. Aldı görək nə dedi:

Ətdar tükənində bir molla gördüm,
Tutufdu dəstində var, ağını gör.
Verdi suvalını cavab almadı,
Döndərdi mənasın, varağını gör.

Allahverdi xan vəzir dedi, əyə, oğul, Abbas, bir deynən görüm
qapıdan içəri girəndə niyə bu tərəfdən girdin?

Abbas dedi, qulaq as:

Bitif dost bağında canım alması,
Dərmə, yetirmiyif, canım alması.
Necə qəbul edər canım almazı,
Doğram-doğram edər var ağını gör.

Vəzir şahın üzünə baxdı, molla Abbasın üzünə baxdı. Dedi,
əyə, oğul, mənim əlimdə ağı olduğunu nədən bildin?

Abbas götürdü:

Mənim yarım gülüf-gülüf baş bular,
Qaş oynadar, dil tərpadər, baş bular.
Qiblagahım başım üstə baş bular,
Tel azdı, sırğanın var, sağını gör.

Tufarqannı Abbas belə deyəndə şah yuxarı baxdı, gördü, əyə,
doğrudan da Gülgəz Pəri bunnarın başının üstündə duruf.

– Allahverdi xan vəzir, onu burya kim gətirif?

Yüyrüşdülər yuxarı çıxdılar ki, gözəllər qatarraşif gedillər.
Ancax Pəri xanım aralarında yoxdu. Bu sirrə mat qaldılar. Bunnar
bu sirrə mat qalmaxda olsun, sizə kimnən deyim, genə Tufarqannı
Abbasdan.

Şah Abbas dedi, Abbas, sən mənim meylimə yatırsan,
görürəm, ancax hamı mənim Pərլan xanımımə baş əyir, sən də onu
görəndə baş əyərsənmi?

Abbas dedi, şahım sağ olsun, qəlbimə yatsa, niyə baş əymirəm.

Məclisə xalx, camahat hamı yığılıf, gözdər qapıya tikilif. Pərլan
xanım tovuz quşu kimi min bir irəngə bürünüf budu içəri girdi. Söz
Abbasa verildi. Abbas sazını sinəsinə alıf görək nə dedi:

Aradım Osmanı, gəzdim cahanı,
Misri, İstambul, Şamı görmüşəm.
Harda adı bəlli gözəl vardisa,
Arayıf, axtarıf hamı görmüşəm.

Firon, İskəndər, Namrudnan-Şəddat,
Onlar da dünyada qoydular bir ad.

Yusiflə Züleyxa, Şirinlə Fərhad,
Bəhram ilə Güləndamı görmüşəm.

– Oğul, onnarmı gözəliydi, Pərhan xanım gözəldi, yoxsa sən
Pərinmi?

Mana yarın hər sitəmi gözəldi,
Ürəyimdə dərdi, qəmi gözəldi.
Pərim gözəl, qəşəng namı gözəldi,
Çarı-naçar o Pərlanı görmüşəm.

Abbasam, sözlərim dilimdə əzbər,
Cəmdə ürəyimdə dərdimdi dəftər.
Şahım, sizin olsun məscidi-minbər,
Mən gözümün müsəllanı görmüşəm.

Siz burda itaət eliyirsiniz, meçitdə itaət eliyirsiniz, mənim başıma ətdar tükənində min cür oyun açırsınız, ancaq mən gözümün müsəllayı görmüşəm, mənənlən əl çəkin.

Padşah Pərinin burya gəlif-getmək sirrinə mətəl qalmışdı. Bu hardan gəldi, hardan getdi, bunu burya kim gətirmişdi. Elə bil yuxu görürdü.

Abbas dedi, şahım, axı yaxşı döylü, türk qonaxların mənim yolunu gözdüyür, yaxşı döylü. Özü də söz vermişəm ki, mən Pəri xanımı gətirməliyəm. Bu oyunnardan əl çəkin, heç olmasa axşam namazınatana Pəriyi gətirim, axşam da ya sana verər Allah, ya mana.

Şah Abbas Abbasa ixtiyar verdi. Ancaq qarıları, kənizdəri hamısını elə öyrətmişdi ki, görün bunnar nə danışır, nə deyir?

Gələnlər xavar gətirdilər ki, nə vaxtdan Abbas Pəri xanıma yalvarır, Pəri xanım heç gözünün ucundan da baxmır ona. Şahım, meyli sanadı.

Biz də görək indi məsələ deyilən kimidimi, yoxsa xavarçılar yalanmı danışır?

Abbas Pəriyənin çox çənə-boğaz olmuşdu, oxuyuf yalvarmışdı. Əlacı üzürlüf birini də götürdü görək nə dedi:

Sən ki, bu qaydada belə gözəlsən,
Yoxdu gözəllikdə sana tay, gözəl.

Qaşların kamandı, kirpiyin oxdu,
Ağ üzündə qoşa xallar, ay gözəl.

Hax götürsün aralıxdan yamanı,
Artsın seyraqubun dərdi, amanı.
Hər kəs vursa, sənnən mənim aramı
Görüm düşsün evlərinə vay, gözəl.

Abbas deyər, qızıl gülü dərginən,
Dərifnən də sinən üstə sərginən.
Ağ üzünən bircə busə verginən,
Hesab elə qonşulara pay, gözəl.

Pəri xanım birdən gülümsündü. Gülümsünən kimi Abbas dedi, mənim kimi gülüncə nə yaxşı gülürsən? Götürdü genə sazı bağrına basdı görək nə dedi:

Əzəldən “can” – deyif, “can” eşidən yar,
İndi “çor” deməyin ay nədən oldu?
Deyirdin öluncə dönməməm sənnən,
Bə indi dönməyin ay nədən oldu?

Tutmuşdun dəstində zəhərri camın,
Deyirdin içginən qalması kamın.
Söylədin həftiyə alarsan kamın,
Həftə ilə döndü ay nədən oldu?

Camalın şöləsin bənzətdim aya,
Görən heyran qaldı bu haqqı-saya.
Abbas mat qalıfdı sirli xudaya,
Səhərin günəşi ay nədən oldu?

Pəri xanım gənə də dedi ki, Abbas, mən sənənin yanına düşüf getmiyəjəm. Get allah işini avand eləsin, görək savaxları İlahi nə göstərer?

Bəli, Abbas Gülgəz Pəridən çox qəmli ayrıldı. Gəldi məclisə qayıtdı. Bu yannan da vəzir, Dəli Becan, bir də Sarı Xoca tədbir

töküllər. Savağa kimi nə qədər tədbir elədilər bir şey hasil olmadı. Bu yannan da xavar çıxdı ki, deməzsənmi üç günə kimi Batmanqılinc Dərbənddən vergiyi yığıf-yığışdırıf Təvriyə qayıder. Bu üç gün müddətinə şahın toy eləmək niyyəti baş tutar-tutmaz üç gününə sonra Batmanqılinc Məhəmməd gəlif İsfahanın küllüyünü göyə dağıdajax.

Allahverdi xan vəzir dedi ki, şah sağ olsun, mənim belə bir tədbirim var. Savax bir məclis düzəldərsən, o məclisə əyannarı çağırır yığarsan, gözəl, bəzəkli qadınnar gətirdərsən, Pərlan xanım da o məclisdə olar. Ancax ortuya elə bir məcməi bəzədərsən ki, o məclisdə dünyanın ləli, cavahiratı, gövhəri, ən qiymətli şeyləri orda olar. Bu gejdə savaxatana da Pəri xanımı öyrətdirəjəm duadan, cadıdan yazdırıf üstə tikdirəjəm. Hökmən o savax sənəin olmalıdı.

– Vəzir, nejdə?

– Bəzənərsən, ortuya çıxarsan. Əyləşərsən bir tərəfdə. Yanında əyannarın. Məcməiyi də ortuya qoyaram. Pəri xanıma deyəjəm, bax bala, bu məcməyidəkilərin hamısı sənindi. Nəvənə-nəticənə, gələcəyinə, hamısına yetər. Şah oğlu Şah Abbas da sənəi cannan-dildən sevdini özün bilərsən. Bütün İran camaahatının birinci xanım-xatını olajaxsan. Arvat xaylağıydı, bu gejdə savağatana qızdar-gəlinnər Pəri xanıma sənəin zümzüməni çalıf yoldan çıxardajaxlar, inşallah.

Şah oğlu Şah Abbasın xəzinəsində nəki gözəl, bahalı daş-qaş varıydı bir gözəl məcməiyə dolduruf savaxsı meydanın ortasına qoydular. Gejdə savaxatana Pəri xanım öyrədilif. Məclis düzəldi. Şah Abbas başda, əyannar dörd yanında əyləşdilər. Bu tərəfdən Pəri xanımı gətirdilər. O tərəfdən də Tufarqannı Abbası gətirdilər. Bir tərəfdə dayanan kimi vəzir dedi, qızım Pəri xanım, sən bilərsən ki, bu dünyanın yiyəsi İran səltənətinin başçısı Şah oğlu Şah Abbasdı. Özü də bu gün sənəi ona zövcə, həm də İran xalqına birinci xatun elan eliyirəm. İndi buyur o məcməyidəki dünya varı da sənindi. İndi get o var-döylətin üzünən öpüf Şah Abbasın yanında əyləş ki, bu gün qazıları, müftüləri çağırax sizin nigahınız kəsilsin. Bu avara aşıxdan sana ər olmaz, bala. Get, bala, get, şaha doğru get.

Belə deyən vaxtı Pəri xanımı elə bil don vurdu. Nejdə savağatana qulağını doldurmuşdularsa da bilmirdi nejdə hərəkət eləsin. Yornux

maral kimi o tərəfə, bu tərəfə döyükdü. Gördü Şah oğlu Şah Abbas cah-cəlalnan əyləşif, bu yanda da yetim aşıx. Nə olajax, aşığın nəyi var? Olanı əynində-başında olur. Öyündə heç zad yoxdu. Ancax Tufarqannı Abbasa baxanda gördü vallah, elə məlul-məlul duruf ki, allah göstərməsin. Öz-özünə dedi, gəl bir Tufarqannı Abbası sınağa çək.

Pəri xanım yavaş-yavaş başdadı şaha doğru getməyə. Abbasın ürəyi güpbüldəməyə başdadı. Götürdü görək burda nə dedi:

Başına döndüyüm, a Gülgəz Pəri,
Dur gəl bizə sarı, bizə gəl sarı.
Leyli-nahar¹² həsrətini çəkməkdən,
Gül irəngim oldu sarı, gəl sarı.

Pəri xanım gənə başdadı Şah Abbasa doğru getməyə. Abbasın ürəyi az qaldı yatsın. Dedi, əyə, bu zalımın qızının ürəyi deysən o yandadı, gözünü də yumuf geder.

Gəl bir bunun yadına salginən.

Təbrizdə səninin gederdik bağa,
Qışda ağ otağa, yayda yaylağa.
İndi mən öləjəm, özün pük ağa,
Zülfünnən tabutum sarı, gəl sarı.

Zülfünnən tabutumu sarı, gəl sarı – deyən vaxtı Pəri xanım əyağını saxladı. Geri döndü, Tufarqannı Abbasa doğru. Buzoy¹³ anasının üstünə yetirən kimi özünü yetirdi. Abbası qucaxlıyıf üzünən-gözünən üç-doqquz götürəndə Abbas zornan ayrılıf götürdü sözün dalını görək nə dedi:

Canım qurvan olsun həmişə mərdə,
Qədir Allah, fürsət vermə namərdə.
Abbası salmışdın qurtarmaz dərdə,
Dərmanı özünən sarı, gəl sarı.

Bəli, Şah oğlu Şah Abbas bu səhnəni görəndə dodax titrədi, bıgın bir tərəfi yuxarı qalxdı, sağ gözü aşağı endi. Şah Abbas belə hirsdənəndə həməşə bir qan çıxardardı. Adət eləmişdi, həməşə şah livasının altında bir qəmə gəzdirərdi. Elə ki, belə hirsdəndi əlini

¹² Leyli-nahar – gecə-gündüz

¹³ Buzoy – buzov

atardı həmən qəmiyə, uzaxdan ajiğını tutduran adamı vurardı. Diyəllər əlli arşınnan elə düz vurardı qəmə gəlif həmən adamın ürəyinə sancılardı. Bu dəfə də Abbası qanına qaltan eləmək fikrinən əlini atdı ki, qəməsini götürüf tulazdasın, gördü qəmə üstündə yoxdu. Bu vaxt Abbas Pərinin bu işinə götürdü görək neyə dedi:

Başına döndüyüm, a Gülgəz Pəri,
Apardı ağlımı, ay bu yanda dur.
Ağıl başdan oynar, ruh da bədənnən,
Eylədi tarımar, ay buyanda dur.

Halaldı nütvəmiz, bulunmaz haram,
Qırxlar məclisində mən orda varam.
Seyraqub adamla heç olmaz aram,
Şeytandı felindən, ay bu yanda dur.

Abbasam, dövrənim ay belə keçdi,
Gün belə dolandı, ay belə keçdi,
Pərim də sallandı, ay belə keçdi
O səbəbdən dedim, ay buyandadı.

Şah Abbasın ağı özünə gəlif qəməsini axtaran vaxtı tapa bilmədiyinə mətəl qaldı. Onatana çaparax bir neçə atdılar özdərini yetirdilər şahın hüzuruna, Şah sağ olsun, Batmanqılınc Məhəmməd böyük bir qoşunнан özünü salıf İsfahana, sənin imarətiyin qavağındadı, səni axtarır.

Şah Abbas elə bil yuxudan ayıldı. Dedi, vəzir, tez Pəriynən Abbası qonaq otağına keçir, özdərinə də hörmət elə, Batmanqılıncın qarşısına əzizdiknən çıx. Çünki Batmanqılınc Məhəmməd çox qüvvətdi adamıydı. Şah Abbasnan uzun müddət bir yerdə oluf onnan dərs almışdı. Onun qolunu heç kəs qanıra bilmerdi. Şah Abbas yalnız onnan sayırdı. Bəli, Pəri xanımınan Abbası qonaq otağına keçirttilər.

Bunnar qonaq otağında olsunnar, sizə kimnən deyim, Batmanqılıncdan. Batmanqılınc irəngi avazımış Şah oğlu Şah Abbasın qavağına gələndə həməşəki kimi təzimnən xavar aldı, mənəim bajım-

nan yeznəm hardadı? Batmanqılinc “yezənəm hardadı” deyəndə şah dedi ki, Məhəmməd, Məhəmməd, niyə tələsiyirsən, bəyinnən yezənən qonaq otağındadırlar. Odu ki, toyları da çalınır allaha şükür. Məhəmməd təmiz soyudu, səhv elədiyini başa düşdü. Yox-yox – dedi, şah sağ olsun, bu sahat onların yanına getməliyik. Şah irazı oldu, keçdilər qonaq otağına, qapıyı açanda nə görsələr yaxşıdı? İnan Allaha Pəriyənən Abbas bir-birinə elə sramasıflar ki, dodax-dodağa. Elə bil ajmış kalça anasını əmer. Nə qədər hündürdən Şah Abbas öysürdüsə xeyri olmadı. Batmanqılincin səsinə Abbas ayıldı. Pəri xanım çarşavını başına örtüf qardaşınan utanıf bir tərəfə çəkildi. Abbas geri dönüf təzim elədi. Şaha da baş əydi, Batmanqılınca da. Gəlif əl tutuf görüşdü. Batmanaqılinc dedi, Abbas, vəziyyət nə təhəridi?

Abbas dedi, Məhəmməd, çoxdan yolunu gözdüyürdük. Allaha şükür kü, gəlif çıxdın. Şah Abbas bayaxdan içərisini yeyir ki İlahi, mən neyniyim?

Həmən üzük ki, varıydı Şah Abbasa anasının qalmışdı. Sən demə, Şah Abbas həmən üzüyü hər arvad aldıcə ona hədiyyə eliyif sora da öz barmağına taxırmış. Hər arvad alanda da üzüyə bir qaş artırermiş. Axırncı dəfə ki, Pəri xanıma təklif eləmişdi qırxıncı qaşı qoydurmuşdu. Əlacsız qaldı şah üzüyü öz barmağınan çıxardıf Pəri xanıma yaxınnaşıf dedi ki, bu da mənənin şah payı olsun gəlinimizə.

Üzük Pəri xanımın barmağına qalxmaxda olsun, bunnar aralanıf gedənnən sora Şah oğlu Şah Abbas gənə də bir fitnə hazırramaxdan ötrü vəzirənən məsləhətləşməkdə olsun, sizə kimnən deyim, Pəri xanımnən Abbasdan.

Pəri xanımnən Abbas xəlvət otaxların birində deyə-gülə, çalaçağıra başdamışdılar. Abbas gənə də sazı sinəsinə basıf öz Gülgəz Pərisinə görək nə dedi, biz deyək siz də qulaq asın:

Könül, Məcnun kimi dolan dağları,
Açılan lələnin budağınan öp.
Pərvanətək dolan yarın başına,
Sığalla tellərin yanağınan öp.

Kitafda oxunan “sin”nə yaxşıdı,
Seyraquf gərdəni sına yaxşıdı.
Mən dedim öpməyə sinə yaxşıdı,
Könül ha yalvarır dodağınnan öp.

Bağçalar titrəşir bardan ötəri,
Almadan, heyvadan, nardan ötəri.
Tufarqanlı Abbas, yardan ötəri,
Dur Şahi-Mərdanın əyağından öp.

Bu vaxtı otağ işıxlandı, başında əmmamə, gözəl sifətdi bir nurani kişi peyda oldu. Abbas baxanda gördü kü, bu Şahlar Şahu, ağalar ağasıdı. Dedi, Abbas, allaha şükür kü, muradına çatırsan. Ancax bir də sınağa düşəjəsən. Yola düşən vaxtı qarı libasında qabağını kəsən Şah Abbas olajax. Deyif də qeybə çəkildi.

Hamınızın savaxlarınız xeyirliyə açılsın. Savax açılan kimi Batamanqılınc Məhəmməd kecavə düzdürdü. Kecavə yola düzələn vaxtı Şah oğlu Şah Abbas qarşıya çıxdı.

– Oğul, Abbas, yolunuz uğurlu olsun, qoşa qarıyasınız. Mən çox sövünürəm.

Abbas bu yerdə götürdü görək şaha nə dedi:

Bar ilahim, yoldaş eylə,
Yola yoldaşınan məni.
Mən ona “can” qıyar olsam,
Sevsin o başınan məni.

Ağladırsan, güldürürsən,
Eynim yaşın sildirirsən.
Cəllad oluf öldürürsən,
O göz, o qaşınan məni.

Şah oğlu Şah Abbas sözün arasında Abbas Tufarqannıya bic-bic dedi:

– Abbas, bir şeyi də yadınnan çıxartma ki, quyuya daşı atan Pəri xanım idi.

Dedi qulaq as:

Abbasam, yoxdu günahım,
Qadir Allahdı pənahım.
Sən buyursan, gözəl şahım,
El döyər daşınan məni.

Sənin ənamlarını, payını-püşünü nə var hamısını kəcaviyə qoydurmuşam. Kəcavə yola düşməkdə olsun, Şah oğlu Şah Abbasın əlinnən nə gəlmir, qoşun da tökə bilər, Tufarqannı Abbası doğrada da bilər. Ancax ilahi yol vermer, Şah nə qədər çalışsasa kəskin yol tuta bilmer. Əmə axırıncı dəfə hayıf almaq fikrinnən də daşınmer. Çağırer vəzir.

– Allahverdi xan vəzir, üzük geder, anamın üzüyü. Bə nə əməl qurax ki, üzüyü dala qaytarax?

– Şah sağ olsun, verilən şey də dala alınarmı, axı o üzüyü sənin özün bağışdadın Pəri xanıma, xalx adama nə deyər?

Şah dedi, yox, hökmən o üzüyü almalıyam. Başdan, ayağa qarı livasına geyinif getdi oturdu Tufarqannan Təvriz yolunun iki ayrı-cında, dağın üstündə, kəcavədən qavax. Oturuf o yana, bu yana boy-laner, heç kimsə yox. Abbasa ağası dediyi yadına gəlif düşən vaxtı kəcavə yola düşüf geder. Uzaqdan Abbas daşın üstə oturan qarıyı gördü. Pəriyə də görkəzdı ki, bax, görürsənmi, qarı nənən yolu kəsif.

Pəri dedi, yolu kəsif nəzirdən-niyazdan verginən, yol adamıdı. Bizim bu şad günümüzdə də kasıva, yazığa əl tutmuyajıyıx bə havax tutajıyıx. Qarının yanına gələn vaxtı üzünü qarıya çöyürdü, özü kəcavədən endi. Abbas kəcavədən enən kimi Pəri də endi. Məhəmməd xan da gəlif çatdı. Abbas dedi, ay Məhəmməd xan, sinəmə bir-iki xana söz gəlif diyəjəm, o sözə sən fikir verginən. Götürdü görək bu iki yol ayrıcında Abbas nə dedi, Məhəmməd xan bunnan nə başa düşdü:

Gedərikən bir ümmüana tuş oldum,
Dəryalar çalxanır, göl bu yandadı.
Boy gedir bir yana, buxax bir yana,
Cığa pərvaz edir, tel bu yandadı.

Qarı dedi, atam-anam, nə gözəl oxuyursan? Harya gedəsi-siniz?

Dedi, ay nənə, Tufarqana gedəsiyik. Qarı bunnara uzax bir yol göstərdi ki, buruynan getsəniz tez çatarsınız. Pəri xanım dedi, ay Abbas, onda bu tərəfə gedəjiyik. Götürdü Abbas:

Gülgəz dəli oluf, yoxsa divana,
Üz çevirif gedə çöl-biyabana.
Bu yol özü gedir ol Tifarqana,
Tamam qohum-qardaş, el bu yandadı.

Qarı gənə dilini işə saldı. “Bıy, mən qoja vaxtı səni alda-derammı?”

Abbas dedi, qulaq as:

Hökmü malik-əjdər, ismidi Əlhəm,
Didələri qan-yaş tökür dəmadəm.
Rəhm eylə Abbasa, qibleyi-aləm,
Qadasın aldığım yol bu yandadı.

Pəri dedi, Abbas, “qibleyi-aləm” nədi deyirsən, burda “qibleyi-aləm” kimdi ki? Abbas dedi, Pəri xanım, bu qarı libasına girən qibleyi-aləm Şah Abbasın özüdü.

Pəri də götürüf ona hələ əşrəfi vermək istəyirdi. Abbas dedi, xanım, onun heç şeyə ehtiyacı yoxdu. Gözü barmağındakı üzük-dədi, qaytar özünə ver, bizdən aralansın.

Pəri xanım işi başa düşüf üzüyü çıxardan vaxtı, Şah Abbas qiyafəsini dəyişdi, səhvini başa түşdü. Üzüyü də gerçəkdən bağışdadı. Bu da bir sınaq idi, bu sınaxdan da çıxdınız, di sizə yaxşı yol – deyif buralardan aralandı.

Şah Abbas bunnardan aralanannan sonra Tufarqannı Abbas gördü kü, daha xətər soyuşdu, bunnan sonra bunnarın əl-ayağına dolaşan olmuyajax götürdü sazı sinəsinə, zilini zil, bəmini bəm elədi, onda görək nə dedi:

Qurban olum səni çəkən naqqəşə,
Yetirdin dəstimi damana, Pəri.
Qüdrət qələm çalmış ol qələm qaşa,
Əbrulərin bənzər kamana, Pəri.

Gəl verək əl-ələ çıxax bu dağa,
Gül-gülə sarmaşır, budax, budaxa.

Üz-üzə dayanax, dodax-dodağa,
Ağ sinən sinəmə dayana, Pəri.

Tutum rikabını, Gülgəzim atdan,
Sən məni qurtardın alovdan, oddan,
Oyattın Abbasi xabi-qəflətdən,
Tavuz kimi silkin bu yana, Pəri.

Kecaviyə əyləşif yola düşməkdə olsunnar. On gün tamamında kecavə Tufarqana çatdı. Qarşı gələn, muştulux verən, bir-birin müjdəliyə, hamı öz murazına çatsın, toy başdandı. Qırx gün, qırx gejə toy çalındı. Batmanqılinc Məhəmməd bacısının əlini Abbasa tapşırdı. Ordan tərənif getməkdə olsun, Abbas gəlin otağına keçəndə gördü kü, Pəri öz-özünə tellərinnən oynuyur. Abbas Pəriyi belə görüf sazı gənə də döşünə sıxdı:

Pərinin zövqünə heyran qalmışam,
Öz-özünə qeyri-halınan oynar.
Cəvahir mətahı, dür xiridarı,
Tutufdu dəstində ləlinən oynar.

Sevdiyim əyninə geyifdi ağı,
Çəkifdi sinəmə düyünü, dağı.
Zülfünün ətri eylər məzağı,
Ağ üzə münəvvər xalınan oynar.

Ay Abbas, Pərinin bəzi işləri,
Yornux maral kimi xoş baxışdarı,
Almadı yanağı, inci dişləri,
Ağzı süd, dodağı balınan oynar.

Şamdannar yanır, otax gün kimi. Pəri xanım zövqünü daha da şirinnəşdirməkdən ötrü üzü üstə uzananda şamamalar anardan bəri görünən vaxtı Abbasın konlu coşa gəlif götürüf görək nə deyir, biz də deyək siz şad olun:

Pərim, sənın məmələrin,
Mən bilmirəm nəyə bənzər?!

Biri yasin surasına,
Biri əlif-beyə bənzər.

Biri mimdi, biri cimdi,
Bunnarı xəlq edən kimdi?
Biri səhər doğan gündü,
Biri axşam aya bənzər.

Biri Bağdadın xurması
Biri Alxatın alması,
Biri şəkərin xırdası,
Biri şamamaya bənzər.
Abbas deyər ağlım çasır,
Qolların boynumdan aşır.
Duruf taxt üstə boylaşır,
Bir cüt şahzadəyə bənzər.

İki qol bir-birinə çatışdı, həsrətdər murazını aldı. Aşır gəldi,
toy tutuldu. Elə də yaşadılar, oğul-uşax sahabı oldular, hamıyı
murazına çatsın.